

STICHTING KONINKLIJKE DEFENSIEMUSEA

VERSLAG 2019

MISSIE, VISIE EN UITGANGSPUNTEN

De Stichting Koninklijke Defensiemusea bestaat uit vier vestigingen, verspreid over Nederland: het Nationaal Militair Museum te Soesterberg, het Marinemuseum te Den Helder, het Mariniersmuseum te Rotterdam en het Marechausseemuseum te Buren.

Missie

De musea hebben als missie met kracht het militaire verhaal en het verhaal van militairen een plek te geven in publieke discussies, door zoveel mogelijk mensen de krijgsmacht in heden en verleden te laten beleven, omdat oorlog en conflict onlosmakelijk verbonden zijn met de wereld waarin we leven en dus met ons.

De krijgsmacht vervult een belangrijke kerntaak van de overheid. Het is voor de maatschappelijke legitimatie van de krijgsmacht – als ook voor de motivatie van de mannen en vrouwen die er werken – essentieel dat een substantieel deel van de samenleving zich bewust is van het waarom van een krijgsmacht en zich een mening kan vormen over de manier waarop de krijgsmacht haar taken uitvoert. Daarom bieden de defensiemusea een venster op verleden, heden en toekomstige ontwikkelingen van de krijgsmacht, op een niet-vrijblijvende manier.

De defensiemusea willen de bezoekers raken door:

- emoties van militairen als kameraadschap, moed, betrokkenheid en angst tastbaar te maken;
- te laten zien dat het maken van keuzes noodzakelijk is;
- te tonen dat met dreiging van wapens soms de vrede bewaard kan worden;
- te laten voelen, proeven, ruiken en horen wat het betekent om te werken voor vrede en veiligheid;
- de wederkerige invloed van krijgsmacht op samenleving vanuit meerdere perspectieven te belichten.

De defensiemusea beogen een ‘transformerende ervaring’, wat wil zeggen dat een bezoek aan een van de defensiemusea de blik van het publiek op de krijgsmacht kan veranderen.

De stichting handelt bij het realiseren van haar doel zoveel mogelijk volgens de Governancecode Cultuur en volgens de door de International Council of Museums (ICOM) opgestelde Ethische Code voor Musea (art.3.2. Statuten).

Scheepsmodel in het Mariniersmuseum

Gastheer laat jonge bezoekers het NMM zien

Vier merkwaarden

Er zijn vier merkwaarden ontwikkeld, die bepalend zijn voor het karakter en de identiteit van de musea en die gelden voor alle medewerkers binnen de stichting:

Bravoure.

Wij hebben Bravoure. We zijn jongensachtig, ondeugend en bekijken het leven met een knipoog. We zijn onverschrokken en stoer.

Integer.

Wij zijn Integer. We zijn eerlijk, geloofwaardig en oprecht. We laten altijd meerdere perspectieven zien en zijn evenwichtig.

Energiek.

Wij zijn Energiek. We zijn ondernemend en creatief. We zijn actief, fris en aanstekelijk.

Verrijkend.

Wij zijn Verrijkend. We zijn boeiend en inspirerend. We zijn enthousiasmerend en zorgen dat wat we doen beklijft. We zijn uitnodigend.

Het Marechausseemuseum is het museum dat over grenzen gaat. Zo kun je letterlijk je grenzen verleggen tijdens een van de vele zomeractiviteiten.

INHOUD

Missie, Visie en uitgangspunten Stichting Koninklijke Defensiemusea

Bestuursverslag

1.	Bericht Raad van Toezicht	6
2.	Voorwoord Algemeen Directeur	10
3.	Publieksbereik	12
	<i>Presentaties en Tentoonstellingen</i>	
	<i>Evenementen</i>	
	<i>Educatie</i>	
	<i>Marketing en Communicatie</i>	
4.	Collectie	27
5.	Personeel en Organisatie	38
6.	Inzetbaarheidsbeleid, integriteitsbeleid en gedragscode	41
7.	Zakelijk beleid	42
	<i>Zakelijk</i>	
	<i>Privacy beleid</i>	
	<i>Risicomanagement</i>	
	<i>Veiligheid en compliance</i>	
8.	Toekomst	49
9.	Prestatieverantwoording en kerncijfers	50

Jaarrekening

10.	Balans	53
11.	Exploitatierekening	55
12.	Toelichting op de jaarrekening	58
13.	Toelichting op de onderscheiden posten van de balans	62
14.	Niet in balans opgenomen rechten en verplichtingen	69
15.	Toelichting op de onderscheiden posten van de exploitatierekening	70
16.	Overige toelichtingen	84
17.	Ondertekening van de jaarrekening	85

Overige gegevens

18.	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	86

Bijlagen

19.	Nevenfuncties bestuur SKD en leden van de Raad van Toezicht	88
20.	Organogram Stichting Koninklijke Defensiemusea	90
	<i>Samenstelling Managementteam</i>	
	<i>Samenstelling Ondernemingsraad</i>	
21.	Overzicht Collectieaanwinsten NMM	91
22.	Overzicht Collectieaanwinsten Marinemuseum	94
23.	Overzicht Collectieaanwinsten Mariniersmuseum	98
24.	Overzicht Collectieaanwinsten Marechausseemuseum	101
25.	Overzicht uitgaande bruiklenen NMM	102
26.	Overzicht uitgaande bruiklenen Marinemuseum	105
27.	Overzicht uitgaande bruiklenen Mariniersmuseum	106
28.	Overzicht uitgaande bruiklenen Marechausseemuseum	109
29.	Overzicht publicaties	110

De bom Het Nationaal Militair Museum laat bezoekers kennis maken met de Koude Oorlog in *Als de Russen Komen*

1. BERICHT RAAD VAN TOEZICHT

Eerste lustrum

Bij gelegenheid van het eerste lustrum van de Stichting Koninklijke Defensiemusea wil ik niet alleen het verslagjaar in mijn observaties betrekken, maar tevens de achterliggende vijf jaren. Het oordeel is dat de gekozen opzet in deze periode zijn bestaansrecht heeft aangetoond. Veel doelstellingen zijn gehaald. De kwaliteit van de presentatie is verbeterd, de belangstelling van het publiek structureel hoger en het museale militaire erfgoed is ook qua collectievorming nu in goede conditie.

Voor het personeel was sprake van een grote overgang naar de nieuwe situatie. Directie en medewerkers hebben al met al in vijf jaar tijd een goede prestatie afgeleverd. Grootste uitdaging nu is nog het duurzaam maken van het collectiebeheer. Gedoeld wordt op het beschrijven van de (werk)processen en bijbehorende taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden.

Het Nationaal Militair Museum heeft in deze periode zijn positie kunnen vestigen als een, mede door zijn vormgeving, imponerende presentatie van de militaire beleving van de land- en luchtmacht door de vele jaren heen, een wezenlijk deel van de geschiedenis van Nederland. De gekozen formule van vier vestigingen blijft zijn voors en tegens houden. Door de relatief geringe omvang van de vestigingen in Rotterdam en Buren hebben deze musea minder groeipotentieel dan de vestigingen van de stichting in Soest en Den Helder. Het afgelopen jaar is hard gewerkt aan een totale vernieuwing van het Marinemuseum in Den Helder. Ook de komende jaren zal dit volop de aandacht trekken.

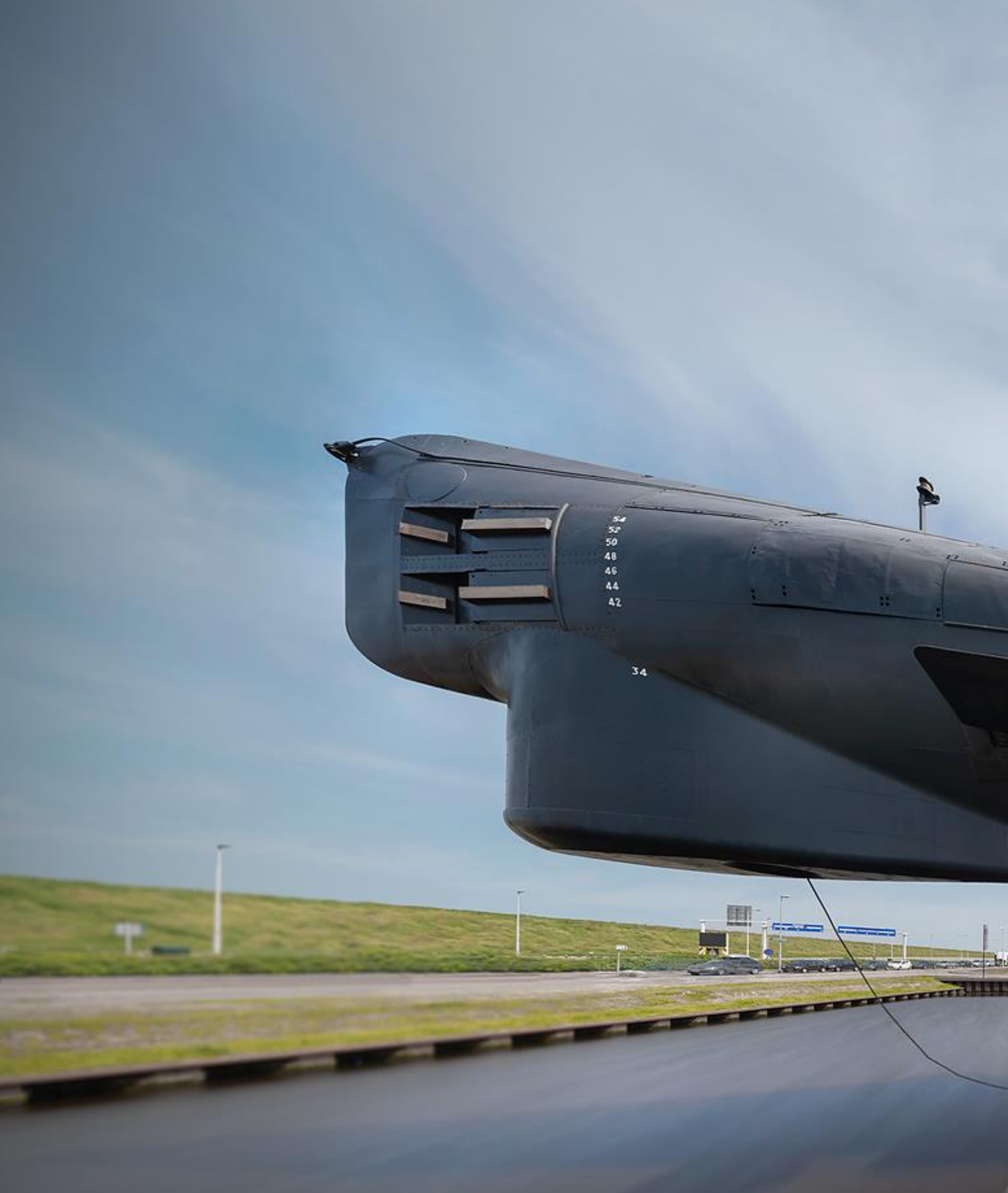
Voorts staat op de agenda de verhuizing van het depot Buren naar Soesterberg. Dat is meer dan het huren van een vrachtwagen. Van alle objecten moet de registratie worden onderzocht en bijgewerkt. Afgewogen moet worden of en zo ja welke objecten dienen te worden toegevoegd aan de Rijkscollectie. Waar nodig, is ook ontzamelen aan de orde.

De Raad van Toezicht heeft na 2019 afscheid genomen van luitenant-generaal b.d. Maarten Schouten en van de heer René Berkvens. De Raad dankt hen voor hun werk, inzicht en betrokkenheid. Een warm welkom was er voor luitenant-generaal b.d. Leo Beulen.

De samenstelling van de Raad van Toezicht is nu aldus:

Hans Hillen	Willem Bijleveld	Marguérite Soeteman-Reijnen
Willibrord van Beek	Herman Hulshof	Yardena Shitrit
Rob Verkerk	Hans Wehren	Leo Beulen

Hans Hillen
Voorzitter Raad van Toezicht

Onderzeeboot Tonijn is het boegbeeld van het Marinemuseum

Nergens anders in Nederland is een onderzeeboot in originele staat te bekijken

Tijdens de *Museumnacht* in het Mariniersmuseum maakten bezoeker kennis met het cybercommando van het Korps Mariniers

2. VOORWOORD ALGEMEEN DIRECTEUR

De eerste vijf jaren van de Stichting Koninklijke Defensiemusea zijn een feit. Wat is er in die relatief korte tijd veel gebeurd. In de eerste plaats hebben in die vijf jaar ruim 2,3 Miljoen bezoekers onze vestigingen bezocht. Ik durf te stellen dat we een mooie plaats hebben veroverd in het museale landschap.

Met tentoonstellingen als 75 jaar vrouwen in de krijgsmacht en Als de Russen komen, “Ik beloof trouw”, en “Mariniers op missie” hebben we weer verschillende aspecten van het militaire vak getoond.

Het Marinemuseum, dat jaarlijks zo’n 90.000 bezoekers ontvangt, werkt hard aan planontwikkeling voor een nieuwe opstelling in een nieuw of vernieuwd gebouw, en investeerde in 2019 in de voorbereiding van een interactieve opstelling in het Brughuis van het marineschip De Ruyter, dat op het binnenterrein is opgebouwd.

Alle inspanningen van medewerkers en vrijwilligers zien we terug in de opsomming van activiteiten in dit jaarverslag.

Ik ben trots op het team dat dit heeft weten te realiseren. Na een moeizame start, komend uit een langjarig fusieproces, heeft zich een organisatie gevormd die in robuustheid de collectie evenaart. Betrokken en bevlogen, dat is de kwalificatie die uit het project van het duurzaam inzetbaarheidsbeleid naar voren komt.

Natuurlijk blijven we werken aan verbetering, maar de basis staat en er heerst vertrouwen. In elkaar en in de toekomst, hoe die dan ook mag uitpakken.

Want hoe graag ik hier ook uitweid over de resultaten en prestaties van 2019, de wereld is op moment van schrijven wel ingrijpend anders geworden. Sinds 13 maart 2020 zijn de musea door een overheidsmaatregel gesloten. Een week voor ons jaarlijks terugkerend evenement “de nacht van de militaire muziek”, dat net als andere jaren weer was uitverkocht, werden in het hele land de musea en andere instellingen gesloten vanwege de risico’s van het Covid-19 virus.

Door de uitbraak van het coronavirus en de ontstane coronacrisis zijn de resultaten van de SKD gedurende 2020 tot op heden ten opzichte van hetgeen begroot gedaald. De verwachting is dat de coronacrisis het resultaat over 2020 sterk negatief zal beïnvloeden. Bij het opmaken van de jaarstukken is de volledig impact van de uitbraak van het coronavirus nog niet duidelijk. Dit zal namelijk mede afhangen van de wijze waarop de uitbraak van het coronavirus kan worden beheerst. Door de grote onzekerheid is het moeilijk om in te schatten hoe de bezoekersaantallen zich zullen ontwikkelen. Wij beoordelen continu de liquiditeitspositie. Naar onze inschatting verwachten wij de komende periode volledig in onze financieringsbehoefte te kunnen voorzien. We doen er alles aan om binnen de omstandigheden de toegang voor onze bezoekers veilig en zo goed mogelijk te organiseren. Daarbij volgen wij de richtlijnen van het RIVM en het protocol van de museumvereniging.

Paul van Vlijmen
Algemeen directeur

Het Soesterberg *Zomeroffensief* trok ruim 8.000 bezoekers naar het NMM

3. PUBLIEKSBEREIK

De vier defensiemusea verbinden mensen, objecten en militaire geschiedenis met elkaar. Ieder museum doet dat op een unieke manier waarbij de verschillende krijgsmachtonderdelen uitgelicht worden.

De vier musea hebben in 2019 in totaal 398.222 bezoekers ontvangen. Vooral het Marinemuseum en het Mariniersmuseum deden het ten opzichte van het jaar ervoor goed. De bezoekersaantallen van het Nationaal Militair Museum en het Marechausseemuseum daalden iets.

Aantal	NMM	Marinemuseum	Mariniers- museum	Marechaussee- museum	Totaal
Bezoekcategorie					
Vol betalend	72.981	50.473	3.963	3.029	130.446
Defensie	18.420	3.109	2.045	842	24.416
Scholen	17.781	2.925	610	162	21.478
Korting	26.819	9.211	838	407	37.275
Derden	12.357	2.620	5.248	108	20.333
Museumkaart	95.936	16.781	4.527	4.795	122.039
Gratis	11.529	3.520	535	2.570	18.154
Evenementen	11.125	1.842	2.819	8.295	24.081
Totaal	266.948	90.481	20.585	20.208	398.222

Als museumgroep wordt er gestreefd naar een veelzijdig aanbod van tentoonstellingen en presentaties, voor een breed en divers publiek. Alle vier de musea blijven zich de komende jaren richten op de grootste doelgroep: families. Daarbij wordt gebruikgemaakt van de vier centrale kernwaarden bravoure, verrijkend, integer en energiek. Ieder museum heeft daarnaast een eigen onderscheidende kernwaarde gekregen, de zogeheten signatuurwaarde. Voor het Nationaal Militair Museum is dit *actueel*, voor het Marinemuseum *grandeur*, het Mariniersmuseum onderscheidt zich met *moedigen* voor het Marechausseemuseum is *onderzoekend* de signatuurwaarde.

Presentaties en tentoonstellingen 2019

Als de Russen komen – Nationaal Militair Museum

Met de tentoonstelling *Als de Russen komen* gaf het NMM aandacht aan de Koude Oorlog. Een periode van spanningen tussen Oost en West die van WOII tot aan begin jaren '90 duurde. Hoe kwamen die spanningen tot stand en waarom hebben we het over *Oorlog* terwijl er nooit een schot is gelost? In een aangrijpende 3D-audiotour kon de bezoeker in deze tentoonstelling de gespannen periode waarin de wereld was verdeeld in Oost en West beleven. Ook recente gebeurtenissen zoals cyber warfare, hacks en fake- news werden in de tentoonstelling behandeld. De tentoonstelling was t/m 1 september 2019 te zien en heeft zo'n 37.000 bezoekers getrokken.

Als de Russen komen NL en de Koude Oorlog

Minister Bijleveld ontvangt de publicatie van *Als de Russen komen*

Voorwaarts marsMuziek – Nationaal Militair Museum

Begin 2019 was in het NMM ook een tentoonstelling over 200 jaar Militaire Muziek te zien. De tentoonstelling kwam in nauwe samenwerking met Defensie tot stand en belichtte de rol van muziek als onderdeel van de krijgsmacht.

75 jaar vrouwen in de krijgsmacht

Om te vieren dat precies 75 jaar geleden de eerste vrouwen bij de krijgsmacht kwamen werd een beknopte expositie opgesteld in het Nationaal Militair Museum. De tentoonstelling liet persoonlijke verhalen van vrouwen bij defensie van verschillende generaties zien.

Mariniers op Missie – Mariniersmuseum

In 2019 heeft het Mariniersmuseum de educatieve tentoonstelling Expeditie Speurneus vervangen voor de interactieve experience van *Mariniers op Missie*. In deze experience hebben bezoekers een unieke kans letterlijk zelf te zien en ervaren wat de mariniers beleven tijdens hun uitzendingen in het buitenland. Met een eigen team kiezen zij een van de drie missies uit; een reddingsactie in het bos, een missie op zee, of in de sneeuw. Door stichting Keep Them Landing werd een LCRM (rubberboot) kosteloos beschikbaar gesteld voor de inrichting van de experience.

Ik beloof trouw, werken voor de Marechaussee, beroep of roeping? – Marechausseemuseum

De Koninklijke Marechaussee is een onderdeel van Defensie. De 7.000 mensen die er werken zijn zowel militair als politieagent. De marechaussee treedt op waar de orde is verstoord en de veiligheid in het geding is, zowel binnen Nederland als in missiegebieden. In *Ik beloof trouw* vertellen zes marechaussees wat het voor hen betekent trouw te beloven en hun leven te wagen voor ons aller veiligheid, maar ook wat hun omgeving ervan vindt. Wat motiveert hen in het werk en in hun dagelijks leven?

Dossier Oss- Marechausseemuseum

Tussen het einde van de 19e eeuw en het begin van de Tweede Wereldoorlog werd Oss geregeerd door een aantal criminele families waar het gezag maar weinig vat op had. Deze ‘bende van Oss’ pleegde in een kleine vijftig jaar duizenden criminele feiten, van messentrekkerij en ruiten ingooien tot brandstichting, roofovervallen en zelfs moord. In Dossier Oss ontmoeten bezoekers de hoofdrolspelers uit deze roerige periode en leren ze meer over de vaak bijzondere relaties tussen marechaussee, politie en leden van het boevengilde, en de uiteindelijke politieke gevolgen van de verstoorde orde. Rond de caf tafel kan men zelf een aantal misdaden oplossen: wie heeft wie vermoord, en hoe, maar vooral waarom? De tentoonstelling is semipermanent.

Grandeur in Buren-

Marechausseemuseum

Gedurende de maand december werden koninklijke glasserviezen gepresenteerd (een bruikleen van het Glasmuseum Leerdam). De serviezen werden getoond in de grote hal, samen met het papieren kunstwerk van Willem van Oranje en zijn eerste vrouw Anna.

Mariniers op missie in het Mariniersmuseum

Ik beloof trouw in het Marechausseemuseum

Evenementen

Nacht van de Militaire Muziek – Nationaal Militair Museum

16 maart 2019

In het NMM vond op 16 maart 2019 de vijfde editie van de Nacht van de Militaire Muziek plaats. Op de mooiste plekken in het museum presenteerden 200 militaire musici 36 concerten en gingen de muziekgezelschappen bijzondere samenwerkingen aan. Speciale gasten dit jaar waren: Antiliaanse zangeres Izaline Calister, de Nederlandse schrijver Ronald Giphart, jazz trompettist Bert Joris en vocaal ensemble 'The Gents'. Met ruim 3.600 bezoekers was het muziekfestival helemaal uitverkocht.

Soesterberg Zomeroffensief – Nationaal Militair Museum

24 augustus 2019

Met een landingsbaan vol voer- en vliegtuigen kwam je als bezoeker tijdens het Zomeroffensief nog nooit zo dichtbij. Dit jaar stonden onder meer de F-4 Phantom, TF-104G Starfighter en de Chevrolet C60L opgesteld. Verder zorgde een spectaculaire tankshow voor de nodige actie. Het Zomeroffensief trok ruim 8.600 bezoekers.

Mini-jeep rijden – Nationaal Militair Museum

In 2019 is het NMM begonnen met het rijden in mini-jeeps, speciaal voor de kinderen die te klein zijn voor de minitanks. Deze uitbreiding van het aanbod in de buitenlucht bleek een schot in de roos. De buitenactiviteiten zorgen ervoor dat een bezoek aan het NMM nog meer een activiteit voor het hele gezin is en ook bij zonnig weer een interessant uitstapje is.

De nieuwjaarswensen zijn aangekomen in Afghanistan

Mini-jeeps in gebruik

Geheime Dieptes, Kennis door theater – Marinemuseum

De theatervoorstelling *Geheime Dieptes* nam de bezoekers mee naar het werk en leven aan boord van onderzeeboot Tonijn. Deze sloeg in als een bom! De reacties van bezoekers én vrijwilligers waren en zijn zeer positief. De voorstelling versterkt het bezoek aan de Tonijn en plaatst de onderzeeboot en zijn (geheime) missies in een context.

Triple M – Marinemuseum

In maart konden kinderen in het kader van 'Triple M' de verschillende functies van muziek en geluid bij de marine ontdekken. Triple M staat voor 'Muziek, Museum en Maritiem' en wordt uitgevoerd door De Marinierskapel der Koninklijke Marine, het Marinemuseum, Triade Huis van de Kunsten en Theater de Kampanje. Doelgroep is groep 7 en 8 van de basisschool.

Rondje Cultuur – Marinemuseum

Het *Rondje Cultuur* is voor scholieren in het voortgezet onderwijs. Doel van dit culturele rondje is om leerlingen op een actieve wijze te laten kennismaken met hun culturele omgeving als voorbereiding op het vak CKV (Culturele en Kunstzinnige Vorming). In Den Helder bezochten de derdeklassers de bibliotheek, de Kunstuitleen, het Marinemuseum, de cinema Zevenskoop, Theater De Kampanje, het Reddingmuseum en de Triade. Elke jaar is er een thema waar opdrachten en workshops op aansluiten.

Mobstacle – Marinemuseum

Tijdens de Zomervakantie van 2019 was er naast een fysieke activiteit voor de jongste bezoekers (*Topmatroos*) voor het eerst ook een hindernisbaan voor oudere jeugd en sportieve ouders: de *Mobstacle*.

Weekend van de Tonijn – Marinemuseum

Ter gelegenheid van het feit dat het 25 jaar geleden was dat onderzeeboot de Tonijn voor bezoekers werd opengesteld, en 50 jaar geleden dat de Tonijn voor het eerst op missie ging, is op 6 en 7 juli een jubileum-weekend georganiseerd: *Het weekend van de Tonijn*. Bezoekers werd een fysieke en psychologische test aangeboden om hun geschiktheid te testen als bemanningslid (zie onder Educatie); er werden *Tonijn* wapenborden geschilderd; er was een blauwe hap en een reünie van oud-commandanten en -bemanningsleden, met groepsfoto.

World of Warships – Marinemuseum

Op 12 september presenteerde het Marinemuseum in samenwerking met de game *World of Warships* een evenement dat meer dan 1.400 bezoekers trok. Aanleiding was de lancering van het eerste Nederlandse schip in deze wereldwijd populaire computergame. Die eer viel te beurt aan de torpedobootjager Hr. Ms. Friesland (D812) die voer in de jaren 1953-1979. In de Dukkalf vonden lezingen plaats door historici en oud-opvarenden, waarbij het museum een aantal originele objecten kreeg aangeboden. Op het parkeerdek stond een klimtoren met mariniers. In het museum waren alle wapens, instrumenten en scheepsmodellen met een relatie tot de Friesland-klasse gemarkeerd. Er was een speurtocht voor bezoekers en T-shirts, mokken en andere parafernalia met het logo van de *Friesland*. Het hele evenement werd uitgezonden door drie bekende militaire vloggers (begeleid door onze museumdocenten) en er waren cameraploegen om het evenement vast te leggen en om winnaars van de prijsvraag te volgen op hun excursie naar de Nieuwe Haven. Het NIMH en de Koninklijke Marine verleenden ruimhartig medewerking aan de dag, die in alle opzichten een succes was en waarbij een nieuwe doelgroep van gamers het Marinemuseum wist te vinden.

Museumnacht010 – Mariniersmuseum

Traditiegetrouw werd de maand maart in Rotterdam afgetrapt met de Rotterdamse Museumnacht010. Tijdens deze nacht werd de straat voor het museum afgezet alwaar er een foodcourt was gerealiseerd. Mariniers van diverse eenheden waren aanwezig om onder het mom van *meet, greet and eat* in gesprek te gaan met de bezoekers. In de foodcourt werd een heerlijke Indische maaltijd geserveerd – de beroemde *blauwe hap* - die bezoekers voor een kleine prijs

konden kopen. Daarnaast kon men het dak van Het Witte Huis op om over de skyline van Rotterdam uit te kijken en waren er mariniers van de communicatie-tak aanwezig waar bezoekers al hun vragen aan konden stellen. Onze communicatie acties bleken zeer succesvol want een recordaantal bezoekers hebben deze nacht het Mariniersmuseum bezocht. Zonder de medewerking van het Korps Mariniers, die kosteloos voor de materialen en personele bezetting gezorgd hebben, was dit niet mogelijk geweest

Steelbandfestival – Mariniersmuseum

In juli vond een steelbandfestival plaats. Dit evenement werd samen met de reüniecommissie van het Korps Mariniers georganiseerd n.a.v. het 50-jarig bestaan van de steelband van het Korps. Achter het museum werd de straat afgezet alwaar de ruim 60 reünisten en 40 genodigden konden genieten van swingende steelmuziek onder het genot van een hapje en een drankje. Het terrein was ook toegankelijk voor publiek. Het festival werd geopend door de Minister van Defensie.

Wereldhavendagen – Mariniersmuseum

In het eerste weekend van september vinden traditiegetrouw de Wereldhavendagen in Rotterdam plaats. Ook dit jaar was het Mariniersmuseum aanwezig met een grote stand. Speciaal voor dit evenement is de Photobooth op locatie geïnstalleerd. Bijna 3.000 bezoekers van het Mariniersdorp zijn hier op de foto gegaan.

Sinterklaas – Mariniersmuseum

Sint-Nicolaas is niet alleen een kindervriend, hij is tevens beschermheilige van zeevarenden. Volgens een legende kalmeerde Sint-Nicolaas een woedende zee en redde zo het leven van zeelieden. Dit jaar had Sinterklaas ervoor gekozen om het weekend voor 5 december zijn Pakjesboot 12 aan te meren in de Oude Haven, voor de deur van het Mariniersmuseum. De bezoekers van de Pakjesboot bezochten tevens het Mariniersmuseum. Dit leverde zo'n 1.500 bezoekers.

Theatervoorstelling Operatie geslaagd - Marechausseemuseum

In de theatervoorstelling Operatie geslaagd vertelde Erik Krikke bezoekers van het Marechausseemuseum over de PTSS die hij opliep door zijn uitzending op missie. Een indrukwekkende voorstelling en mooie aanvulling op het militair erfgoed.

Buren b!zonder – Marechausseemuseum

Het Marechausseemuseum was een van de acht locaties waar tijdens de kunstroute door Buren een aantal kunstenaars exposeerden in de hal van het museum.

Diverse programma's in de tuin van het museum – Marechausseemuseum

De tuin van het museum is een aantrekkelijke plek om de samenwerking met lokale ondernemers en instanties aan te gaan. Zo werd er in 2019 onder meer *Betuws Buren* georganiseerd. Een samenwerking met lokale fruitondernemers. Trof je de *verbindingsmarkt*, een nieuw initiatief waarbij diverse groeperingen uit de Burense samenleving mogelijkheden tot samenwerkingen presenteerden. Verder was de tuin van het museum regelmatig onderdeel van regionale en lokale activiteiten zoals de Survivalrun, Kunstmarkten, Koningsdag, de Bloesemtocht en Maestro, de lokale variant van de bekende dirigeerwedstrijd.

Vakantieprogrammering - alle vier defensiemusea

Elke vakantie organiseren het NMM, het Marinemuseum, het Mariniersmuseum en het

Marechausseemuseum een interactief vakantieprogramma. Tijdens deze periodes konden bezoekers ervan uitgaan dat er altijd wat extra's te doen was voor de kinderen. Zo werd er met sluban gebouwd, vonden er diverse buitenactiviteiten plaats en werd in de kerstvakantie de kerstkaartenactie *Stay Safe* georganiseerd.

Wie is de Rus in het Marinemuseum

Opdrukken in het museum
Mariniersmuseum

Educatie

In 2019 bezochten ruim 22.101 scholieren de defensiemusea.

Museum	Aantal scholieren
NMM	17.781
Marinemuseum	2.886
Mariniersmuseum	1.039
Marechausseemuseum	395
Totaal	22.101

Onderwijsaanbod

Ook in 2019 is het onderwijsaanbod van de Defensiemusea weer uitgebreid en verbeterd. Hieronder een greep van het aanbod.

Klas van '45 – Nationaal Militair Museum

De Klas van '45 is een interactieve belevingstour die start in een klaslokaal uit de jaren veertig. De leerlingen nemen plaats in de schoolbanken en worden voorgesteld aan de kinderen Cor, Jack, Frits, Corrie en Ad. Vijf schoolkinderen wier leven geraakt werd door de Tweede Wereldoorlog. Na een korte kennismaking stappen ze door een van de vijf deuren uit de klas en maken ze een reis langs de verhalen van de kinderen. De ontroerende scenario's zijn gebaseerd op waargebeurde verhalen.

Klas van '45

Herfstvakantie in het NMM

Xplore – Nationaal Militair Museum

Xplore is een aparte ruimte met veel interactieve activiteiten. In de Xplorezaal mogen leerlingen overal aanzitten en zelf van alles ontdekken: hoe bestuur je een F-16, hoe maak je buskruit en hoe is het om in een geschutskoepel te zitten? Deze hands-on tentoonstelling maakt deel uit van de vaste expositie en is speciaal ontworpen voor kinderen van 8 t/m 14 jaar.

Militaire Uitvindingen – Nationaal Militair Museum

Tijdens de rondleiding *Militaire uitvindingen* neemt de rondleider de leerlingen mee langs een serie topstukken uit de collectie. Ze maken op interactieve wijze kennis met de belangrijkste militaire uitvindingen en ontwikkelingen en krijgen antwoord op vragen als hoe werkt een kanon, wat is morsecode, en hoe bestuur je een F-16.

Ontdek de geheimen van Vliegbasis Soesterberg – Nationaal Militair Museum

Een gids van het Utrechts Landschap voert je langs een oude schuilkelder, commandobunker en vliegbaan; geheimzinnige overblijfselen van de oude vliegbasis. De oude vliegbasis ligt deels verscholen in de bossen. Onderweg van het ene gebouw naar het andere leren de leerlingen sporen van mens en dier te herkennen. Tot slot strijden de leerlingen in een jongens tegen de meisjesquiz om een trofee! Wie zijn de beste vliegbasiskenners; de jongens of de meiden?

Periscoop – Nationaal Militair Museum

Soldaten willen de vijand zien zonder dat de vijand hen ziet. Een periscoop is daarbij een handig hulpmiddel, want met een periscoop kijk je letterlijk om een hoekje. In deze workshop maken de leerlingen onder begeleiding van een workshopdocent een uitschuifbare periscoop. Ze ontdekken daarbij hoe de vorm van een periscoop samenhangt met de functie.

Bootcamp – Nationaal Militair Museum

Leerlingen sportief uitdagen en ook de waarde van discipline en samenwerken ontdekken. Daarvoor is de NMM-bootcamp zeer geschikt. De leerlingen worden onder leiding van een professioneel buitensportinstructeur gedrild en gaan met zijn allen de hindernisbaan over.

Veteraan vertelt – Nationaal Militair Museum

In samenwerking met het Veteraneninstituut biedt het NMM de mogelijkheid om in het museum een veteraan te ontmoeten die de leerlingen over zijn of haar ervaringen vertelt. Er zijn veteranen van diverse missies beschikbaar als gastspreker, denk bijvoorbeeld aan Bosnië en Afghanistan. Tijdens de ontmoeting gaat de veteraan met de leerlingen in gesprek over de lastige keuzes die een militair soms moet maken.

Levend Stratego – Nationaal Militair Museum

Levend Stratego is een uitdagend spel, waarbij de leerlingen in twee teams worden ingedeeld die elkaars vlag proberen te veroveren. Jagen op anderen, sluipen, tactisch spel: Levend Stratego heeft het allemaal in zich. Pas op dat je de bom niet tegenkomt! De spelleiding is in handen van een professionele sportinstructeur. Het spel vindt plaats in de indrukwekkende arena op ons buitenterrein.

Escape Room Bunker '83 – Nationaal Militair Museum

Bunker '83 is lesverrijkend bij Koude Oorlog geschiedenisonderwijs. Leerlingen maken in 45 minuten kennis met belangrijke aspecten van De Koude Oorlog, zoals de strijd om hegemonie en de nucleaire dreiging. De klas wordt verdeeld over twee teams om in Bunker '83 tegen elkaar te spelen. Voor het voortgezet onderwijs biedt Bunker '83 een educatieve ervaring in combinatie met een bezoek aan het Nationaal Militair Museum. Door hen in de context van de Koude Oorlog zelf aan het werk te zetten en beslissingen te laten nemen, ervaren zij de grote verantwoordelijkheid van hun eigen acties.

Wat zou jij beslissen? – Nationaal Militair Museum

Stap in de schoenen van een militair en bepaal de uitkomst van een militaire missie. Tijdens de missies moeten er vaak in enkele seconden levensbepalende beslissingen genomen worden. In dit interactieve programma worden leerlingen geconfronteerd met moeilijke beslissingen uit het leven van een militair.

Militaire verhalen & verhalen van militairen – Nationaal Militair Museum

Welke bijzondere verhalen gaan achter de collectiestukken schuil? Leerlingen luisteren en worden geprikkeld na te denken tijdens deze interactieve rondleiding.

Constructie Challenge – Nationaal Militair Museum

We gaan sleutelen met hout, bouten en schroeven. De leerlingen werken samen om zo snel mogelijk een stabiel gewondentransport in elkaar te zetten.

Techniekroute – Nationaal Militair Museum

Van buskruit tot robotica: technische uitvindingen hebben altijd een grote rol gespeeld in de militaire wereld. Leerlingen ontdekken met deze route de techniek achter belangrijke militaire middelen van vroeger en nu.

Bushmaster – Nationaal Militair Museum

In Afghanistan reed het Nederlandse leger in Bushmasters, een pantservoertuig dat speciaal ontworpen is om te kunnen rijden in een woestijngebied. In deze workshop leren leerlingen meer over pantservoertuigen en hoe de vorm samenhangt met de functie. Daarna gaan de leerlingen zelf aan de slag en maken ze een model van een Bushmaster met een echt motortje erin.

Als de Russen komen – Nationaal Militair Museum

In deze tijdelijke tentoonstelling over de Koude Oorlog nemen we de leerlingen mee op een sonic journey door de jaren '50, '60, '70 en '80. De tour met 3D-geluid laat de leerlingen een wereld beleven die was verdeeld in Oost en West. De rol van Nederland in internationale context staat hierin centraal.

Collegereeks spionage – Nationaal Militair Museum i.s.m. Museum Jeugd Universiteit

In vier colleges worden jonge bezoekers meegenomen in de wereld van spionage. Zo leren ze over spionage in het leger en ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Leren ze hoe een geheime boodschap wordt overgebracht en welke invloed spion King Kong had op het verloop van de Tweede Wereldoorlog.

Speurtocht Zeeslag 'Echt of Nep?' – Marinemuseum

Bij de nieuwe tentoonstelling *Zeeslag!* is de speurtocht *Echt of Nep?* ontwikkeld, waarin kinderen van groep 6 t/m 8 spelenderwijs meer komen te weten over de Tocht naar Chatham en de Slag in de Javazee.

Werfgeheimen – Marinemuseum

In de ontdekkingstocht Werfgeheimen maken jonge bezoekers kennis met de werfkinderen Nelly en Simon, die hen alles vertellen over het leven en werken op de werf. Verspreid door de expositie Schip en Werf staan zes kisten waarin onder andere wordt ingegaan op het gebruik van schepen. Op speelse wijze komen de leerlingen zo in aanraking met scheepsbouw en scheepstechniek.

Zeeheldenzoektocht – Marinemuseum

In de Zeeheldenzoektocht krijgen leerlingen meer inzicht in het verleden van de Nederlandse Marine. Ze volgen Poppes-3, de jongste matroos aan boord. Samen met hem maken ze kennis met Nederlandse zeehelden en staan stil bij de vraag *wat is een held?*

Missie Marinemuseum – Marinemuseum

Tijdens Missie Marinemuseum gaan leerlingen als verkenner op onderzoek uit in het museum en voeren ze opdrachten uit.

De Werfcourant – Marinemuseum

Leerlingen uit het voortgezet onderwijs maken kennis met de tentoonstelling Schip en Werf door de Werfcourant. De bouw en het onderhoud van marineschepen in de 19^e en 20^e eeuw staan centraal.

Het geheim van de Tonijn – Marinemuseum

In samenwerking van Suzan Romar (voorheen van Helder Events) is een educatieve game ontworpen en gebouwd die door bezoekers op de eigen smartphone gespeeld kan worden: 'Het geheim van de Tonijn'. De game kan in de vorm van een app tegen een meerprijs van € 8,50 per groep van maximaal vijf personen worden aangeschaft. 'Het geheim van de Tonijn' is uitgebreid

getest met gezinnen en is sinds medio augustus aangeboden bij de balies. Intentie is om in 2020 de app ook bij scholen aan te bieden.

Wie is de Rus – Marinemuseum

Ook de game 'Wie is de Rus', gesitueerd in de Koude Oorlog, heeft een educatieve component. Het spel is in 2019 door diverse externe partijen afgenomen, waaronder het lerarencorps van een scholengemeenschap. Gebruikers hebben de keuze tussen een L-variant (met inzet van vrijwilligers van het Marinemuseum in de rol van Sovjetsoldaten en vredesactiviteiten op locaties in geheel Den Helder) en een M-variant die zich beperkt tot Willemsoord.

Test voor de Tonijn – Marinemuseum

Ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van de Tonijn als museumschip is een fysieke en psychologische test ontwikkeld op basis van de originele proeve van bekwaamheid die aspirant bemanningsleden in de jaren '70 werd afgenomen. Bezoekers konden de test afnemen om zelf te zien of ze geschikt zijn voor een leven onder water. Het leidde tot vele enthousiaste reacties waardoor we overwegen de test bij voorbeeld bij schoolbezoeken opnieuw in te zetten.

Mariniers op Missie – Mariniersmuseum

In het Mariniersmuseum kunnen leerlingen en gezinnen in 2019 de interactieve experience van Mariniers op Missie doen. Deze missie neemt hen mee op reddingsmissie in diverse klimaten.

Muziekworkshop – Mariniersmuseum

Gedurende het hele jaar geven de Tamboers en Pijpers van het Korps Mariniers unieke muziekworkshops aan klassen. Leerlingen leren muziek te gebruiken om gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren. Tamboers en Pijpers lopen voor de troepen uit en zorgen er door middel van hun muziek voor dat de manschappen in de pas lopen.

M-Lab – Marechausseemuseum

Dossier Top Secret leert kinderen vanaf 8 jaar sporen te onderzoeken en feiten te combineren tot een sluitend verhaal. In de tuin van het museum staat een zeecontainer; de daarin verstopte sporen worden verzameld en meegenomen voor onderzoek in het forensisch laboratorium op de eerste etage. Kinderen leren door geconcentreerd te werk te gaan en vooral samen te werken meer over het actuele thema van de verstekelingen die via Hoek van Holland naar Engeland proberen te vluchten. Diverse dilemma's stellen kinderen voor de keuze: wat zou jij doen?

Sporen tellen – Marechausseemuseum

Voor individuele bezoekers, verjaardagsfeestjes maar ook voor schoolklassen zijn er twee nieuwe speurroutes uitgezet, Sporen tellen, voor kinderen van 4+ en voor kinderen van 6+ (die kunnen lezen). Beide routes worden veelvuldig afgenomen.

De stilte in het museum werd doorbroken in de tijdelijke tentoonstelling Voorwaarts marsMuziek

Marketing & Communicatie

Marketingcampagnes

In 2019 zijn de marketingcommunicatie teams gestart met een vernieuwingstraject van de websites en met een naamsbekendheid traject. Deze zullen begin 2020 klaar zijn om uitgerold te worden.

Daarnaast is er verder gewerkt aan verdieping van kennis van mogelijke toepassingen op het gebied van online marketing. Er is ook een begin gemaakt met online campagne voeren op het gebied van onderwijsmarketing voor het NMM. Dat leende zich vooralsnog minder goed voor een online benadering omdat het moeilijker is om mensen op een specifiek beroep te richten dan op bijvoorbeeld interesses of gezinssamenstelling.

Marketingacties – gezamenlijke ticketverkoop via derden

Ook in 2019 boden we op meerdere plekken tickets van alle vier de musea aan. Niet omdat er zulke lange wachtrijen staan bij de kassa's maar omdat potentiële bezoekers steeds meer verwachten dat ze alle informatie over dagjes uit in het algemeen en musea in het bijzonder op een plek vinden en direct tickets kunnen bestellen. Voordeel voor de musea is dat de inkomsten binnen zijn, ook al komen mensen pas veel later of soms zelfs niet. In 2019 waren gezamenlijk tickets te koop via: ANWB en Dagjeweg.nl. Verder heeft er een pilot plaatsgevonden tussen het Mariniersmuseum en Social Deal.

Online aanwezigheid

Jaar	2019	2018	2017
Websitegebruikers			
Nationaal Militair Museum	603.453	472.861	546.267
Marinemuseum	98.336	70.434	90.634
Mariniersmuseum	33.746	24.929	30.045
Marechausseemuseum	22.687	20.269	20.928

Jaar	2019	2018	2017
Facebook-volgers			
Nationaal Militair Museum	30.093	24.934	20.203
Marinemuseum	5015	4388	3237
Mariniersmuseum	2400	1971	1753
Marechausseemuseum	2472	2390	2081

Jaar	2019	2018	2017
Twitter-volgers			
Nationaal Militair Museum	3439	3060	2873
Marinemuseum	513	438	421
Mariniersmuseum	351	234	n.v.t.
Marechausseemuseum	96	n.v.t.	n.v.t.

Jaar	2019	2018	2017
Instagram-volgers			
Nationaal Militair Museum	5372	2640	1025
Marinemuseum	750	450	n.v.t.
Mariniersmuseum	746	394	n.v.t.
Marechausseemuseum	473	322	n.v.t.

Jaar	2019	2018	2017
Youtube-abonnees			
Nationaal Militair Museum	214	90	85

Aanwezigheid externe evenementen

Ook in 2019 waren de musea gezamenlijk aanwezig op de belangrijke externe presentaties. Hieronder vallen de 5 mei Bevrijdingsdag Wageningen en Veteranendag.

Publieksonderzoek

Om beter inzicht te krijgen in de bezoekers van de afzonderlijke musea werd in alle vier de musea publieksonderzoek gedaan.

Daarnaast vonden er een paar grotere onderzoeken plaats naar het bezoekerspotentieel van het Mariniersmuseum en het Marechausseemuseum.

Verder is er gestart met structureel kwantitatief onderzoek in het Mariniersmuseum en het Marechausseemuseum met behulp van een feedbox. Deze manier van onderzoek is gericht op de korte termijn en de vragenlijst kan gedurende het jaar naar eigen inzicht aangepast worden. Zo houd je als museum altijd de vinger aan de pols en kun je tussentijds de nodige aanpassingen maken. Gemiddeld scoorden de musea een 8+.

De collectie van het NMM bevat meerdere imposante vliegtuigen

4. COLLECTIE

Collectie Nationaal Militair Museum

In 2018 verscheen het collectieplan voor het NMM met de titel *Ontsluiten, verdiepen en verrijken*. Dit collectieplan, een verdere uitwerking van het collectieplan van de SKD uit 2017, geeft de prioriteiten en daaraan gekoppelde acties aan voor de periode 2018-2021. Speerpunten daarin zijn onder andere collectiewaardering, digitalisering van de rijke fotocollectie, verbetering van opslagmethoden collectie in depot en het groot meerjarig onderhoud aan de buitencollectie.

Onderstaand schema uit het Collectieplan NMM 2018-2021 geeft de stand van zaken eind 2019 weer:

Collectieplan NMM 2018-2021	Resultaat 2019	toelichting
100 % van de foto's en films is gedigitaliseerd.	100%	Vanaf 2020 verdiepte registratie
Uit het MJOP hebben de volgende buitenobjecten groot onderhoud gehad: MLRS, MIG21, Leopard1, Brequet, Mobto, Neptune, AMX.	Marktverkenning voor Brequet in voorbereiding	Aanbestedingswet en verschuiving prioriteiten
De achterstand in registratiefotografie is teruggebracht van 20% naar 5%.	ongoing	
De ICT-omgeving is aangepast en ingericht voor het duurzaam ontsluiten van digitale content.	Projectplan verder uitgewerkt Stuurgroep ingericht	Onderzoek naar consequenties voor DBFMO afgerond
Alle werkprocessen verlopen volgens Spectrum.	80%	Projectgroep in 2020
De collectiehulpverlening is volledig operationeel.	80%	
Het voertuigendepot is geheel op orde (2018).	80%	
Het vliegtuigendepot is geheel op orde (2019)	80%	
De deelcollecties blanke wapens, schilderijen, vlaggen en vaandels, gasmaskers en vliegtuigonderdelen zijn omgepakt uit de verhuismodus.	100%	
Hangaar 8 is ingericht, met twee replica Fokker-vliegtuigen.	100%	
5% procent van de boekomslagen in de bibliotheek is gescand	5%	
50% of (6.000 per jaar) van de foto's is verdiept geregistreerd.	Ongoing	
Collectieprofielen en waarderingen voor de kerncollecties zijn gereed.	30%	
Eén of enkele grote verwervingen uit missiegebieden kunnen aan de basisexpositie worden toegevoegd.	Niet gelukt	
Tien grote nieuwe militaire verhalen kunnen toegevoegd worden aan de basisexpositie, en vijf nieuwe of bestaande online.	On hold gezet	Wordt in de herinrichting vaste opstelling meegenomen

Verwervingen

Afgelopen jaar zijn 43 verwervingen bijgeschreven met in totaal 1068 objecten. Voor een overzicht wordt verwezen naar de bijlage.

Een aantal bijzondere aanwinsten zijn:

- Geweer Staatse leger

Op een Amerikaanse veiling is een geweer gekocht van het Staatse leger. Het betreft een uiterst bijzonder stuk. De musket heeft zeer vermoedelijk actie gezien tijdens de Slag bij Fontenoy (1745) in Oostenrijkse Successie oorlog (1740-1748). Dit, in Maastricht gemaakte, geweer is het enigst bekende wapen van het Staatse leger uit deze periode dat we nauwkeurig kunnen toeschrijven aan een specifieke eenheid en plaats. Daarmee is het een gidsobject binnen de vuurwapenhistorie van de Nederlandse strijdkrachten op basis waarvan ook andere wapens kunnen worden gedateerd.

Geweer Staatse leger

- Kurassiersharnas

Onderzoek naar Nederlandse harnassen maakte het mogelijk om voor de collectie een goed kurassiersharnas aan te schaffen. Het pas verworven harnas zal een Duits exemplaar in de vaste expositie vervangen. Het is een bijzondere aanwinst, want uit de Tachtigjarige Oorlog zijn weinig materiële objecten overgeleverd. In geen enkel Nederlands museum is bijvoorbeeld een goed kurassiersharnas van Nederlandse makelij aanwezig.

- Cassette met revolver

Met steun van de Stichting Vrienden is een bijzonder fraaie cassette met revolver aangekocht. Deze ereprijs van de KMA is in 1877 aan een particulier aangeboden bij het verlaten van de academie. Het object krijgt in het najaar een plaats in de schatkamer van het museum.

- Affiches

In het kader van de voorbereiding op de tentoonstelling *Als de Russen komen* is een grote collectie affiches verworven. De affiches geven een vrijwel compleet beeld van de polarisatie rond de mogelijke plaatsing van kruisraketten tijdens roerige jaren '80 uit de vorige eeuw.

- Fokker C.10

Met de overdracht van de collectie van Stichting Vrienden Militaire Luchtvaart Collectie aan de Staat is een eerste kleine, maar symbolisch belangrijke, stap gezet in de verwezenlijking van een strategische ambitie van de Stichting Koninklijke Defensiemusea: te komen tot één ongedeelde rijkscollectie militair erfgoed.

Speciale aandacht hierbij trok de overdracht aan de SKD van de replica Fokker C.10, waaraan vele jaren is gewerkt door vrijwilligers van de Stichting. In aanwezigheid van donateurs van het eerste uur is de Fokker overgedragen.

Overdracht aan de Staat

Overdracht Fokker C.10 aan het NMM

Restauratie/ Conservering

Ter voorbereiding op de expositie *Hij of Ik* is een groot aantal objecten gerestaureerd. De meest bijzondere is de V1 Reichenberg, een bemande versie van de V1. Van dit type V1 zijn maar enkele exemplaren bekend in de wereld. De conditie van het toestel is gestabiliseerd en er zijn enkele eerdere, niet volgens de huidige geldende maatstaven uitgevoerde, restauraties verwijderd.

Voertuigen die al sinds jaar en dag in depot staan krijgen een plek in de expositie *Hij of Ik*. De Schwimmwagen, de Dingo, de Archer en de Kettenkrad zijn door externe deskundigen onder regie van Bob Kos van de afdeling behoud en beheer van het NMM schoongemaakt, gecompleteerd en in een goede kleur gezet.

In 2019 is een bijzonder 16e -eeuws kanon verworven uit Culemborg, een zogenaamde veldslang. Het NMM mag het kanon tonen op voorwaarde dat een replica van het stuk gemaakt zou worden voor de gemeente. Dit is gebeurd, er komt een replica affuit bij dat door leerlingen van een lokale scholengemeenschap, met hulp van conservator Paul van Brakel, wordt gemaakt.

Bruiklenen

De expositie *Als de Russen komen* heeft geresulteerd in een aantal grote bruiklenen.

- Chieftain tank

Het Tankmuseum in Bovington heeft een Chieftain tank uitgeleend. Deze Britse tank uit de Koude Oorlog was in urban camo geschilderd, en vormde daarmee de link naar onze NAVO partners in Duitsland met een bijzondere rol voor de stad Berlijn.

- Standbeeld van Lenin

Uit Polen ontving het NMM van museum Zamoyskich een symbolisch object uit de Koude Oorlog: een standbeeld van Lenin. Het drie meter hoge bronzen beeld is destijds, net als vele 'lotgenoten', na de val van de Muur van zijn sokkel getrokken waarbij het beschadigd is.

- Voorbeeld van de atoombom *Fat Man*

Uit het museum Museon in Den Haag ontving het NMM een voorbeeld van de atoombom die op Nagasaki is afgeworpen bijgenaamd 'Fat Man'. Het betrof een replica maar niettemin was het, mede vanwege zijn omvang, een indrukwekkend en tot de verbeelding sprekend object dat een belangrijke rol speelde in de audiotour van de expositie.

- Poolse aanvalskaat

Van alle bruiklenen in de tentoonstelling *Als de Russen komen* was de Poolse aanvalskaat wellicht de meest spectaculaire. De kaart geeft een indruk van hoe een mogelijke aanval van het Warschau Pact rond 1970 op Noord- West Europa er uit gezien zou kunnen hebben. Uiteraard is het -gelukkig- fictief gebleken maar het feit alleen dat de Polen zoveel moeite deden om een aanval te visualiseren, in combinatie met de omvang van de kaart (drie bij drie meter) maakte het een bijzonder object om tentoon te stellen. De kaart heeft de nodige aandacht gegeneerd in de pers en bij tijd en wijle emotionele reacties van bezoekers losgemaakt. Maarten van Rossem heeft er een uitzending aan gewijd in zijn programma voor RTV Utrecht.

Een selectie uit de overige in- en uitgaande bruiklenen:

- Het BC Koekoekhuis in Kleve heeft een schilderij van Koekoek geleend ten behoeve van een overzichtstentoonstelling. Dit bruikleen kwam tot stand door bemiddeling van voormalig conservator Jos Hilkhuijsen.
- Ten behoeve van de spraakmakende expositie Design van het Derde Rijk in het Design museum Den Bosch heeft het NMM enkele wapens, een SA uniform en tentzeilen uitgeleend.
- Aan het Historisch museum in Goor, de woonplaats van de minister van Defensie, is het uniform van oorlogsvlieger Ten Duis uitgeleend.
- Aan het Rijksmuseum Amsterdam zijn objecten uitgeleend ten behoeve van een expositie over muziek.
- Huis Doorn heeft objecten in bruikleen gekregen ten behoeve van een expositie over het leven van Anthony Fokker.
- Een grafkruis van het graf van oorlogsvlieger J.M. Uytenhoudt is op verzoek van de familie uitgeleend om meegenomen te worden naar de 4 mei herdenking in Waalsdorp, en is daarna uitgeleend aan de traditiekamer van de Marine luchtvaartdienst.
- De Starfighter TF104 D8503 is uitgeleend aan de Koninklijke Luchtmacht ten behoeve van de static show tijdens Luchtmachtdagen op vliegbasis Volkel in juni 2019.
- Het Bevrijdingsmuseum Zeeland heeft als strategische partner een groot aantal objecten in bruikleen genomen van het NMM, onder andere een DUKW, een Wasp vlammenwerper en een Flak 88. Een aantal van deze stukken is ten behoeve van onze eigen expositie *Hij of Ik* tijdelijk weer terug naar Soesterberg gehaald.
- Het Nederlands Transportmuseum in Nieuw-Vennep heeft de Ford trekker met de Hembrug keukenwagen in bruikleen genomen.
- De befaamde D- Day vlag van verzamelaar Bert Kreuk die sinds 2016 in bruikleen in het NMM te zien is geweest, is in 2019 uitgeleend aan de Kunsthal in Rotterdam. Daarna is de vlag definitief vertrokken. Hij is aangeboden aan president Trump met als eindbestemming het Smithsonian Museum in Washington.
- Aan het Eesti Sõjamuuseum (Estonian War Museum, onderdeel van het Ministerie van Defensie) zijn in het kader van internationale samenwerking en wederopbouw van het museum, een aantal (in veelvoud in de collectie van het NMM aanwezig zijnde) wapens in bruikleen gegeven.

Expositie onderhoud & aanpassing

- In de vaste expositie zijn aanpassingen gedaan in het Arsenaal. De zogenaamde Fort vitrine is heringericht met harnasdelen na de expositie Willem van Oranje. Onder andere het nieuw verworven kuras krijgt hierin een plek.
- In het Wisselcluster zijn in het kader van de expositie *Als de Russen komen*, enkele grote objecten geplaatst: onze eigen T55 tank, en twee bruiklenen van het Legermuseum in Brussel

(tegenwoordig War Heritage Institute), een Poolse helikopter en een Russische Frog (raketartillerie).

- In de centrale hal is tijdelijk een Russische luchtafweerraket opgehangen uit eigen collectie.

Publicaties en Onderzoek

In het kader van verdiepte registratie zijn de conservatoren begonnen met het maken van collectieprofielen op objectniveau. Hiervan zijn er inmiddels ongeveer 1.000 gemaakt. Verder is een begin gemaakt met de fotocollectie, nadat deze eerst vrijwel helemaal is gedigitaliseerd.

De uitgave van het jaarboek (waarvan onder de naam *Armamentaria* reeds 49 jaargangen waren uitgegeven), is in 2019 weer opgepakt, ditmaal onder de naam *Arma*. Behalve externe auteurs hebben de conservatoren hieraan bijdragen geleverd. In bijlage is een uitgebreide lijst van publicaties opgenomen.

Conservator Mathieu Willemsen heeft in het Cody Firearms Museum in Cody, Wyoming (VS) een lezing gegeven ter gelegenheid van het internationale symposium *Arsenals of History* met als thema *New Research Sources for Old Muskets*.

Collectie beheerder Arco Seton en sectormanager collecties Alfred Staarman hebben in Helsinki voor een symposium van de Finse Aviation Society lezingen gehouden over het bergen en verplaatsen van vliegtuigen.

Bijzondere vermelding verdient de positie die conservator Paul van Brakel heeft verworven bij ICOMAM. ICOMAM is het *International Committee of Museums and Collections of Arms and Military History*. Het maakt onderdeel uit van het *International Committee Of Museums* (ICOM) die op haar beurt onder UNESCO valt. Het is het internationale samenwerkingsverband tussen musea en museumprofessionals. Het Nationaal Militair Museum en haar voorgangers hebben altijd nauwe banden gehad met ICOMAM. In 2019 is Paul van Brakel tot voorzitter ICOMAM gekozen. Het museum komt daarmee prominent bij dit forum onder de aandacht.

Digitalisering Collectie

- Digitaal platform *Graph database*

In de museale wereld heeft de afgelopen jaren een verandering plaatsgevonden in de wijze van presenteren van de collectie. Men wil de collectie tegenwoordig contextueel ontsluiten aangevuld met verhalen. De huidige manier van ontsluiten van de collectie ondersteunt dit niet waardoor er veel digitaal cultureel erfgoed verloren gaat. Daarnaast krijgen musea een steeds grotere digitale collectie.

Contextuele informatie bij bijvoorbeeld een ensemble bestaat uit verhalen, wetenswaardigheden, dwarsverbanden, anekdotes, beeldmateriaal, geluid, etc., kortom een bonte verzameling van gegevens, kennis en informatie. Belangrijkste kenmerk hiervan is dat het om ongestructureerde data gaat. Na een uitgebreid onderzoek is het museum tot de conclusie gekomen dat de huidige registratiesystemen ongestructureerde data niet kunnen faciliteren, laat staan ontsluiten. In de huidige museumregistratiesystemen wordt informatie over de collectie hiërarchisch ontsloten terwijl bezoekers van het internet via google semantisch zoeken naar informatie. Hierdoor wordt het NMM beperkt in het verbanden leggen tussen collecties en kennis en mist de aansluiting met het publiek.

Traditioneel wordt alle informatie door iedere instelling gedupliceerd en in de eigen datazuil bewerkt. Dit maakt onderlinge uitwisseling van gegevens ingewikkeld en tijdrovend, met als gevolg dat de uitwisseling van gegevens in de praktijk niet tot stand komt. Om dit te kunnen realiseren is er een nieuwe structuur nodig van het interactief bewerken van gedistribueerde set met gegevens. Vanuit iedere instelling wordt gebruik gemaakt van *linked open data* met een gezamenlijke ontologie. Door middel van een domein-ontologie kan het NMM de kennis over het onderwerp goed ontsluiten en presenteren.

In 2018 heeft een projectgroep onder de leiding van de digital contentmanager van het NMM de resultaten gepresenteerd van de proof of concept van een digitaal platform. Hiermee werd een basisinfrastructuur getoond voor de duurzame opslag en digitale ontsluiting van de gehele SKD collectie. Het digitaal platform, oftewel de *Graph database*, maakt het mogelijk de collecties van de defensiemusea via externe zoekmachines, zoals Google vindbaar te maken. Dit leidt ertoe dat de collectie online zichtbaar wordt ook wanneer juist niet gezocht wordt via de eigen websites. De collectie SKD wordt dan voortaan via het web ontsloten en kan aan relevante context-informatie en content van andere erfgoedinstellingen gelinkt worden, waardoor er verbanden kunnen worden gelegd en verrijking plaatsvindt.

Het registratiesysteem Adlib kan voor alle Defensiemusea worden gehandhaafd voor de basisregistratie en kan gekoppeld worden aan de verdiepte informatie in de *Graph database*. Het is gelukt het platform werkend te krijgen en vele data te linken. In 2019 is het projectplan verder uitgewerkt en voorzien van een risicoparagraaf. In het tweede helft van 2019 is een stuurgroep geformeerd om het project te begeleiden. Besloten is om in 2020 met een leeg platform te starten en te kiezen voor het gefaseerd toevoegen van data van alle SKD musea. Hierdoor kan data worden voorbereid en kan rekening gehouden worden met relevante toekomstige projecten.

- Vernieuwde website Nederlands Militair Erfgoed

Een ander resultaat in het digitale domein is de presentatie van vernieuwde site Nederlands Militair erfgoed: NLME.nl. De site richt zich op de militair en het militaire leven.

De website is een initiatief van het NMM en de Nederlandse Defensie Academie (NLDA) en brengt diverse gedigitaliseerde collecties en bronnen samen, waaronder vele portretten van militairen, foto's van dienstplichtigen, naam- en ranglijsten van officieren, belangrijke militaire tijdschriften, prentbriefkaarten van legerplaatsen, de oudste militaire boeken en militaire muziek.

Deze bijzondere collecties zijn te bekijken en te doorzoeken via www.nlme.nl en bevat onder meer:

- De Nederlandse officiersnamen vanaf 1726 tot 1810 aangevuld met 75% van alle namen uit de periode 1810-1940;
- Een unieke verzameling van ruim 3500 afbeeldingen van Nederlandse kazernes en legerplaatsen in binnen- en buitenland vanaf de 19e eeuw;
- De collectie militaire muziek. Deze bestaat uit een verzameling van 143 gedigitaliseerde 78-toeren platen, waaronder zeer zeldzame, en enkele lp's met voornamelijk marsmuziek;
- Een zeer omvangrijke collectie prentbriefkaarten van legerplaatsen in Nederland en daarbuiten;
- Acht belangrijke militaire tijdschriften uit de 19e en 20e eeuw. De periodieken zijn gedigitaliseerd in samenwerking met Metamorfoze en zijn fulltext doorzoekbaar via de online database Delpher.nl.

Dienstverlening

De studiezaal heeft vorig jaar ruim honderd (122) bezoekers getrokken. Dat is ten opzichte van het jaar ervoor een halvering, maar ongeveer gelijk aan het gemiddelde van de jaren 2015-2017 (117). Wel is het aantal vragen dat het vraagcentrum heeft ontvangen, toegenomen: 1.023 (2018 : 946). Een project dat wordt gecoördineerd door de studiezaalbeheerder en wordt uitgevoerd door vrijwilligers, is het scannen van boekomslagen van de bibliotheek. Het streven is dat de eerste 5% van de boekomslagen in 2021 is gedigitaliseerd.

In de Ron Knipzaal (studiezaal vuurwapens) zijn door conservator Mathieu Willemsen, geassisteerd door behoudsmedewerker Jisk Drijver en vrijwilliger Menno Arents, diverse groepen ontvangen van onder meer de Explosieven Opruimingsdienst Defensie, het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, de Politieacademie en de Foundation for European Societies of Arms Collectors (FESAC).

Depotberging

De verbetering van de berging van depotcollecties ging in 2019 onverminderd door.

- Er zijn 30.000 foto's na eerst te zijn gedigitaliseerd nu omgepakt en voorzien van definitieve berging.
- De blanke wapens zijn allemaal opgeborgen conform museale standaard.
- De vliegtuigvleugels zijn geplaatst op bokken waardoor ze efficiënter en veiliger opgeborgen kunnen worden. Ook wordt onderzocht hoe de vliegtuigen beter verplaatst kunnen worden met behulp van een *mover*, waarbij constructies zijn ontworpen die het mogelijk maken die vliegtuigen niet over hun eigen banden te verplaatsen door ze te plaatsen in bokken die voorzien zijn van zwenkwielen.
- De grote collectie geluidsdragers, 2.500 objecten verworven uit de collectie Schimmel, is definitief opgeborgen na te zijn schoongemaakt en geregistreerd.
- In 2019 is besloten de depotcollectie van het Marechausseemuseum als gevolg van de verslechterende depotcondities versneld over te brengen naar het depot NMM. Er is medio 2019 een projectgroep geformeerd. Deze staat onder leiding van de collectiebeheerder NMM en bestaat verder uit personeel van het NMM, en tijdelijk ingehuurde projectregistrators. Op basis van een eerste concept collectieplan zijn, in samenspraak met de directeur Marechausseemuseum en de stichting Museum der Koninklijke Marechaussee, criteria opgesteld op grond waarvan collectie wordt bewaard dan wel gesaneerd of afgestoten. Het verhuisproject zelf is formeel gestart op 1 januari 2020. De ambitie is het aan het eind van het jaar te hebben afgerond.
- In 2019 is het project hoofddeksels afgerond. Hierbij is samengewerkt tussen conservatoren, registrators en behoudsmedewerkers met het doel de collectie hoofddeksels beter te ontsluiten, te determineren en op te bergen. Met name op het gebied van registratie bleken grote verschillen te bestaan tussen de in het verleden gevolgde systematiek van het MLM en het die van het Legermuseum. Die verschillen zijn nu niet meer zichtbaar.
- In 2019 heeft de verhuizing van de rekwisietencollectie vanuit Den Haag naar Soesterberg zijn beslag gekregen. De beheerder, behoudsmedewerker Bob Kos, heeft deze verhuizing uitgevoerd. Met hulp van de afdeling collectie en enkele vrijwilligers is de collectie gesaneerd en op orde gebracht. De rekwisietencollectie heeft in de aanloop naar de expositie Hij of Ik, en Als de Russen Komen, zijn waarde wederom bewezen.

Collectie Marinemuseum

In 2018 werd het Collectieplan Marinemuseum vastgesteld. In navolging daarvan werd doorgegaan met de inventarisatie van de collectie en zijn er een aantal bijzondere aanwinsten verkregen.

Bijzondere aanwinsten

- een geïllustreerd dagboek (periode 1890-1894) van luitenant-ter-zee Francois Obbes (1869-1963);
- een opengewerkt model van de onderzeeboot Hr.Ms. O 19 (1939-1945), schaal 1:50;
- diverse herdenkingsvoorwerpen m.b.t. de bevrijding van het M.S. Taipan door een boarding party van Zr.Ms. Tromp (2010);
- de Nederlandse oorlogsvlag van Hr.Ms. MTB 229, 1944 (D-Day; compleet met foto's en documentatie);
- het prototype hoed vrouwelijke marine vlagofficier (2017) en het portret (olieverf op doek) van Viceadmiraal Pieter Hendrik Reijnst (1723-1791).

Het hele jaar werd gewerkt aan de inventarisatie van de collectie van de vroegere traditiekamer van het Marine Elektronisch en Optisch bedrijf. Deze werd tevens gefotografeerd, samen met een groot deel van de collectie in de E- en F-stellingen in het realiadepot. Na de zomer is de barcodeprinter in gebruik genomen; de objecten in de wapenkamer zijn vervolgens voorzien van barcodelabels. De vuurwapens van het museum zijn -voor zover dat nodig is- opgenomen het VERONA systeem van het ministerie van justitie. In de tweede helft van het jaar zijn de kasten voor de opslag van medailles en penningen opnieuw ingericht. Vanaf november is een aanvang gemaakt met het onderhoud van de scheepsmodellen in de vaste presentatie. De waardering van de deelcollectie fotoalbums is zo goed als afgerond. Er is een begin gemaakt met het afstootproces van de collectie in de Sloepenloodsen in de vorm van het deselecteren van een deel van de collectie scheepslantaarns. Afstoot van munitie is in een vergevorderd stadium; de finale fase wordt in het voorjaar van 2020 opgestart.

Behouds- en beheerprojecten

De afdeling Behoud & Beheer heeft een variëteit aan werkzaamheden uitgevoerd.

- Onderscheidingen zijn opnieuw en beter in de ladekasten opgeslagen.
- Er is voortgang geboekt met het selecteren en afstoten van wapens.
- Achterstanden in het Picturalia depot zijn weggewerkt.
- Wapens in de wapenkamer zijn heringedeeld en van barcodelabels voorzien.
- Precisie-meetapparatuur en oude instrumenten zijn uit de stellingen geweest en in laden geplaatst.
- Objecten die in kisten zitten zijn in de stellingen gezet.
- Penningen zijn opnieuw en op betere wijze in de penningkast opgeborgen.
- In de semipermanente tentoonstelling 'Zeeslag' heeft wederom een controle op de De Ruyter-bel plaatsgevonden en is een verslag gemaakt van de Oddy-test van de verf van de vitrine.
- Tevens is er een verslag opgesteld betreffende het inpakken van gepoetst zilver in polyethyleen huishoudfolie.
- Opnieuw zijn er Spectrum-procedures uitgewerkt. Te weten de procedures 8 (registratie en documentatie), 9 (conditiecontrole en -onderzoek), 11 (risicobeheer) en 20 (afstoting)

Tot en met 16 juli 2019 lagen de Abraham Crijnssen en de Schorpioen niet op hun vertrouwde plek. In de maand maart is de bak van de Abraham Crijnssen opnieuw geverfd volgens schema. Na 16

juli zijn beide schepen op hun vertrouwde plek teruggekeerd. De schepen werden na nog benodigde werkzaamheden (w.o. aansluiting van alle techniek en deepcleaning) in september weer opengesteld voor publiek. Daarnaast hebben medewerkers van de afdeling assistentie verleend bij werkzaamheden met betrekking tot de tentoonstelling *Marine Speelgoed*. Het betrof het schrijven van teksten en het uitkiezen van objecten. Verder zijn werkzaamheden verricht voor de heropbouw van de educatieve tentoonstelling *Alle Hens*. Verder zijn de voorbereidingen voor het in werking stellen van de info-meubels Touw, Hout, Zeil, Smeden en Klinken in de tentoonstelling *Schip en Werf* gereed.

Collectie Mariniersmuseum

Collectiebeheer

De verhuizing van de collectie uit het depot op de Frederikkazerne in Den Haag is op enkele punten na – (ITAR) afstoot, verhuizing van behoudsmaterialen, lijsten en een pc, plus de sleuteloverdracht en opruimwerkzaamheden – afgerond. In Adlib moet van een deel van de verhuisde objecten nog de standplaats worden aangepast en van de reeds gemaakte foto's moet nog een deel aan de records worden gekoppeld. Verder is gewerkt aan het efficiënter en behoudtechnisch beter inrichten van de marinierscollectie in het depot in Soest. In de zomer is besloten om de objecten die met de collectieverhuizing van Den Haag naar Rotterdam op het zolderdepot (Wijnhaven 13) zijn geplaatst, over te brengen naar het depot van het NMM. De reden hiervan is het ontbreken van mogelijkheden om de collectie in een voldoende klimaat te huisvesten. In het najaar van 2019 werden kleine deelcollecties naar het depot in Soesterberg verhuisd. Deze actie loopt door tot in 2020.

Collectieregistratie

Vanwege de verhuizing en andere werkzaamheden stond het registratiewerk dit jaar op een lager pitje.

- In totaal zijn er in deze periode 261 objecten ingevoerd in Adlib. Hierbij zijn de boeken inbegrepen. Veel wijzigingen zijn doorgevoerd naar aanleiding van de verhuizing en behelzen voornamelijk standplaatscorrecties.
- In totaal zijn er in Adlib 1604 wijzigingen doorgevoerd. Op de computer in het depot van Den Haag zijn ook nog enkele objecten ingevoerd en wijzigingen in records aangebracht. Onderzoek is in beperkte mate verricht en is voornamelijk gericht geweest op het beantwoorden van publieksvragen.
- Daarnaast is veel tijd is gestoken in de aanpassingen van de tweede verdieping en werd begonnen met de voorbereidingen voor nieuwe expositie over de Meidagen van 1940 in Rotterdam, die in 2020 in een nieuwe opstelling zal worden getoond.
- Diverse berichten op de social media over collectie-objecten gelinkt aan historische data bleken veel interesse op te wekken. Hiervoor is in dit jaar weer onderzoek gedaan en materiaal aangeleverd ten behoeve van afdeling publiekszaken.

Verwervingen en bruiklenen

In totaal zijn er dit jaar 44 schenkingen binnengekomen.

- Het betreft onder andere veel fotografisch materiaal aangaande de dekolonisatie-periode in Nederlands-Indië en Nederlands Nieuw Guinea. Daarnaast is er een schaalmodel van een BvS10 Viking in de schaal 1:35 aangekocht die we eerst van zgn. *slat armour* en een pantserkoepeltje hebben laten voorzien.

Er zijn dit jaar 27 inkomende en 10 uitgaande langdurige bruiklenen van- en aan verschillende instellingen. Bovendien zijn er aan het Wereldmuseum in Rotterdam voor een periode van negen maanden enkele fotoalbums en foto's uitgeleend voor de tentoonstelling Dossier Indië.

- Voor de tijdelijke tentoonstelling Leeuwen op de Coolsingel. Ongelofelijke verhalen uit de oorlog die in 2020 zal openen in Museum Rotterdam is een helm M1934 (Marine) uit onze collectie geselecteerd.
- Een op de Taliban in Afghanistan buitgemaakte Honda motorfiets in de vaste opstelling van het Mariniersmuseum is retour gegaan naar de bruikleengever, het Csqadron van de MARSOF in Den Helder.
- Op de Van Braam Houckgeestkazerne is een standplaatscontrole van een uitstaande bruikleen uitgevoerd. Met de bruikleennemer is afgesproken dat we in het komende jaar de bruiklenen nog eens kritisch gaan bekijken en een aantal objecten door reproducties gaan vervangen om mogelijke schade te voorkomen.
- Daarnaast zijn een aantal bijzondere objecten op de kazerne gesignaleerd, die we graag in de collectie willen opnemen. Hierover is contract opgenomen met de verantwoordelijke personen.

In 2019 zijn 44 schenkingen aangenomen.

- Een bijzondere verwerving vormen twee proefmodellen voor vrouwelijke mariniers van de open uniformjas (ook wel barathia genoemd), die we via de staf van het Commando Zeestrijdkrachten verkregen.
- Voor 2020 hebben we nog een complete uniformset in het vooruitzicht, die we via het KPU-bedrijf zullen verkrijgen. Er werd eveneens gewerkt aan enkele moderne verwervingen zoals een jungleoutfit van een instructeur van de mariniers (jungletraining mariniers in Belize in 2019); een speciale complete outfit van een marinier tijdens de FINEX; en twee vuurwapens (Glock 17 en HK 416) om de Mali Special Forces-set van de met een dapperheidsonderscheiding gedecoreerde marinier Thomas te completeren.

Audit

Vanaf november 2018 tot en met januari 2019 liep een audit traject aangaande de toetsing van het Mariniersmuseum voor het Museumregister. Na het corrigeren van een detail in het algemene SKD-collectieplan, omtrent de afstoot van collectie volgens de LAMO-regelgeving, is dit traject begin juli succesvol afgerond en kan het Mariniersmuseum komende jaren doorgaan als erkend museum.

Advies & assistentie

Naar wat inmiddels traditie is heeft het Mariniersmuseum wederom het vervaardigen van een olieverfportret begeleid van de laatste oud-commandant Korps Mariniers, luitenantgeneraal Frank van Sprang. Het schilderij werd medio maart onthuld op de Van Ghentkazerne en is inmiddels opgenomen in de portretgalerij van generaalsportretten langs de trappen aldaar. Deze portretten zijn collectie SHVKM en worden zodanig gefinancierd.

Bibliotheek

De bibliotheek van het Mariniersmuseum is begonnen met het opschonen van de collectie, waarbij niet en minder relevante boeken worden afgestoten. Daarnaast werden de boeken en boekenplanken efficiënter ingedeeld en de standplaatsen aangepast. Ook deze actie loopt door tot in 2020.

Quarantaineruimte

Halverwege het jaar is besloten om de huidige quarantaineruimte in het Mariniersmuseum aan te pakken. Deze ruimte werd beter geschikt gemaakt als efficiënte doorvoerruimte en tijdelijke standplaats voor binnenkomende schenkingen.

Restauraties

Voor de nieuwe indeling van de tentoonstelling over Rotterdam en de Mariniers stond een schilderijenwand in de planning.

- Hiertoe werd Marinierskazerne aan het Oostplein van de hand van Jan de Jong (objectnummer 03246) schoongemaakt. Het schilderij bleek bovendien in een zodanig kwetsbare staat, dat er is besloten om het te laten restaureren. De SHVKM heeft de volledige financiering hiervoor op zich genomen.
- Tevens werd de restauratie en herinlijsting van de schilderijen *Bij de kleermaker* (objectnummer 02838) en *Het kleden van een jonge recruut* (objectnummer 02752), beiden vervaardigd door Hendrik Maarten Krabbé (1868-1931), afgerond. Beide werken zullen in 2020 in de nieuwe schilderijenwand in de tentoonstelling Mei 1940 worden opgenomen. Ook voor deze uitgaven stond de SHVKM garant.

Collectie Marechausseemuseum

Om de geconstateerde tekortkomingen in het collectiebeheer structureel aan te pakken is in het laatste kwartaal 2019 het projectteam van start gedaan dat de basisregistratie van de collectie op orde brengt én een substantieel deel van de depotcollecties verhuist naar het NMM-depot.

Tijdens de afgelopen audit door het ministerie van Defensie (d.d. 21 november 2019) is aangekondigd dat een vervolgininspectie vanwege de Erfgoedinspectie mag worden verwacht (n.a.v. hun initiële inspectie op 30 en 31 augustus 2017). De nu in gang gezette aanpak van de collectie zal naar verwachting beantwoorden aan de definitieve oplossing van het verbeteren van de bewaaromstandigheden van de (depot-)collecties, die voortaan in het NMM-depot zullen zijn ondergebracht (nadat de basisregistratie op orde is gebracht).

De vaste opstellingen op de 1e verdieping van het museum zullen tot begin 2022 worden gehandhaafd, waarna de volledige herinrichting ervan zal plaatsvinden. Dat kan ertoe leiden dat dan nog een gedeelte van de collectie naar het NMM-depot zal verhuizen.

5. PERSONEEL EN ORGANISATIE

P&O ontwikkeling

Vrijwel het gehele jaar 2019 stond in het teken van de implementatie van een nieuw personeelssysteem. Begin dit jaar is er met Afas een overeenkomst gesloten en heeft de SKD haar eigen licentie van het Afas-systeem aangeschaft. In eerste instantie om de HR-administratie te verbeteren, te digitaliseren en op een meer AVG verantwoorde manier te archiveren. Uiteindelijk is er ook voor gekozen om het payroll gedeelte in te richten om zo alle HR-processen in dit systeem te laten draaien. Door gebruik te maken van workflows is hiermee een grote stap gemaakt in het verder digitaliseren en optimaliseren van de salaris- en HR-administratie. Dit platform kent nog meer mogelijkheden en die zullen in de komende jaren verder onderzocht worden.

Personeelsbestand

Op 31 december 2019 waren bij de Stichting Koninklijke Defensiemusea (SKD) 75 medewerkers in dienst, 4 medewerkers via detachering, payroll of ad interim ingehuurd aan het werk en waren er ruim 350 vrijwilligers in de vier vestigingen actief als gastheer/gastvrouw, portier, rondleider of bij het behoud en beheer van de collectie.

Gedurende 2019 zijn er 7 nieuwe medewerkers gestart bij de SKD verdeeld over de vestigingen. Er zijn 7 medewerkers vertrokken. Er hebben 3 HBO of WO stagiaires hun stage gelopen op één van de vier vestigingen en 2 leerlingen van het middelbaar onderwijs hebben een maatschappelijke stage gelopen. Op 1 februari 2019 is de heer C.H. Boelema Robertus gestart in de functie van Vestigingsdirecteur van het Marinemuseum te Den Helder. Sindsdien zijn er geen wijzigingen meer geweest in de samenstelling van het SKD-MT.

HR-cyclus

In 2019 is de gesprekkencyclus voor het tweede jaar op rij uitgevoerd. Hierdoor is er een start gemaakt met het verankeren van vaste gespreksmomenten met de individuele medewerker volgens de beoordelingssystematiek. De verslaglegging van de gesprekken wordt geïntegreerd in het nieuwe personeelssysteem zodat ook dit HR-proces gedigitaliseerd kan worden.

Organisatieontwikkeling

Het HR-beleid krijgt stapsgewijs steeds meer vorm. Een aantal stukken worden afgerond zoals het stagebeleid, de klokkenluidersregeling, scholingsbeleid en vergoedingenbeleid. Als vervolg op de afronding van het vergoedingenbeleid werd bij de OR een verzoek ingediend om de addenda dat op het oude Personeelshandboek rustte (voor de voormalig medewerkers van de Stichting Museum der Koninklijke Marechaussee en van het Legermuseum) te mogen laten vervallen. Een enkele arbeidsvoorwaarden uit de addenda die niet opgenomen zijn in het centrale beleid worden als een persoonlijke arbeidsvoorwaarde in de desbetreffende personeelsdossier vastgelegd. Dit met het doel om zoveel mogelijk voor iedereen een gelijk beleid te voeren. In 2020 zal dit verder opgepakt zal worden.

Daarnaast heeft het werken aan de eigen ontwikkeling nog meer aandacht gekregen dit jaar. Ten opzichte van 2018 zijn de uitgaven aan scholing met 152% gestegen. Van het totale scholingsbudget is 75% uitgegeven.

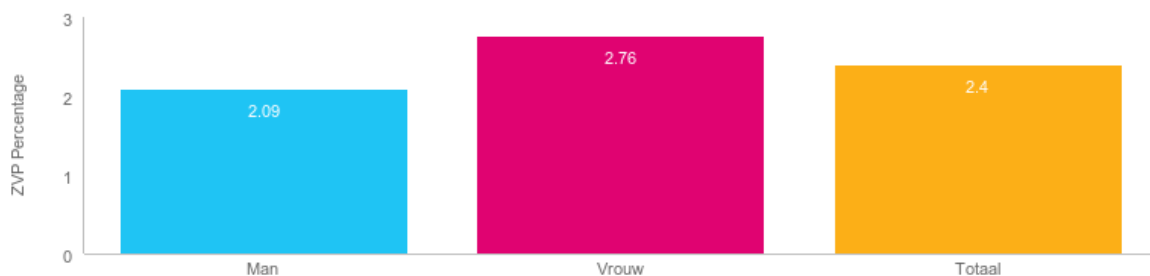
Tevens is er in 2019 voor het eerst onderscheid gemaakt in scholing ten behoeve van de uitvoering van de functie (29,9% van de gemaakte kosten), de verdieping van de functie (67,2%) of de loopbaan van de medewerker (2,9%).

2019	aantal	FTE	%
Mannen	37	34,5	55%
Vrouwen	38	28,4	45%
2018			
Mannen	35	29,7	51%
Vrouwen	39	28,1	49%
2017			
Mannen	36	31	49%
Vrouwen	37	29,3	51%
2016			
Mannen	39	32,5	56%
Vrouwen	31	22,3	44%

Verzuim

Het gemiddelde ziekteverzuim in 2019 was 2,4% en blijft daarmee nagenoeg gelijk aan dat van 2018 (2,33%). Er is voldoende aandacht vanuit de leidinggevende en P&O bij verzuim. Ook de ziekmeldfrequentie is vergelijkbaar met 2018. Namelijk een frequentie van 1,16 keer per jaar in 2019 ten opzichte van 1,2 keer per jaar in 2018. Daarmee is de frequentie nog steeds gelijk aan het landelijk gemiddelde.

Verzuimpercentage

Arbeidsvoorwaarden

De Museum CAO heeft een doorlooptijd van oktober 2018 t/m september 2020. In 2019 kent de CAO een verhoging van de Eindejaarsuitkering naar 3,4% en een verhoging van de lonen per 1 oktober 2019 met 2,5%. De rest blijft ongewijzigd.

Ondernemingsraad

Begin 2019 zijn er verkiezingen uitgeschreven voor alle posities binnen de OR. Per juni 2019 kent de OR dan ook 5 nieuwe leden die elk een bedrijfsonderdeel van de SKD vertegenwoordigen. Eén lid hiervan heeft al eerder zitting genomen in de OR.

Gedurende het jaar 2019 heeft de ondernemingsraad 6 keer vergaderd met de bestuurder. De nieuwe HR beleidsstukken, de gedragscode, functie manager marketingcommunicatie en open cultuur waren de belangrijkste onderwerpen op de agenda.

De tentoonstelling *Zeeslag* in het Marinemuseum, vaar mee strijd mee

6. INZETBAARHEIDSBELEID, INTEGRITEITSBELEID EN GEDRAGSCODE

Het voeren van een ziekteverzuimbeleid is een impliciet omschreven wettelijke plicht voor de werkgever en wordt expliciet genoemd in het Arbeidsomstandighedenbesluit. Iedere werkgever is verplicht om beleid te voeren dat zorgt voor de veiligheid en gezondheid van werknemers.

De Raad van Toezicht (reglement RvT 2016, art. 7-5) heeft de algemeen directeur opgedragen een algemeen bindende gedragscode en meldingsregeling op te stellen die wordt vastgesteld door de RvT. In opdracht van de directeur is in 2019 een project gestart om het inzetbaarheidsbeleid en integriteitsbeleid, inclusief gedragscode, vorm te geven. De uitkomsten van dit traject zullen ook de transparantie en open cultuur ten goede komen waar de Ondernemingsraad waarde aan hecht, én om actie heeft gevraagd.

In het kader van de regeling “Duurzame Inzetbaarheid bedrijven” is bij het Europees Sociaal Fonds (ESF 2014-2020) een aanvraag ingediend. Deze aanvraag is eind september gehonoreerd, 50% van de kosten wordt gesubsidieerd.

In november en december 2019 hebben zogenaamde *Consultatie ronden inzetbaarheidsbeleid* plaatsgevonden. Deze bestonden uit individuele diepte interviews met ruim 40% van de SKD medewerkers. Hierbij is rekening gehouden dat bij de interviews een representatieve vertegenwoordiging van de SKD medewerkers op grond van vestiging en afdeling betrokken was.

De te verwachten resultaten van het project zijn:

1. Een gezamenlijk ontwikkeld modern inzetbaarheidsbeleid, gebaseerd op het streven naar een vitale werknemer waarvan talent en motivatie wordt gestimuleerd.
2. Een door alle werknemers gedragen gedragscode, inclusief klachtenregeling en handhaving.
3. Bevindingen en advies aan het management van de SKD en een terugkoppeling daarvan aan de gehele organisatie.

De bevindingen en resultaten zullen in het tweede kwartaal van 2020 aan de RvT en de OR worden voorgelegd.

7. ZAKELIJK BELEID

Zakelijk

NMM Zakelijk

NMM Zakelijk is een samenwerkingsverband tussen Heijmans, Vermaat en het NMM op het gebied van activiteiten voor de zakelijke markt. Het afgelopen jaar hebben ca 15.000 zakelijke bezoekers het NMM bezocht. Eind 2019 is NMM Zakelijk van naam veranderd naar NMM Events.

Geef8

Aan de kant van het cultureel ondernemerschap zijn verdere stappen gemaakt in de richting van een *business circle* onder de naam *Geef8*. Deze heeft in 2019 haar officiële vorm aangenomen.

Culturele en recreatieve waarde van het NMM

De omgeving rond het NMM is volop in ontwikkeling. Binnen programma's zoals *Hart van de Heuvelrug* (HvH) en *Vliegpark Soesterberg* (VBS) vinden projecten plaats die variëren van nieuwe natuur tot woningbouw, van ecoducten tot duurzame bedrijventerreinen. Doel van deze projecten is de ruimtelijke kwaliteit en de belevingswaarde van de Heuvelrug te versterken. Deze projecten worden bestuurlijk aangestuurd door een stuurgroep waar een gedeputeerde van de Provincie Utrecht, wethouders van de gemeenten Soest en Zeist en de directeur van het Utrechts Landschap (UL) zitting in hebben. De directeur van het NMM is, net als de directeur van het UL, adviserend lid.

Dit biedt kansen voor het NMM, maar ook risico's. In 2019 is dan ook een begin gemaakt om *de stem van het NMM* en de waarde die het NMM toevoegt aan de omgeving sterker neer te zetten. De *omgevingswaarde* die het NMM toevoegt bestaat uit zowel culturele- als recreatieve waarde.

In 2019 heeft het NMM voor de stuurgroep een voorstel gemaakt die een herijking inhoudt van de rol van de stuurgroep waar de focus meer kwam te liggen op het gebruik en beheer van het gebied (programmering evenementen, balans tussen natuur en recreatie, beheervraagstukken). Dit voorstel heeft het niet gehaald, maar is de opmaat geweest voor het NMM om nadrukkelijker de culturele- en recreatieve waarde te communiceren, in de stuurgroep en daarbuiten. Zo wordt er met de partners uit de stuurgroep maar ook met andere partijen zoals de RCE gekeken hoe we de culturele- en recreatieve waarde kunnen beschermen en benadrukken. In 2020 zal (externe) communicatie daar ook een grotere rol in gaan spelen.

Privacy beleid

Inleiding

Binnen de SKD wordt gewerkt met persoonsgegevens van bezoekers, medewerkers en (keten)partners. Persoonsgegevens van medewerkers worden voornamelijk verzameld voor het uitvoeren van wettelijke taken. Persoonsgegevens van (potentiële) bezoekers worden verzameld voor marketingdoeleinden. Gegevens van (keten)partners worden verzameld voor het goed kunnen onderhouden van de relatie. Iedereen moet erop kunnen vertrouwen dat de SKD zorgvuldig en veilig met de persoonsgegevens omgaat. In deze tijd is ook de SKD meegegaan met nieuwe ontwikkelingen. Nieuwe technologische ontwikkelingen, innovatieve voorzieningen, globalisering en steeds meer digitale diensten stellen andere eisen aan de bescherming van gegevens en privacy. De SKD is zich hier van bewust en zorgt dat de privacy gewaarborgd blijft, onder andere door maatregelen op het gebied van informatiebeveiliging, dataminimalisatie, transparantie en gebruikerscontrole.

Verantwoording

De ontwikkeling en implementatie van het AVG beleid heeft door externe oorzaken enige vertraging opgelopen en is in het derde kwartaal van 2019 weer opgepakt. Tussentijds is wel aan

alle materiele eisen voldaan, zo zijn er verwerkingsovereenkomsten afgesloten en is het geagendeerd bij interne overleggen.

Een complicerende factor bij het vormgeven van het AVG beleid is de samenwerking volgens het DBFMO contract. Alhoewel het NMM in sommige gevallen verantwoordelijk is voor het verwerken van persoonsgegevens, is het NMM soms niet direct opdrachtgever. Dit zal in 2020 met prioriteit worden opgepakt.

Eind 2019 heeft een (externe) beoordeling van de AVG compliance plaatsgevonden, aan de hand daarvan zijn volgende documenten aangepast en/of geformuleerd: Privacy beleid, Protocol Datalekken, Protocol rechten van betrokkenen, Bewaartermijnenbeleid. Na vaststelling in het MT SKD begin 2020 zullen vervolgens het register van verwerkingen en privacyverklaring daarop worden aangepast, gecommuniceerd en geïmplementeerd.

In 2019 is het e-mailadres privacy@defensiemusea.nl een maal benaderd. Het betrof een geval van onjuist gebruik fotografie. Er zijn geen verzoeken geweest om verwijdering van gegevens. De vriendenstichtingen dragen zelf verantwoording voor het voldoen aan wet- en regelgeving van hun administraties. Klachten die bij de SKD binnenkomen ten aanzien van privacyregels van die administraties worden door SKD doorgeleid en gemonitord op afhandeling.

Het gewenste volwassenheidsniveau in de SKD is op termijn niveau 4 en dat is ingegeven door de hoge impact die datalekken en non compliance kunnen hebben op ons imago en dat van onze subsidiënt. Hiermee hangt samen dat dit ook voor andere wet- en regelgeving het niveau is dat de SKD nastreeft (bijvoorbeeld ITAR, Aanbestedingswet). Het huidige volwassenheidsniveau van de organisatie kan worden geïndiceerd als niveau 2; Herhaalbaar. De eerste stappen voor bewustwording zijn gezet. Maatregelen krijgen vorm, maar er kan nog veel verbeteren.

Risicomanagement

De SKD dient een algemeen belang, wordt merendeels met publiekelijk geld gefinancierd en heeft een wettelijke taak. Tegelijk wordt verwacht dat we ondernemend zijn, met het doel om a) de publieke investering maximaal te laten renderen en b) voldoende inkomsten te verwerven om onze doelstellingen te kunnen realiseren. Wij maken dan ook een bewuste afweging tussen de (publieke en commerciële) doelstellingen en de risico's die we bereid zijn te nemen om de doelstellingen te bereiken. Dit continue proces wordt verankerd in ons risicomanagementbeleid.

Uitgangspunten van het risicomanagementbeleid:

- het afwegen van risico's wordt structureel onderdeel van de planning- en control cyclus;
- we richten systemen van risicobeheersing en interne controle in. Deze dienen om significante risico's te identificeren, realisatie van doelstellingen te bewaken en naleving van wet- en regelgeving te waarborgen;
- directie en management zijn verantwoordelijk voor de systemen van risicobeheersing en interne controle en de werking ervan;
- de algemeen directeur is eindverantwoordelijk voor de risicobereidheid: het bepalen van wat acceptabel is bij de (mate van de) risico's die genomen worden.

Risicobereidheid

De mate waarin de stichting bereid is risico's te lopen bij het nastreven van haar doelstellingen verschilt per doelstelling en risicocategorie.

Risico-categorie	Risico-bereidheid	Toelichting
Strategisch	Gematigd	Strategische risico's worden zorgvuldig afgewogen. We zoeken steeds de balans tussen onze maatschappelijke functie (lage risico-acceptatie) en onze commerciële ambities (hogere risico-acceptatie).
Operationeel	Laag	Onze kerntaak is gericht op het behouden en beheren van de rijkscollectie van (militaire) historie als bron van informatie voor onderzoek, educatie en presentatie. Continuïteit is daarmee inherent aan onze doelstelling. Risico's die de continuïteit in gevaar kunnen brengen willen we zoveel mogelijk inperken. Op gebied van veiligheid en beveiliging van museumbezoekers, werknemers en gasten willen we risico's zoveel mogelijk vermijden. Hetzelfde geldt ten aanzien van de collectie.
Financieel	Zeer laag	Als het gaat om financiële risico's staan wij voor een stabiel beleid met minimale en beheersbare risico's teneinde een solide financiële positie te waarborgen en te allen tijde correcte besteding van publiek geld te kunnen verantwoorden.
Compliance	Nul	Op het gebied van compliance met wet- en regelgeving hanteren wij geen tolerantie en streven we naar volledige compliance. We hebben daarbij speciale aandacht voor wet- en regelgeving op het gebied van veiligheid en beveiliging, milieu, aanbestedingen en privacy/informatiebeveiliging.

Risico-inventarisatie

Strategische risico's	
1. Verandering in de bezoekaantallen, tegenvallende inkomsten	Beheersmaatregelen
Onverwachte veranderingen in bezoekaantallen kunnen leiden tot een tekort aan directe inkomsten. Ook kan het invloed hebben op de afspraken met het ministerie van Defensie en zo ook op de structurele subsidie. Verder heeft risico invloed op relaties met sponsors en fondsen.	We onderhouden intensief contact met de relevante stakeholders, met name het ministerie van Defensie. Op basis van jarenlange ervaring worden bezoekaantallen aan de hand van scenario's ingeschat. We begroten terughoudend, bij voorkeur op basis van ervaringscijfers. Eventueel grijpen we – na analyse – in door: intensiveren van de (marketing)inspanning om de resultaten te verbeteren en/of te besparen op de kosten. In geval de inkomsten structureel achterblijven, kan de keuze ook zijn om een activiteit te beëindigen.

2. Politiek	Beheersmaatregelen
De afhankelijkheid van de subsidie van de rijksoverheid is groot. Politieke besluitvorming brengt risico's met zich mee t.a.v. uit te voeren taken, te behalen resultaten en hoogte van en voorwaarden voor subsidie. Het risico is dat SKD te maken krijgt met de effecten van een negatief oordeel van publieke en politieke opinie op het bereikte resultaat in relatie tot hoeveelheid subsidie.	Participatie in overlegorganen / discussies. In contact blijven met stakeholders. Monitoren van (politieke) besluitvormingstrajecten en ontwikkelingen op wetgevingsgebied.
3. Imago	Beheersmaatregelen
Hoewel de SKD in 2014 op afstand is geplaatst zijn voor het publiek de Defensiemusea onderdeel van de Defensieorganisatie. Het risico dat imagoschade van SKD afstraalt op de subsidiegever is groot.	Zero tolerance op niet voldoen aan wet- en regelgeving. Monitoren van de risicogebieden. Transparantie naar Defensie op basis van early warnings, no surprises.
4. ICT-infrastructuur en informatie	Beheersmaatregelen
IT-systemen en -applicaties zijn in groeiende mate een strategisch asset. Achterblijvende doorontwikkeling, storingen in of uitval van bedrijfskritische IT-systemen of ongeoorloofde toegang kan onze bedrijfsvoering en onze reputatie negatief beïnvloeden. Dit risico neemt toe naarmate we onze ambitie om onze digitale capaciteiten uit te breiden gaan uitvoeren.	Met de DBFMO-partner is een verbeterplan opgesteld voor de beheersing van het risico van dataverlies en het verhogen van draagvlak voor aanvullende maatregelen die het aanmelden op systemen beter beveiligen (bijvoorbeeld 2-factor authentication). Bewustwordingscampagnes voor medewerkers op het gebied van ICT-risico's worden ingebed in een kalender van regelmatig terugkerende sessies over veiligheid in de breedste zin van het woord.
Operationele risico's Operationele risico's betreffen de assets, human resources, en . In het algemeen worden deze risico's beheerst door middel van verzekeringen en inspectie door de Erfgoedinspectie.	
5. Veiligheid en beveiliging, fraude	Beheersmaatregelen
Er zijn veel zaken die risico opleveren voor de gezondheid van medewerkers, bezoekers en omwonenden. Naast algemene risico's op bijvoorbeeld brand, overstroming en instorting, gelden bij het werken met collectie specifieke risico's. Hierin noemen wij met name Radioactiviteit en Chroom-6. In het bijzonder voor de collectie, maar ook voor de overige spullen geldt een risico op ontvreemding. Ten slotte bestaat een risico op fraude.	• Arbo-systematiek Veiligheidszorg. • Trainingen en oefeningen. • Noodplannen en -procedures. • Veiligheidsscans. • Verzekeringen. • Veiligheidsvoorzieningen.

6. Kwaliteit talent / personeel De SKD is een fusie-organisatie en sporen van de reorganisatie die daaraan vooraf ging zijn nog aanwezig. De organisatiecultuur is nog niet optimaal open. Wisselingen in het management-team hebben een stevige ontwikkeling van de saamhorigheid tussen de vestigingen in de weg gestaan. Het risico dat organisatiedoelen niet worden gehaald is groot als deze niet breed worden gedragen. De betrokkenheid van de medewerkers is groot, de veranderbereidheid bleek in een werkbelevings-onderzoek aan de lage kant. Het risico van niet tijdig meebewegen met de markt is daardoor aanwezig.	Beheersmaatregelen • Veel aandacht voor teambuilding en onderling vertrouwen • Bewustwording kweken van de ‘tone at the top’. • Investeren in interne communicatie • Interne mobiliteit stimuleren • Organisatiebrede projecten opzetten • Beleid op alle gebieden vastleggen.
7. Financiële risico's De SKD heeft te maken met marktrisico, prijsrisico en liquiditeitsrisico. Het liquiditeitsrisico hangt samen met de tijdige betaling van de subsidie.	Beheersmaatregelen Er wordt gestreefd naar een buffer van de omvang van 50% van de personele lasten in het eigen vermogen voor het geval de eigen inkomsten tegenvallen. Ook is het in dat geval mogelijk om beoogde projecten uit te stellen, zodat negatieve exploitatieresultaten worden voorkomen.
8. Risico's ten aanzien van wet- en regelgeving (compliance) Wetgeving die het beheersingskader vormt, betreft voornamelijk Nederlands recht – met daarbinnen specifieke wetgeving bijvoorbeeld aangaande de rijkscollectie, maar ook zeer specialistische wetgeving die van toepassing is op de collectie die de SKD beheert. Het niet voldoen aan de wet- en regelgeving kan schadelijk zijn voor de reputatie en negatieve operationele of financiële gevolgen hebben. Hierbij specifiek aandacht voor ITAR, radioactiviteit, Chroom-6, aanbestedingen, veiligheid/beveiliging en privacy/informatiebeveiliging.	Beheersmaatregelen Hanteren van de gedragscodes Governancecode Cultuur, de ICOM Code of Ethics. Het opstellen van een SKD gedragscode en een klokkenluiders-regeling. Gespecialiseerde adviseurs begeleiden de organisatie op het gebied van de kernenergiewet, ITAR, wapenbeheer en de aanbestedingswet. Deze adviseurs leiden SKD-medewerkers op en geven periodiek workshops ter vergroting van de bewustwording. Interne beheersmaatregelen voor het voldoen aan de ITAR zijn getroffen.
9. Risico's ten aanzien van integriteit Een gebrek aan integriteit en verantwoord zakelijk gedrag kan schadelijk zijn voor onze reputatie en leiden tot schending van wet- en regelgeving.	Beheersmaatregelen • administratieve organisatie (scheiding beschikkende, bewarende, registrerende, uitvoerende en controlerende functies); • Beperking autorisatiebedragen. • Vier ogen-principe bij factuurfiattering • Fraudeworkshops voor snelle herkenning van risicovolle situaties • Voor bancaire transacties zijn altijd twee handtekeningen noodzakelijk.

Veiligheid en compliance

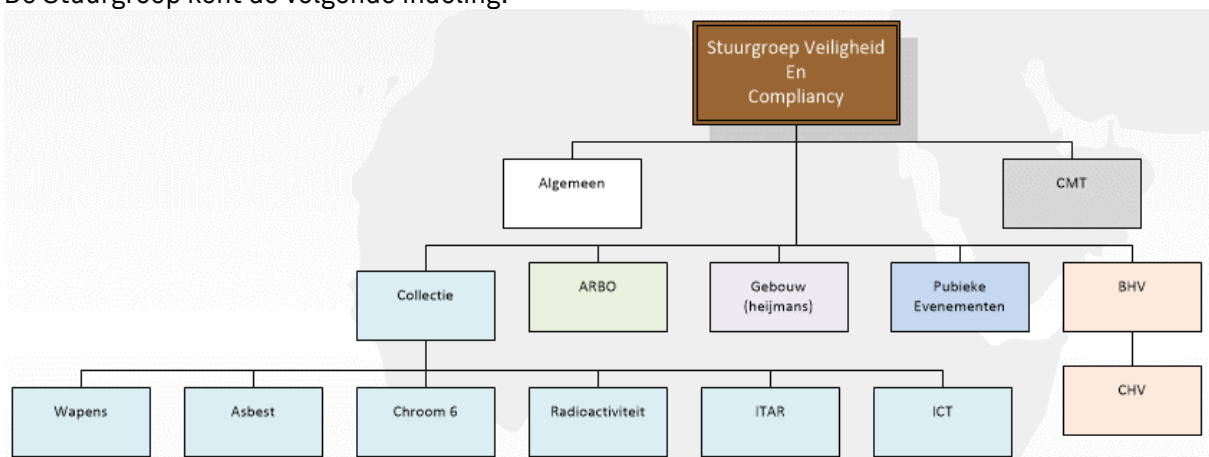
De ontwikkeling, uitvoering en monitoring van het interne riskmanagement- en controlesysteem valt onder de verantwoordelijkheid van de algemeen directeur. Dit systeem heeft tot doel om de realisatie van de operationele, kwaliteits- en veiligheidsdoelstellingen zeker te stellen, onder meer door de risico's die met de doelstellingen samenhangen te verkennen en te beheersen.

De monitoring heeft in 2019 een kwaliteitsimpuls gekregen. De coördinatie wordt namens de directeur ingevuld door een nieuw gevormde *stuurgroep veiligheid en compliance*. De stuurgroep bestaat uit de directiesecretaris als procesbegeleider en de inhoudelijk en organisatorisch verantwoordelijken.

Het interne riskmanagement – en controlesysteem werkt volgens de inzet van de zogenaamde PDCA cirkel aan (een systeem van) continue verbetering. Hoewel iedere vestiging van de SKD zelfstandig verantwoordelijk is voor de veiligheid en compliance wordt zoveel mogelijk samengewerkt. In 2019 heeft een 0-meting plaatsgevonden om de stand van zaken goed in beeld te krijgen.

Vervolgens zijn in enkele sessies de risico's geanalyseerd en indien mogelijk direct een verbeteraanpak geformuleerd. De afgesproken aanpak zal worden teruggekoppeld aan de stuurgroep om het proces te kunnen bewaken.

De Stuurgroep kent de volgende indeling:

In de tweede helft van 2019, na het inrichten van de stuurgroep heeft de nadruk van de werkzaamheden gelegen op de volgende vlakken:

- Chroom 6: met dank aan de Directie Maritieme Instandhouding Commando Zeestrijdkrachten heeft een deskundige het museum en depot verkend naar objecten die een bron van Chroom 6 kunnen zijn. Vervolgens is aan alle betrokkenen, SKD breed, een workshop gegeven over veiligheidsbeleid in het algemeen en Chroom 6 in het bijzonder, hoe te herkennen en welke (voorzorgsmaatregelen) er te nemen zijn. Vervolgens is er geoefend met het daadwerkelijk testen op Chroom 6.
- ITAR/strategische goederen: Op het gebied van ITAR heeft de SKD in 2019 samengewerkt met de Commando Landstrijdkrachten. De directiesecretaris heeft op uitnodiging van de afdeling Compliance Export Control CLAS in oktober de cursus *Export Control Koninklijke Landmacht* gevolgd. Voorts wordt in nauw overleg met de compliance officer Export Control CLAS een zogenaamde *voluntary disclosure* voorbereid. Complicerende factoren is dat de SKD te maken heeft met verschillende onderdelen binnen Defensie die zelfstandig verantwoordelijk zijn voor compliance. Aangezien alle onderdelen aan de SKD afstoten zorgt dat voor verschillende contact- en controlemomenten.
- Voorts is geconstateerd dat het Internal Control Program (ICP) nader gespecificeerd moet worden om ten volle compliant te zijn. Dit zal in 2020, gelijk met de versterking van andere (collectie) procedures verder uitgewerkt worden.

Onderzoeken en evaluaties

Naast het voldoen aan de standaard vereisten die aan een rijkscollectie worden gesteld, en worden gecontroleerd door de RCE, hebben in 2019 andere controles en evaluaties van de SKD musea plaatsgevonden.

Zo heeft de AMI (Afdeling management informatie) van de HDFC (Hoofddirectie Financiën en Control), Ministerie van Defensie in opdracht van de Dienst Materiele Ondersteuning (DMO) een onderzoek uitgevoerd. Doelstelling van het onderzoek was te beoordelen in hoeverre de SKD voldoet aan de in de beheersovereenkomst die de SKD met het Ministerie van Defensie heeft gesloten bij de overdracht van de rijkscollectie en de daarin gestelde eisen. Wapenbeheer, export control en collectie registratie zijn specifiek tegen het licht gehouden. De SKD heeft haar volle medewerking aan het onderzoek verleend. De conclusie behelst, naast enkele verbeterpunten, dat:

“de SKD in voldoende mate voldoet aan de normen die de Erfgoedwet (2015), waar de beheersovereenkomst naar verwijst, stelt aan het collectiebeheer. Ook voldoet de SKD aan de geldende wet- en regelgeving voor het wapen- en munitiebeheer. Ik merk op dat de SKD de afgelopen jaren een grote inzet heeft gepleegd in het op orde brengen en actueel maken van de registratie van de collectie en om te voldoen aan o.a. ITAR”

De resultaten van andere onderzoeken worden begin 2020 verwacht.

8. TOEKOMST

Te zien in 2020

Onder de activiteiten van 2020 zijn drie bijzondere en op ieders eigen wijze grootse tentoonstellingen gepland.

Hij of ik – Nationaal Militair Museum

Cold Storm – Marinemuseum

Getekend – Mariniersmuseum

De begroting voor 2020 op hoofdlijnen is als volgt:

Directe opbrengsten	2.982.000
Subsidie Ministerie van Defensie	16.550.000
Private bijdragen	261.000
Totale baten	19.793.000
Personele lasten	5.579.000
Afschrijvingen	283.000
Huisvestingslasten	9.451.500
Overige lasten	4.619.000
Totale lasten	19.933.000
Onttrekking aan de bestemmingsreserve publieksprojecten BGL	140.000
Saldo Exploitatie	0

9. PRESTATIEVERANTWOORDING EN KERNCIJFERS

De prestatieafspraken voor 2019 luiden als volgt.

- Bezoekersaantallen: De vier Defensiemusea ontvangen jaarlijks gemiddeld minstens 400.000 bezoekers.
- Schoolbezoeken: De vier Defensiemusea ontvangen jaarlijks minstens 20.000 schoolgaande leerlingen (basisschool, VMBO-, MBO- en HBO-leerlingen), inclusief leerlingen van Veva-opleidingen.
- Bezoekersappreciatie: De waardering van de diverse bezoekersgroepen wordt gemonitord.
- Samenwerking: De vier Defensiemusea werken samen met (inter)nationale culturele en onderwijsinstellingen, en voert jaarlijks drie samenwerkingsprojecten uit.
- Talentontwikkeling: De SKD werkt samen met (defensie)opleidingsinstituten en biedt jaarlijks tien stageplaatsen aan op MBO-, HBO- en wo-niveau.

	Realisatie	Afspraak
Openingsuren	42 uur per week 49 uur per week tijdens vakanties	42 uur per week 49 uur per week tijdens vakanties
Bezoekersaantallen	398.222	400.000 gemiddeld per jaar
Schoolbezoeken	22.101	20.000 per jaar
Bezoekersappreciatie	Gemiddeld 8+ uit publiekonderzoek	Monitoring
Samenwerking	• Collegereeks spionage i.s.m. de landelijke Museum Jeugd Universiteit • Veteraan voor de Klas i.s.m. het Veteraneninstituut • Nacht van de Militaire Muziek i.s.m. het Impresariaat Militaire Muziek • Ontdek de geheimen van Vliegbasis Soesterberg i.s.m. het Utrechts Landschap • Lancering World of Warships i.s.m. de gamemakers • Triple M 'Muziek, Museum en Maritiem' i.s.m. de Marinierskapel der Koninklijke Marine, het Triade Huis van de Kunsten en Theater de Kampanje • Rondje cultuur i.s.m. diverse cultuurorganisaties in Den Helder ten behoeve van CKV scholieren • Museumnacht010 i.s.m. het Korps Mariniers • Steelbandfestival i.s.m. het Korps Mariniers • Buren bijzonder een kunstroute i.s.m. lokale kunstenaars • Theatervoorstelling Operatie geslaagd i.s.m. Erik Krikke	3 samenwerkingsprojecten
Talentontwikkeling	5 stagiaires	10 stageplaatsen

Onderstaande tabel geeft inzicht in de kengetallen per vestiging

	Nationaal Militair Museum	Marine-museum	Mariniers-museum	Marechaussee-museum	Totaal
Openingsuren regulier/vakanties	42/49	42/49	41/48	33/39	
Aantal bezoekers In %	266.948 67 %	90.481 23 %	20.585 5 %	20.208 5 %	398.222
Waarvan scholieren Waarvan scholieren in %	17.781 83 %	29.25 14 %	610 3 %	162 1 %	22.101
Omvang collectie	300.000	34.000	51.000	16.500	401.500
Waarvan tentoongesteld in %	4%	5,7%	0,6%	30,6%	
Collectie % gedigitaliseerd	60%	80%	85%	20%	
Aanwinsten/schenken	43 aktes van overdracht, 1068 objecten	46 aktes van overdracht, 483 objecten	44	0	
Aantal bruiklenen (in/uitgaand)	4/14	114/24	27/10	0	
Publieksinkomsten	€ 2.461.355	€ 669.137	€ 65.954	€ 52.508	€ 3.248.955
Aantal fte Incl bedrijfsbureau	26,2	15,2	7,4	6,4	55,2 62,9
Aantal vrijwilligers	182	137	23	36	333
Mediawaarde free publicity	€ 795.396	€ 538.889	Niet gemeten	Niet gemeten	

JAARREKENING

10. BALANS

(na bestemming van het exploitatieresultaat)
(bedragen in €)

ACTIVA	31-12-2019	31-12-2018
I. Materiele vaste activa	639.977	462.994
Totale vaste activa	639.977	462.994
II. Voorraden	136.139	102.305
III. Vorderingen en overlopende activa	2.225.320	2.340.880
IV. Liquide middelen	3.409.332	3.763.359
Totale vlottende activa	5.770.791	6.206.544
TOTALE ACTIVA	6.410.768	6.669.538

PASSIVA	31-12-2019	31-12-2018
V. Algemene reserve	288.659	556.756
VI. Egalisatiereserve	733.138	429.330
VII. Bestemmingsreserves	1.828.050	1.660.028
Totale eigen vermogen	2.849.847	2.646.114
VIII. Voorzieningen	985.530	980.276
IX. Kortlopende schulden en overlopende passiva	2.575.391	3.043.148
Totale vreemd vermogen	3.560.921	4.023.424
TOTALE PASSIVA	6.410.768	6.669.538

---

11. EXPLOITATIEREKENING

(bedragen in €)

BATEN	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
Directe opbrengsten	3.300.280	2.811.000	3.007.004
1. Publieksinkomsten	3.248.955	2.774.000	2.880.995
Entree inkomsten	2.618.481	2.276.000	2.459.152
Educatie en rondleidingen	160.877	116.000	134.683
Evenementen	429.647	335.000	243.971
Horeca	12.973	32.000	21.648
Winkel	26.977	15.000	21.541
2. Overige inkomsten	51.325	37.000	126.009
Subsidie Ministerie van Defensie	16.300.000	16.300.000	16.033.000
3. Bijdrage beschikbaarheidsvergoeding	8.581.000	8.581.000	8.415.000
4. Exploitatiebijdrage	7.719.000	7.719.000	7.618.000
5. Overige bijdragen uit private middelen	524.485	146.000	292.963
BankGiro Loterij	319.892	125.000	242.760
Bijdrage Marechaussee Meeting Point	20.600	21.000	20.600
Fondsen en particulieren	151.493	0	29.603
Geef 8	32.500	0	0
Totale subsidies / Bijdragen	16.824.485	16.446.000	16.325.963
TOTALE BATEN	20.124.765	19.257.000	19.332.967

LASTEN	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
6. Personele lasten	5.279.591	5.221.000	4.833.788
Salarissen	4.312.717	4.411.000	4.130.766
Vrijwilligers	303.725	380.000	307.862
Externen	181.013	65.000	124.554
Overige personeelskosten	308.378	365.000	248.242
Dotatie aan voorziening personeel ex Legermuseum	173.758	0	22.364
7. Afschrijvingen	237.601	180.000	123.905
8. Huisvestingslasten	9.284.569	9.697.000	9.855.402
Huur NMM	7.970.804	8.581.000	8.457.665
Huur	434.129	421.000	467.264
Overige huisvestingslasten	732.613	545.000	788.313
Afdracht 30% entreegelden	147.023	150.000	142.160
9. Overige lasten	5.119.610	4.359.000	4.130.197
Marketing exposities en publiek	3.138.028	2.504.000	2.465.055
Collectiekosten	1.061.547	1.044.000	1.022.624
Kosten adviseurs	262.430	232.000	280.980
ICT kosten	101.653	87.000	71.704
Kantoorkosten	118.299	102.000	105.711
Overige kosten	237.653	190.000	184.123
Bestemmingsprojecten	200.000	200.000	0
TOTALE LASTEN	19.921.371	19.457.000	18.943.292
Saldo rentebaten/-lasten	339	0	10
EXPLOITATIERESULTAAT	203.733	-200.000	389.685

BESTEMMING EXPLOITATIERESULTAAT	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
Onttrekking uit bestemmingsreserve projecten Marinemuseum	-200.000	-200.000	0
Toevoeging aan de bestemde reserve groot onderhoud buitencollectie	100.000	0	100.000
Onttrekking uit de egalisatiereserve in verband met doorgeschoven projecten 2018	-92.000	0	0
Toevoeging aan de egalisatiereserve	436.438	0	121.925
Toevoeging aan de bestemde reserve publieksprojecten BGL	194.892	0	167.760
Toevoeging aan de bestemde reserve sponsorgelden Geef 8	32.500	0	0
Onttrekking uit de algemene reserve	-268.097	0	0
	203.733	-200.000	389.685

12. TOELICHTING OP DE JAARREKENING

Algemeen

Activiteiten

De Stichting Koninklijke Defensiemusea, opgericht op 25 juni 2014, vormt de overkoepelende organisatie van de vier Nederlandse Defensiemusea. De stichting heeft ten doel het bevorderen van kennis over en het geven van inzicht in de betekenis van de krijgsmacht voor de Nederlandse samenleving in heden, verleden en in de toekomst, en het in stand houden van het cultureel historisch erfgoed van de krijgsmacht (art. 3.1 statuten).

De activiteiten van Stichting Koninklijke Defensiemusea, statutair en feitelijk gevestigd te Soesterberg, bestaan voornamelijk uit:

- het exploiteren van het Nationaal Militair Museum in Soesterberg, het Marinemuseum in Den Helder, het Mariniersmuseum in Rotterdam en het Marechausseemuseum in Buren;
- het presenteren van de collectie aan een zo groot en divers mogelijk publiek op een aantrekkelijke en moderne wijze;
- het daartoe verwerven, bewaren, beheren, registreren, conserveren en restaureren van de collectie en het verrichten van wetenschappelijk onderzoek met betrekking tot de collectie;
- samenwerking aan te gaan met (inter-)nationale musea, maatschappelijke instanties en organisaties op het gebied van cultureel erfgoed, (militaire) geschiedenis, onderzoek en onderwijs.

De stichting handelt bij het realiseren van haar doel zoveel mogelijk conform de Governance Code Cultuur en volgens de door de International Council of Museums (ICOM) opgestelde Ethishe Code voor Musea (art. 3.2. statuten).

Het vermogen van de stichting wordt gevormd door:

- subsidies, bijdragen en giften van de overheid en particuliere instellingen;
- de opbrengst van de verkoop van toegangsbewijzen;
- hetgeen wordt verkregen door schenkingen, erfstellingen en legaten;
- andere baten.

Verbonden partijen

Er zijn geen aan Stichting Koninklijke Defensiemusea verbonden partijen.

Algemene grondslagen voor de opstelling van de jaarrekening

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de bepalingen in de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving RJ640 *Organisaties zonder winststreven*.

De waardering van de activa en passiva en de bepaling van het exploitatiesaldo vinden plaats op basis van historische kosten. Tenzij bij de desbetreffende grondslag voor de specifieke balanspost anders wordt vermeld, worden de activa en passiva gewaardeerd volgens het kostprijsmodel.

Baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben. Baten worden slechts genomen voor zover zij op de balansdatum zijn gerealiseerd. Lasten, verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Continuïteit van de activiteiten

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

Financiële instrumenten

Financiële instrumenten omvatten vorderingen onder vlottende activa, liquide middelen, langlopende schulden en kortlopende schulden. Alle financiële instrumenten worden bij de eerste opname verwerkt tegen reële waarde, inclusief direct toerekenbare transactiekosten. Na de eerste opname worden financiële instrumenten gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs.

Collectie

De collectie die middels de beheersovereenkomsten in beheer is gegeven, is eigendom van de Staat der Nederlanden en is daarom niet in de balans opgenomen. Op grond van de beheersovereenkomsten worden verworven collecties om niet overgedragen aan de Staat en worden derhalve in het jaar van aankoop direct ten laste van de exploitatie gebracht.

Valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's de functionele valuta van de stichting.

Schattingen bij de toepassing van de grondslagen van waardering en resultaatbepaling

De opstelling van de jaarrekening vereist dat de directie oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft. Er zijn geen waarderingsgrondslagen naar de mening van de directie die kritisch zijn ten aanzien van schattingen en veronderstellingen voor het weergeven van de financiële positie.

Wet Normering Bezoldiging Topfunctionarissen

Voor de uitvoering van de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen in de (semi)publieke sector (WNT) heeft de stichting zich gehouden aan de beleidsregel toepassing WNT en deze als normenkader bij het opmaken van de jaarrekening gehanteerd.

Grondslagen voor de waardering van de activa en passiva

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd op verkrijgingsprijs, verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen. De afschrijvingen worden gebaseerd op de verwachte toekomstige gebruiksduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdend met een eventuele residuwaarde. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming.

Bedrijfsmiddelen met een aanschafwaarde boven de 15.000 euro en een verwachte levensduur van meer dan een jaar worden geactiveerd. ICT apparatuur wordt niet geactiveerd.

Vorraden

De voorraden worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of lagere netto-opbrengstwaarde. Deze lagere netto-opbrengstwaarde wordt bepaald door individuele beoordeling van de voorraden. Bij de bepaling van de opbrengstwaarde wordt rekening gehouden met de incurantheid van de voorraden.

Vorderingen en overlopende activa

De vorderingen worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. De reële waarde en geamortiseerde kostprijs zijn gelijk aan de nominale waarde. Noodzakelijk geachte voorzieningen voor mogelijke verliezen als gevolg van oninbaarheid worden in mindering gebracht. Deze voorzieningen worden bepaald op basis van individuele beoordeling van de vorderingen.

Liquide middelen

De liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Indien middelen niet ter vrije beschikking staan, dan wordt hiermee bij de waardering rekening gehouden.

Eigen vermogen

Het eigen vermogen van de stichting wordt ingedeeld in verschillende reserves.

Algemene reserve

Dit betreft dat deel van het eigen vermogen waar geen specifieke besteding aan is gegeven door derden of de directie. De Algemene reserve moet worden gezien als continuïteitsreserve. Het bestuur streeft naar een algemene reserve die de grootte heeft van 50% van de jaarloonsom.

Egalisatiereserve

Het verschil tussen de vastgestelde subsidie en de werkelijke kosten van de activiteiten waarvoor subsidie werd verleend komt op voorschrift van het ministerie van Defensie ten gunste onderscheidenlijk ten laste van de egalisatiereserve.

Bestemmingsreserves

Aan deze van het vermogen afgezonderde reserves is door de directie van de stichting onder goedkeuring van de Raad van Toezicht een in de jaarrekening omschreven bestedingsmogelijkheid gegeven. Deze ligt in het verlengde van de doelstelling van de stichting.

Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd voor in rechte afdwingbare of feitelijke verplichtingen die op balansdatum bestaan, waarbij het waarschijnlijk is dat een uitstroom van middelen noodzakelijk is, en waarvan de omvang op betrouwbare wijze is te schatten.

Tenzij anders vermeld worden de voorzieningen gewaardeerd tegen de nominale waarde van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de betreffende verplichtingen af te wikkelen. Indien het effect van de tijds waarde van geld materieel is en betrouwbaar kan worden berekend zijn de voorzieningen opgenomen tegen de contante waarde van de verplichting.

Wanneer de verwachting is dat een derde de verplichtingen vergoedt, en wanneer het waarschijnlijk is dat deze vergoeding zal worden ontvangen bij de afwikkeling van de verplichting, wordt deze vergoeding als een actief in de balans opgenomen.

Personeelsbeloningen

De personeelsbeloningen worden onderverdeeld in vier categorieën:

Korte termijn personeelsbeloningen

Korte termijn personeelsbeloningen zijn personeelsbeloningen die betaalbaar zijn binnen 1 jaar na het einde van het boekjaar waarin de werknemer de prestaties heeft verricht. Binnen SKD bestaat deze categorie onder meer uit salarissen (inclusief vakantiegeld) en alle vaste en variabele toeslagen, bijdragen voor werknemersverzekeringen doorbetaling loon bij ziekte. De kosten uit hoofde van deze personeelsbeloningen worden in de exploitatierekening verantwoord op het moment dat de prestaties zijn verricht of rechten op beloningen zijn ontstaan (bijvoorbeeld vakantiegeld).

Vergoedingen na uitdiensttreding

Deze categorie vergoedingen betreft personeelsbeloningen die verschuldigd kunnen zijn na beëindiging van het dienstverband. Onder deze categorie valt de pensioenregeling. De SKD heeft voor zijn personeel een collectieve middellood pensioenregeling ondergebracht bij het Pensioenfonds ABP. De stichting heeft geen verplichting tot het verrichten van extra betalingen of herstellpremies als gevolg van een lage dekkingsgraad van het pensioenfonds. Ook heeft de stichting geen verplichting tot het vergoeden van de nadelen van individuele waardeoverdrachten. De premies worden verantwoord in de exploitatierekening zodra deze verschuldigd zijn. Vooruitbetaalde premies worden opgenomen als overlopende activa indien dit tot een terugstorting leidt of tot een vermindering van toekomstige betalingen. Nog niet betaalde premies worden als verplichting op de balans opgenomen. De premie en franchise worden jaarlijks door het pensioenfonds vastgesteld.

Andere lange termijn personeelsbeloningen

Bij andere lange termijn personeelsbeloningen gaat het om personeelsbeloningen die niet volledig betaalbaar zijn binnen 1 jaar na het einde van het boekjaar waarin de werknemer de prestaties

verrichtte. Deze categorie bestaat uit jubileumuitkeringen. De verplichtingen met betrekking tot de jubileumuitkeringen komen voort uit een bepaling in de cao van SKD dat een medewerker recht heeft op een gratificatie als hij een aantal aaneengesloten jaren in dienst is. Bij de berekening wordt rekening gehouden met blijf-kansen per leeftijdscategorie. Deze zijn gebaseerd op historische gegevens. De verplichting wordt contant gemaakt.

Vertrekregelingen

Dit betreft personeelsbeloningen die zijn verschuldigd als gevolg van een beslissing om het dienstverband van een werknemer te beëindigen voor de normale pensioendatum of de beslissing van een werknemer om in ruil voor een aangeboden vergoeding vrijwillig ontslag te nemen. De kosten voor ontslagvergoedingen worden volledig in de exploitatierekening opgenomen.

Kortlopende schulden en overlopende passiva

Schulden worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs.

Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Algemeen

Het exploitatieresultaat wordt bepaald als het verschil tussen het totaal der baten en het totaal der lasten. De baten en lasten worden bepaald met inachtneming van de hiervoor vermelde grondslagen voor waardering en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben. Voorzienbare verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het boekjaar worden meegenomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden en wordt voldaan aan de voorwaarden voor het opnemen van voorzieningen.

Subsidies

De structurele subsidies die worden ontvangen ten behoeve van de exploitatie van voortdurende activiteiten worden als baten verantwoord in de exploitatierekening in het jaar waar de toekenning voor geldt. De subsidies worden verantwoord als het waarschijnlijk is dat deze worden ontvangen en SKD de condities voor ontvangst kan aantonen.

Giften

De niet-financiële bijdrage die door vrijwilligers wordt geleverd, wordt niet in de staat van baten en lasten verantwoord.

Afschrijvingen

Materiele vaste activa worden vanaf het moment van ingebruikneming afgeschreven over de verwachte toekomstige gebruiksduur van het actief. Indien een schattingswijziging plaatsvindt van de toekomstige gebruiksduur, dan worden de toekomstige afschrijvingen aangepast.

13. TOELICHTING OP ONDERSCHIEDEN POSTEN VAN DE BALANS

I. Materiele vaste activa

	Beveiligings- apparatuur	Overige bedrijfs middelen	Vaste bedrijfs middelen in uitvoering	Totaal
Boekwaarde per 31 december 2018	43.801	346.337	72.856	462.994
Investerings 2019	0	414.584	0	414.584
Ingebruikname	0	72.856	-/- 72.856	0
Desinvesteringen 2019	0	0		0
Afschrijvingen 2019	27.038	210.563		237.601
Boekwaarde per 31 december 2019	16.763	623.214	0	639.977
Aanschafwaarde t/m 31 december 2019	118.477	1.413.608	0	1.532.085
Afschrijvingen t/m 31 december 2019	101.714	790.394	0	892.108
Boekwaarde per 31 december 2019	16.763	623.214	0	639.977

Het standaard afschrijvingspercentage bedraagt 20%. Uitzondering hierop is de Escaperoom die in drie jaar wordt afgeschreven.

Per december 2018 werd een post vaste bedrijfsmiddelen in uitvoering opgenomen betreffende de in aanbouw zijnde Escape Room “Bunker 83” die in maart 2019 is opgeleverd. De Escaperoom is opgenomen onder de post overige bedrijfsmiddelen.

Een nadere specificatie van de geïnvesteerde bedragen:

	Boekwaarde per 31-12-2018	Investe- ringen 2019	Des- investe- ringen 2019	Afschrij- vingen 2019	Boekwaarde per 31-12-2019
Beveiligingsapparatuur	43.801	0	0	27.038	16.763
Overige bedrijfsmiddelen					
Inrichting depot	52.565	0	0	16.104	36.462
Bewegwijzering Marinemuseum	9.080	0	0	4.206	4.874
Entree Marinemuseum	36.496	0	0	16.781	19.715
Camerasysteem Marinemuseum	18.292	0	0	6.990	11.301
Toegangscontrole Marinemuseum	9.523	0	0	4.280	5.243
Verlichting Marinemuseum	14.516	0	0	6.221	8.295
Kantoorinrichting SKD	13.688	0	0	5.785	7.903
Kantoorinrichting NMM	11.274	0	0	4.665	6.609
Verlichting Loopbrug NMM	14.999	0	0	4.736	10.262
Tentoonstellingsmiddelen	53.382	0	0	12.836	40.546
Verbouwing Hangar 8	32.564	0	0	7.197	25.368
Entree Marechausseemuseum	62.895	0	0	13.241	49.654
Verlichting Marechausseemuseum	17.063	13.804	0	4.116	26.751
Escaperoom	72.856	262.565	0	83.878	251.634
Transportmiddelen depot	0	31.035	0	3.864	27.171
Tijdelijke exporuimte Mariniersmuseum	0	18.991	0	317	18.674
Mini Jeeps	0	39.798	0	7.296	32.502
Straatmeubilair Marinemuseum	0	48.300	0	8.050	40.250
Totaal overige bedrijfsmiddelen	419.193	414.584	0	210.563	623.214
Totaal	462.994	414.584	0	237.601	639.977

II. Voorraden

	<u>31-12-2019</u>	<u>31-12-2018</u>
Voorraad winkels	52.831	52.833
Voorraad museumkaarten	83.308	49.472
Totaal	136.139	102.305

De winkelvoorraad per vestiging:

	<u>31-12-2019</u>	<u>31-12-2018</u>
NMM	12.936	21.856
Marinemuseum	20.640	13.999
Mariniersmuseum	14.407	16.978
Marechausseemuseum	4.848	0
Totaal	<u>52.831</u>	<u>52.833</u>

De winkelvoorraad van het NMM betreft de voorraad materialen voor workshops. In het Marechausseemuseum heeft in 2019 herziening van het assortiment plaatsgevonden. In het Marinemuseum werd in verband met verwachte lange levertijden vanwege de Brexit extra voorraad ingekocht.

III. Vorderingen en overlopende activa

	<u>31-12-2019</u>	<u>31-12-2018</u>
Vorderingen	1.303.836	1.587.463
Overlopende activa	921.484	753.417
Totaal	<u>2.225.320</u>	<u>2.340.880</u>

Vorderingen	<u>31-12-2019</u>	<u>31-12-2018</u>
Debiteuren	73.783	176.721
Te ontvangen entreegelden en zaalhuur	152.293	375.376
Borgsommen	5.200	9.231
Belastingen	654.435	744.704
Uitkering Museumkaart	198.614	173.561
ANWB, en Vip kaart BGL	23.448	2.260
Rente 4e kwartaal	380	292
Overige vorderingen	92.022	20.423
Bankgiroloterij	103.661	84.895
Totaal	<u>1.303.836</u>	<u>1.587.463</u>

Overlopende activa	31-12-2019	31-12-2018
Vooruitbetaalde bedragen	921.484	753.417

De overlopende activa zijn kosten voor 2020 die in 2019 zijn betaald. Voor € 765.494 betreft dit de vooruitbetaalde huur.

IV. Liquide middelen	31-12-2019	31-12-2018
Banken	3.370.931	3.732.829
Kas	36.751	28.427
Gelden onderweg	1.650	2.103
Totaal	3.409.332	3.763.359

De liquide middelen staan ter vrije beschikking van de Stichting

Eigen vermogen

	31-12-2019	31-12-2018
V. Algemene reserve		
Stand per 31 december 2018	556.756	556.756
Bestemming exploitatieresultaat	- 268.097	0
Stand per 31 december 2019	288.659	556.756

VI. Egalisatie reserve	31-12-2019	31-12-2018
Stand per 31 december 2018	429.330	307.405
Toevoeging o.b.v. bestemming	436.438	0
Onttrekking wegens overbrenging naar Bestemde Reserves	-/- 40.630	
Onttrekking o.b.v. bestemming	-/- 92.000	121.925
Stand per 31 december 2019	733.138	429.330

Aan de egalisatiereserve werd in 2018 een bedrag van € 121.925 toegevoegd ten behoeve van doorgeschoven kosten. In 2019 is aan deze projecten € 92.000 besteed.

Aan de egalisatiereserve is in 2019 een bedrag van € 436.438 toegevoegd, namelijk het voordeel uit de herfinanciering van het DBFMO contract ad € 610.196 minus het bedrag van de dotatie aan de voorziening personeel ex-Legermuseum.

De opbrengst van de veiling van collectie die in voorgaande jaren in de egalisatiereserve werd gestort en is conform de regels van de Leidraad afstoting museale objecten (LAMO) overgebracht naar de bestemde reserve voor collectiebeheer en -aankoop. Het betreft een bedrag van € 40.630.

VII. Bestemmingsreserve	31-12-2018	Toevoegingen	Onttrekkingen	31-12-2019
Bestemmingsreserve projecten Marinemuseum	381.217	0	200.000	181.217
Bestemmingsreserve collectie	11.051	40.630	0	51.681
Bestemmingsreserve groot onderhoud buitencollectie	100.000	100.000	0	200.000
Bestemmingsreserve BGL projecten	167.760	194.892	0	362.652
Bestemmingsreserve Geef 8	0	32.500	0	32.500
Bestemmingsreserve aanpassing vaste opstellingen	1.000.000	0	0	1.000.000
	1.660.028	368.022	200.000	1.828.050

Ten behoeve van het groot onderhoud van de buitencollectie van het NMM is een bestemde reserve gevormd. De dotatie betreft het budget dat in 2019 niet kon worden besteed omdat de aanbesteding van de werkzaamheden nog worden voorbereid.

De Bankgiroloterij draagt in verband met het geoormerkt werven van deelnemers een deel van de loterij inkomsten af. Deze afdracht dient te worden besteed aan publieksactiviteiten. Het verschil tussen het werkelijke en begrote bedrag wordt aan de bestemde reserve BGL toegevoegd. Uit deze reserve zal het NMM in 2020 een specifiek publieksproject financieren.

De bestemmingsreserve voor de aanpassing vaste opstellingen is gevormd met het doel de publiekswaarde van de museale opstellingen op peil te brengen en te houden. Dit bedrag vormt een kleine basis voor investeringen in het nieuwe Marinemuseum.

De bestemmingsreserve projecten Marinemuseum werd gevormd voor kosten van gelabelde projecten. In 2019 is uit de bestemmingsreserve € 200.000 onttrokken ten behoeve van de expositie in het Brughuis De Ruyter.

VIII. Voorzieningen

	31-12-2018	Toevoe- gingen	Onttrek- kingen	31-12-2019
Voorziening personeel ex-Legermuseum (*1)	848.911	173.758	98.031	924.638
Voorziening jubileumuitkeringen (*2)	56.365	6.476	1.949	60.892
Voorziening verlieslatende contracten (*3)	75.000	0	75.000	0
Totaal	980.276	180.234	174.980	985.530

*1 In het Legermuseum is een voorziening gevormd ter dekking van de personeelskosten die voortvloeien uit de reorganisatie. Deze voorziening is getroffen voor voormalige werknemers van het Legermuseum waar geen plaats voor is ("boventallige werknemers") binnen de SKD en voor voormalige werknemers van het Legermuseum die in dienst van de SKD een lager salaris gaan verdienen dan zij verdienden bij het Legermuseum en ter compensatie van dat verschil een salarissuppletie krijgen.

Met de boventallige werknemers is een regeling getroffen die ziet op loonbetalingen en/of uitkeringen tot maximaal de pensioengerechtigde leeftijd, rekening houdende met:

- Wettelijk kader (zoals (B)WW termijn en percentages) en Sociaal Beleidskader (SBK);
- Specifieke afspraken (zoals individuele pensioenleeftijd);
- Vakantiegeld en 13e maand;
- Werkgeverslasten

Met de werknemers die een functie in actieve dienst kregen bij de SKD is afgesproken dat zij na overgang krachtens de Wet Overgang Onderneming (WOO) minimaal gelijke arbeidsvoorwaarden zouden krijgen. Een en ander impliceert dat benoeming in functies waar een lagere beloning voor staat dan betreffende werknemers kenden in dienst bij het Legermuseum, leidt tot een loonsuppletie. De suppletie is tevens basis voor de berekening van vakantiegeld, 13e maand en pensioentoeslag en van toepassing tot pensioendatum.

De omvang van deze voorziening bedroeg per datum van inbreng € 2.373.000. De inbreng vanuit het Legermuseum vloeit voort uit het Overdrachtsprotocol zoals vastgesteld op 30 oktober 2015. Door de uitkeringen in 2019 (in totaal € 98.031) en toevoeging van € 173.758 in 2019 bedroeg de waarde van de voorziening per ultimo 2019 € 924.638.

*2 Op grond van de cao is een voorziening gevormd voor toekomstige jubileumgratificaties.

*3 Het kantoor aan de Plompetorengracht werd in het derde kwartaal 2018 verlaten, maar het huurcontract liep nog door tot 2020. In verband hiermee werd een voorziening gevormd voor de termijn dat het contract nog zou lopen. In de loop van 2019 werd het pand doorverhuurd, waardoor de voorziening kon vrijvallen.

IX. Kortlopende schulden en overlopende passiva

	31-12-2019	31-12-2018
Crediteuren	1.186.328	1.731.531
Belastingen en premies sociale verzekeringen	223.003	270.940
Overige kortlopende schulden en overlopende passiva	1.166.060	1.040.677
	2.575.391	3.043.148

De overige kortlopende schulden en overlopende passiva betreffen onder andere de te betalen bedragen vakantiegeld en vakantiedagen. De overige bedragen betreffen kosten die zien op 2019, waarvan de afwikkeling in 2020 is voorzien.

14. NIET IN BALANS OPGENOMEN RECHTEN EN VERPLICHTINGEN

Voor de gebouwen zijn huurovereenkomsten gesloten met diverse partijen

<i>Adres</i>	<i>Contractpartij</i>	<i>Huur 2020</i>	<i>Einddatum</i>
Verlengde Paltzerweg, Soest	RijksVastgoedbedrijf	€ 8.198.587	1-12-2039
Hoofdgracht, Den Helder.	RijksVastgoedbedrijf	€ 155.266	onbepaald
Wijnhaven, Rotterdam	Vetus Vastgoed beleggingen BV	€ 254.448	31-3-2030
Weeshuiswal, Buren	St. Museum der Kon. Marechaussee	€ 6.120	1-12-2022

Leasecontracten

<i>Leverancier</i>	<i>Betreft</i>	<i>Jaarbedrag 2020</i>	<i>Einddatum</i>
Broekhuis Lease	Bestelauto depot NMM	€ 6.336	1-1-2022

De SKD heeft meerdere verzekeringen afgesloten. De meeste hiervan zijn per jaar opzegbaar.

Overige contracten

<i>Leverancier</i>	<i>Betreft</i>	<i>Jaarbedrag 2020</i>	<i>Einddatum</i>
Gom Schoonhouden	Schoonmaak Wijnhavenpanden	€ 21.768	31-12-2020
St vrijwilligers digitaal	Licentie Roostersoftware	€ 500	Onbepaald
Deltics	ICT ondersteuning	€ 42.240	31-03-2021
De Groot Tech. BV	Onderhoud Brandmeldinstallatie	€ 5.264	31-12-2020
Romijnders	Installaties	€ 1.260	31-12-2020
Twelve	Onderhoud kassa Rotterdam	€ 708	31-12-2020
Twelve	Onderhoud kassa Buren	€ 886	31-12-2020
Twelve	Onderhoud kassa Den Helder	€ 2.396	31-12-2020

Hiernaast wordt een leverancier langdurig ingezet bij de buitenactiviteiten; de Stichting Mobiele Artillerie voor het meerijden met militaire voertuigen. Naast vergoeding van kosten ontvangen zij een vergoeding van 50% van de inkomsten ter dekking van de variabele kosten.

Het Marinemuseum heeft in verband met de huisvesting op Defensierterrein een Dienstverleningsovereenkomst met het facilitair bedrijf van Defensie voor diensten zoals schoonmaak en beveiliging. Ook de energieleverantie in deze gebouwen loopt via Defensie.

Ten aanzien van de collectie is op 30 oktober 2015 een beheerovereenkomst gesloten tussen de Staat der Nederlanden en de SKD, die mede de collecties omvat die middels bruikleenovereenkomsten aan de staat zijn overgedragen door de Stichting Verzameling Korps Mariniers, de Stichting museum der Koninklijke Marechaussee en de Stichting Vrienden van de Militaire Luchtvaartcollectie.

De subsidie die wordt verstrekt door het ministerie van Defensie betreft een langdurige subsidierelatie die conform het Rijksbeleid om de vijf jaar wordt geëvalueerd op doeltreffendheid en doelmatigheid. Deze evaluatie is in 2019 uitgewerkt en wordt in juli 2020 gepubliceerd.

15. TOELICHTING OP DE ONDERSCHIEDEN POSTEN VAN DE EXPLOITATIEREKENING

Baten

DIRECTE OPBRENGSTEN

1. Publieksinkomsten

Publieksinkomsten onderscheiden zich in de stromen Entreegelden, Educatie en rondleidingen, Evenementen, Horeca inkomsten en Winkelverkoop. In het NMM zijn zowel de winkel als de horeca ondergebracht bij de publieke partner in de DBFMO constructie. De inkomsten van de SKD uit horeca en winkel zijn daarmee niet in relatie tot de bezoekersaantallen voor het totaal uit te drukken.

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
Publieksinkomsten	3.248.955	2.774.000	2.880.995
Entree inkomsten	2.618.481	2.276.000	2.459.152
Educatie en rondleidingen	160.877	116.000	134.683
Evenementen	429.647	335.000	243.971
Horeca	12.973	15.000	21.648
Winkel	26.977	32.000	21.541

De entree inkomsten zijn € 342.481 hoger dan begroot. De in 2019 verhoogde toegangsprijzen waren niet in de begroting opgenomen. Hierdoor, maar ook door een gunstiger verhouding in de categorieën volbetalend ten opzichte van kortingskaarten kwamen de entree inkomsten hoger uit dan was begroot, ondanks de iets lagere aantallen in het NMM.

De entree inkomsten per vestiging

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
NMM	1.888.863	1.685.000	1.802.344
Marinemuseum	625.386	522.000	581.575
Mariniersmuseum	62.750	39.500	43.267
Marechausseemuseum	41.482	29.500	31.965
Totaal	2.618.481	2.276.000	2.459.152

			Waarvan					
			Volbetalend	Defensie passen	Scholen	Gratis	MK en kortingen	totaal
Bezoekersaantallen		2019						
NMM	67%	266.948	27%	7%	7%	4%	55%	100%
Marinemuseum	23%	90.481	56%	3%	3%	6%	32%	100%
Mariniersmuseum	5%	20.585	19%	10%	3%	16%	52%	100%
Marechaussee Museum	5%	20.208	15%	4%	1%	54%	26%	100%
Totaal	100%	398.222	33%	6%	5%	8%	48%	100%

	Aantal bezoekers			Gemiddelde inkomst per bezoeker		
	2019	Begroting	2018	2019	Begroting	2018
NMM	266.948	275.000	272.247	7,08	6,13	6,62
Marinemuseum	90.481	95.000	87.008	6,91	5,49	6,68
Mariniersmuseum	20.585	16.000	17.681	3,05	2,47	2,45
Marechausseemuseum	20.208	16.000	23.591	2,05	1,84	1,35
Totaal	398.222	402.000	400.527	6,58	5,66	6,14

De educatie inkomsten per vestiging

	Exploitatie	Begroting	Exploitatie
	2019	2019	2018
NMM	146.824	105.000	120.525
Marinemuseum	11.106	8.500	11.969
Mariniersmuseum	681	0	962
Marechausseemuseum	2.266	2.500	1.227
Totaal	160.877	116.000	134.683

De educatie inkomsten betreffen inkomsten van schoolbezoeken, rondleidingen en workshops. De hoger dan begrote inkomsten educatie in het NMM werd door de inkomsten uit de escape room veroorzaakt.

Inkomsten Evenementen	Exploitatie	Begroting	Exploitatie
	2019	2019	2018
Nacht van de militaire muziek	42.606	30.000	30.188
Augustusevenement	89.584	200.000	61.909
Minitanks en ritten militaire voertuigen	184.733	100.000	149.238
Evenementen NMM Events	101.243	0	0
Overige evenementen	11.481	5.000	2.636
Totaal	429.647	335.000	243.971

Ook in 2019 werd het Soesterberg Zomeroffensief georganiseerd. Het evenement trok ruim 8.000 bezoekers. Het meerijden in Militaire voertuigen en rijden in minitanks is in de vakanties en weekenden zeer populair bij gezinnen met kinderen.

Inkomsten Horeca	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
Marinemuseum	4.889	0	15.197
Marechausseemuseum	8.084	15.000	6.451
Totaal	12.973	15.000	21.648

De horeca inkomsten betreffen het Marechausseemuseum en het Marinemuseum. Bij het NMM is de horeca ondergebracht in het DBFMO contract. Het Mariniersmuseum heeft geen horeca voorzieningen.

Inkomsten winkel	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
NMM	2.402	6.000	2.384
Marinemuseum	21.871	17.000	18.117
Mariniersmuseum	2.523	7.000	2.002
Marechausseemuseum	181	2.000	-962
Totaal	26.977	32.000	21.541

Ook de winkel is bij het NMM ondergebracht in het DBFMO contract. De winkelopbrengst NMM ziet op eigen publicaties zoals catalogi en bezoekersgidsen. In het Marechausseemuseum heeft in de loop van het jaar herziening van het assortiment plaatsgevonden.

De post winkelinkomsten in de jaarrekening betreft de gerealiseerde marge. In het Mariniersmuseum werd afgeschreven op de voorraad. Het Marinemuseum realiseert ca 40% marge en geeft veel aandacht aan het verhogen daarvan.

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
2. Overige inkomsten	51.325	37.000	126.009
Opbrengst administratiekosten	19.980	17.000	22.209
Veiling opbrengsten	0	0	300
Doorberekende kosten	9.190	0	8.142
Zaalhuur	8.001	15.000	57.743
Overige inkomsten	14.154	5.000	37.615

De inkomsten uit zaalhuur 2018 zijn grotendeels gerealiseerd door NMM Events (voorheen: NMMZakelijk).

Deze inkomsten worden vanaf 2019 gepresenteerd onder de inkomsten uit evenementen.

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
Subsidie Ministerie van Defensie	16.300.000	16.300.000	16.033.000
3. Bijdrage beschikbaarheids vergoeding	8.581.000	8.581.000	8.415.000
4. Exploitatiebijdrage	7.719.000	7.719.000	7.618.000

Door de SKD werd subsidie aangevraagd voor de beschikbaarheidsvergoeding NMM en de exploitatie van alle vestigingen. Inclusief de bijdrage voor de beschikbaarheidsvergoeding werd in totaal € 16.300.000 toegekend, met subsidiebeschikking BS2019004324.

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
5. Overige bijdragen uit private middelen	524.485	146.000	292.963
BankGiro Loterij	319.892	125.000	242.760
Bijdrage Marechaussee Meeting Point	20.600	21.000	20.600
Sponsorinkomsten Geef 8	32.500	0	0
Fondsen en particulieren	151.493	0	29.603

De BankGiro Loterij heeft met het NMM een overeenkomst gesloten waarbij deelnemers worden geworven op locatie. Het NMM betaalt de kosten van de lotenverkoop en ontvangt 50% van de opbrengst gedurende de periode dat een deelnemer lid blijft. Als opbrengst werd in 2019 € 444.792 ontvangen. De kosten voor werving bedroegen € 124.900.

De uit de geoormerkte werving ontvangen gelden dienen te worden besteed aan publieksprojecten in het NMM. Het bedrag dat boven het begrote bedrag is gerealiseerd wordt via de reserves voor een specifieke publieksattractie besteed.

Het Marechaussee museum ontvangt jaarlijks een bijdrage ten behoeve van het Marechaussee Meeting Point.

De sponsorwerving door "Geef 8" leidde in 2019 tot een aantal nieuwe zakelijke sponsors. Het in 2019 ontvangen bedrag wordt toegevoegd aan de bestemde reserve Geef 8 en zal in 2020 aan een verbetering van de educatieve opstellingen worden besteed.

In 2019 werden van Fondsen, vriendenstichtingen en particulieren bijdragen van in totaal € 151.493 ontvangen ter ondersteuning van de expositie “Als de Russen komen” en collectieaankoop.

Mondriaan Fonds	65.000
VSB fonds	50.000
Prins Bernhard CultuurFonds	15.000
Stichting Vrienden van het NMM	10.500
Vrienden Marinemuseum	3.000
Diverse overige giften	2.493
	151.493

Lasten

Lasten	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
6. Personele lasten	5.279.591	5.221.000	4.833.788
7. Afschrijvingen	237.601	180.000	123.905
8. Huisvestingslasten	9.284.569	9.697.000	9.855.402
9. Overige lasten	5.119.610	4.359.000	4.130.197
Totaal	19.921.371	19.457.000	18.943.292

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
6. Personele lasten	5.279.591	5.221.000	4.833.788
Salarissen	4.312.717	4.411.000	4.130.766
Vrijwilligers	303.725	380.000	307.862
Externen	181.013	65.000	124.554
Overige personeelslasten	308.378	365.000	248.242
Dotatie voorziening ex-LM	173.758	0	22.364

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
Salarissen	4.312.717	4.411.000	4.130.766
Lonen	3.160.727	3.209.000	3.053.466
Sociale lasten	539.399	544.000	513.154
Pensioenlasten	480.574	536.000	446.562
Reiskosten woon werkwakeer	132.017	122.000	117.585

De onderschrijding op de post salarissen ten opzichte van de begroting wordt verklaard door vacatures en verschuivingen naar de post Externen.

Wet Normering Topinkomens (WNT)

Op 1 januari 2013 is de Wet normering topinkomens (WNT) in werking getreden. De WNT is van toepassing op de Stichting Koninklijke Defensiemusea. Het voor de Stichting Koninklijke Defensiemusea toepasselijke bezoldigingsmaximum is in 2019 € 194.000, het algemeen bezoldigingsmaximum.

WNT Verantwoording bedragen x € 1		P.M.L. van Vlijmen
Functiegegevens		Algemeen Directeur
Aanvang en einde functievervulling in 2019		01/01 – 31/12
Deeltijdfactor in fte		1,0
Gewezen topfunctionaris?		Nee
(Fictieve) dienstbetrekking?		nee
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen		173.157
Beloningen betaalbaar op termijn		20.849
<i>Subtotaal</i>		<i>194.006</i>
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum		194.000
-/- Onverschuldigd betaald bedrag		-/- 6
Totale bezoldiging		194.000
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan		N.v.t.
Gegevens 2018		
Aanvang en einde functievervulling in 2018		01/01 – 31/12
Deeltijdfactor 2018 in fte		1,0
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen		168.050
Beloningen betaalbaar op termijn		18.941
Totale bezoldiging 2018		186.991

De leden van de Raad van Toezicht zijn onbezoldigd. Zij kunnen een vergoeding van 256,- per kwartaal declareren en vergoeding van reiskosten. De vergoeding voor de voorzitter van de RVT is vastgesteld op 333,- per kwartaal. Voor de WNT zijn zij Topfunctionarissen met een bezoldiging van € 1.700 of minder.

Naam Toezichthouder

Drs. J.S.J. Hillen
W.I.I. van Beek
Dr. W. Bijleveld
Ing. R. H. Berkvens
Drs. H.H. Hulshof
Luitenant-generaal b.d. M. Schouten
Mr. M.G.H.A. Soeteman-Reijnen
Y. Shitrit
Luitenant-generaal b.d. R. Verkerk
Luitenant-generaal b.d. J.H. Wehren
Luitenant-generaal b.d. L.J.A. Beulen

Functie

Voorzitter
Secretaris, Lid auditcommissie
Lid
Lid tot 31 december
Lid auditcommissie
Vice voorzitter tot 31 december
Lid
Lid
Lid
Lid
Lid

	Exploitatie	Begroting	Exploitatie
	2019	2019	2018
Vrijwilligers	303.725	380.000	307.862
NMM	148.336	200.000	166.193
Marinemuseum	114.539	130.000	106.887
Mariniersmuseum	23.290	15.000	16.934
Marechausseemuseum	17.560	35.000	17.848

Vrijwilligers worden ingezet als gastvrouw/gastheer of rondleider/workshopbegeleider en op ondersteunende functies bij de collectieafdelingen. Zij ontvangen een vergoeding van € 12,50 per dagdeel. Iedere vestiging heeft een vrijwilligers coördinator in dienst, die belast is met de aansturing en inroostering. Gedurende het jaar worden diverse bijeenkomsten georganiseerd, met enerzijds het doel de sociale cohesie te bevorderen, anderzijds als deskundigheidsbevordering met name op het gebied van hostmanship.

In de vier Defensiemusea zijn circa 330 vrijwilligers actief. Zij vormen een grote kracht door hun inzet en betrokkenheid en hebben veel kennis van de collectie.

Ten opzichte van 2018 werden minder vrijwilligersuren ingezet. In het Marinemuseum is dat veroorzaakt door het niet toegankelijk zijn van de museumschepen tijdens de renovatie van de kademuren, in het NMM betreft het een kleinere bezetting door onderbezetting. In het Marechausseemuseum vond uitstroom plaats.

	Exploitatie	Begroting	Exploitatie
	2019	2019	2018
Externen	181.013	65.000	124.554
SKD	142.892	50.000	94.394
NMM	18.811	0	12.146
Marinemuseum	18.910	15.000	18.015
Marechausseemuseum	400	0	0

Externen worden ingezet op functies waar vacatures dit noodzakelijk maken. De overschrijding op deze kostenpost wordt dan ook grotendeels gedekt uit de onderschrijding op de post salarissen.

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
Overige personeelslasten	308.378	365.000	248.242
Opleidingen	75.956	112.000	50.622
Reiskosten	51.258	60.000	53.497
Personeelsvoorzieningen	68.053	84.000	70.554
Congressen en symposia	554	8.000	620
Bedrijfskleding	41.408	44.000	9.537
arbodienst	8.082	15.000	10.279
Transitievergoedingen	0	0	15.675
Algemeen	63.067	42.000	37.458

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
Dotatie voorziening personeel ex-Legermuseum	173.758	0	22.364

Zes werknemers ontvangen in de SKD een lagere beloning dan zij in het Legermuseum kregen, het recht op deze suppletie geldt tot datum pensioen.

In de voorziening is deze suppletie opgenomen tot en met 2049. Dat is de datum waarop de laatste medewerker met aanspraken met pensioen gaat.

In 2019 is na overleg met het ministerie een bedrag van € 173.758 toegevoegd aan de voorziening personeel ex-Legermuseum. De voorziening is daarmee volledig toereikend voor de toekomstige verplichtingen.

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
7. Afschrijvingen	237.601	180.000	123.905

De afschrijvingen zijn hoger dan begroot door de investering in de escaperoom "Bunker '83". De Escaperoom blijft naar verwachting drie jaar in gebruik en wordt dan ook sneller afgeschreven dan de gebruikelijke termijn van vijf jaar.

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
8. Huisvestingslasten	9.284.569	9.697.000	9.855.402
Huur NMM	7.970.804	8.581.000	8.457.664
Huur	434.129	421.000	467.264
Overige huisvestingslasten	732.613	545.000	788.313
afdracht 30% entreegelden	147.023	150.000	142.160

De huur van het NMM werd in 2019 verlaagd naar aanleiding van de herfinanciering door het consortium. In de DBFMO overeenkomst is met het consortium afgesproken dat van de entree inkomsten voor bezoekersaantallen hoger dan 200.000 bezoekers per jaar aan het consortium 30% wordt afgedragen voor de dekking van hogere kosten van facilitaire voorzieningen. Deze vergoeding is opgenomen onder huisvestingslasten.

De overschrijding van de overige huisvestingslasten is ontstaan door noodzakelijke reparaties en onvoorzien onderhoud in met name het Marechausseemuseum.

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
Overige huisvestingslasten	732.613	545.000	788.313
Gas, water en elektra	187.937	162.000	185.047
Onderhoud gebouwen en terrein	216.746	41.000	112.682
Kleine inventaris en apparatuur	113.415	44.000	102.990
Schoonmaak	157.731	129.000	159.617
Beveiliging	58.142	50.000	78.155
Voorziening verlieslatende contracten	-/- 75.000	0	75.000
Overige huisvestingskosten	3.242	58.000	19.035
Onderhoudscontracten	14.718	18.000	14.703
Onderhoud installaties	55.682	43.000	41.084

De huur van de Plompetorengracht werd in het derde kwartaal gestopt. De op de balans getroffen voorziening is daardoor vrijgevallen.

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
9. Overige Lasten	5.119.610	4.359.000	4.130.197
Marketing, exposities en Publiek	3.138.028	2.504.000	2.465.055
Collectiekosten	1.061.547	1.044.000	1.022.624
Kosten adviseurs	262.430	232.000	280.980
ICT kosten	101.653	87.000	71.704
Kantoorkosten	118.299	102.000	105.711
Algemene kosten	237.653	190.000	184.123
Marinemuseum projecten	200.000	200.000	0

De overschrijding op de overige lasten is voor het grootste deel veroorzaakt door de publiekskosten. Hiertegenover staan inkomsten van externe fondsen en een onttrekking uit de egaliseringsreserve voor doorgeschoven projecten uit 2018. Ook werd het gerealiseerde deel van de kosten voor de tentoonstelling “Hij of ik” in 2019 uitgegeven en verantwoord.

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
Marketing, exposities en Publiek	3.138.028	2.504.000	2.465.055
Tentoonstellingen	1.258.102	750.000	838.226
Educatie	115.850	158.000	161.606
Evenementen	835.077	570.000	506.557
Marketing/ communicatie	928.999	1.026.000	958.666

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
Tentoonstellingen	1.258.102	750.000	838.226
NMM, Hij of Ik	240.286	0	0
Mariniersmuseum kinderevolutie	124.928	105.000	77.770
Marechausseemuseum	189.565	150.000	26.699
Marinemuseum brughuis	174.373	85.000	27.341
NMM, actualiteit	0	40.000	59.591
NMM, Willem van Oranje	6.784	0	465.790
NMM, Als de Russen komen	287.016	300.000	139.045
Aanpassing opstellingen	32.021	0	20.784
Militaire muziek	15.222	15.000	12.953
75 jaar vrouwen in de krijgsmacht	49.112	25.000	0
Schiphol Slumberland	1.964	0	8.253
Captains dinner	23.011	30.000	0
3d film	50.918	0	0
Marinemuseum schorpioen	6.379	0	0
Mariniersmuseum	54.107	0	0
Verbouwing entree Mariniersmuseum	2.416	0	0

	Exploitatie	Begroting	Exploitatie
	2019	2019	2018
Educatie	115.850	158.000	161.606
NMM	66.375	70.000	79.050
Marinemuseum	35.889	63.000	60.616
Mariniersmuseum	9.083	20.000	12.239
Marechausseemuseum	4.503	5.000	9.701

De kosten voor educatie betreffen kosten voor audiotours, speurtochten, knutselpakketten, theatervoorstellingen en educatieve tentoonstellingselementen.

	Exploitatie	Begroting	Exploitatie
	2019	2019	2018
Evenementen	835.077	570.000	506.557
Nacht van de militaire muziek	42.413	35.000	33.403
Bootcamps	43.586	15.000	8.612
Soesterberg Zomeroffensief	212.824	200.000	172.740
Weekend activiteiten	20.000	35.000	0
Minitanks en ritjes militaire voertuigen	267.003	100.000	213.082
Onderhoud rekwisieten	106.678	0	0
Diverse vakantieprogramma's	142.573	185.000	78.720

De kosten voor het rijden in minitanks en het meerijden in militaire voertuigen waren deels begroot en zijn voor een deel uit het budget voor de vakantieactiviteiten gedekt. Tegenover de hogere kosten staan ook hogere inkomsten.

De kosten voor het augustusevenement, het Soesterberg Zomeroffensief zijn hoger dan de inkomsten. Dat wordt onder andere veroorzaakt door hoge kosten die aan het consortium de uitbestede diensten met zich meebrengen.

De post onderhoud rekwisieten werd begroot onder de collectiekosten, maar betreffen feitelijk publieksactiviteiten. De rekwisietencollectie heeft veel en onplanbaar onderhoud. In 2020 wordt door vervanging van voertuigen getracht deze kostenpost te beperken

De overschrijdingen zijn gecompenseerd door onderschrijdingen in andere budgetten en hogere publieksinkomsten.

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
Marketing en Communicatie	928.998	1.026.000	958.666
SKD	200.641	280.000	216.170
NMM	496.967	500.000	587.652
Marinemuseum	110.161	161.000	100.504
Mariniersmuseum	59.575	50.000	32.991
Marechausseemuseum	61.654	35.000	21.349

De geplande vervanging van de websites kon niet in 2019 worden afgerond. Hierdoor is niet het gehele centrale marketingbudget uitgeput. In het Marinemuseum werd de opening van de interactieve expositie in het Brughuis de Ruyter over de jaargrens getild, waardoor de begrote marketingacties ook in 2020 zullen plaatsvinden.

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
Collectiekosten	1.061.547	1.044.000	1.022.624
Aankoop collectie	68.210	52.000	53.364
Bibliotheek	4.555	10.000	4.153
Inhuur behoudsmedewerkers	46.002	35.000	45.369
Restauratie, incl. rekwisieten.	98.435	119.000	150.667
(Groot) Onderhoud schepen	264.972	200.000	217.451
Onderhoud buitencollecties NMM	0	100.000	0
Transport	190.819	53.000	61.666
Registratie/ontsluiting/digitalisering	120.007	90.000	101.364
Algemeen collectiebeheer	20.072	102.000	22.327
Onderhoud vaste opstelling	148.966	213.000	227.595
Conservering	99.509	70.000	138.668

De kosten voor transport zijn met bijna € 140.000 overschreden. De belangrijkste oorzaak hiervan is het verplaatsen van de collecties van het Marechausseemuseum. De eind 2017 door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) geconstateerde tekortkomingen op het gebied van behoud en beheer van de collectie maakten drastisch ingrijpen noodzakelijk. In 2018 is de collectieregistratie opnieuw opgezet, en zijn de bewaaromstandigheden middels tijdelijk ingehuurd installaties verbeterd, schimmels zijn verwijderd en uiteindelijk is de depotcollectie verhuisd naar een tijdelijke opslagruimte voor museumopslag.

De post onderhoud vaste opstelling van het Marinemuseum werd uitgegeven aan de opstelling in het Brughuis de Ruyter, die onder tentoonstellingskosten is verantwoord.

In het NMM moet de aanbesteding van het groot onderhoud van de buitencollecties nog plaatsvinden. Zolang de aanbesteding niet is voltooid wordt het voor groot onderhoud aan de buitencollectie begrote bedrag toegevoegd aan een bestemde reserve groot onderhoud.

	Exploitatie	Begroting	Exploitatie
	2019	2019	2018
Adviseurs	262.430	232.000	280.980
Accountant	65.350	52.000	58.259
Administratiekantoor	86.832	60.000	81.036
Juridisch advies	16.791	40.000	61.036
Redactioneel	345	20.000	0
Beleidsadvies	93.112	60.000	80.649

Onder de post administratiekantoor is het bedrag verantwoord voor de dienstverlening van Cultura Shared Services. In 2018 is de dienstverlening uitgebreid met een intranetfunctie. Ook worden de vrijwilligersdeclaraties nu via de salarisadministratie verwerkt, waardoor jaaroverzichten en benodigde informatie aan de belastingdienst zijn geautomatiseerd.

	Exploitatie	Begroting	Exploitatie
	2019	2019	2018
ICT kosten	101.654	87.000	71.704
Hardware	5.038	5.000	0
Softwarekosten	0	0	5.717
Licenties	8.531	10.000	6.821
Internetkosten	57.797	19.000	22.432
ICT Ontwikkeling	30.288	53.000	36.734

	Exploitatie	Begroting	Exploitatie
	2019	2019	2018
Kantoorkosten	118.299	102.000	105.711
Kantoorbenodigdheden	22.090	33.000	16.771
Kopieer- en leasekosten	20.707	10.000	25.398
Telefoonkosten	29.856	25.000	22.824
Abonnementen & Contributies	45.646	34.000	40.718

	Exploitatie 2019	Begroting 2019	Exploitatie 2018
Overige kosten	437.653	390.000	184.123
Bestemmingsprojecten	200.000	200.000	0
Representatie	96.795	72.000	59.670
Assurantiekosten	43.627	33.000	40.572
Bestuurskosten	8.561	10.000	6.884
Bankkosten	8.530	5.000	6.866
Overige algemene kosten	52.658	25.000	32.545
Nagekomen kosten	-/- 15.848	0	37.586
Vorbereidingskosten Marninemuseum 2.0	43.330	45.000	0

16. OVERIGE TOELICHTINGEN

Gebeurtenissen na balansdatum

In de periode vanaf 1 januari 2020 tot en met het opstellen en vaststellen van de jaarrekening over 2019 hebben zich geen gebeurtenissen voorgedaan met gevolgen voor de jaarrekening 2019.

Impact Corona crisis

De uitbraak van het coronavirus gedurende de eerste maanden van 2020 heeft grote gevolgen op de wereldwijde economie. De gevolgen van de uitbraak van het coronavirus worden aangemerkt als gebeurtenissen na balansdatum die geen nadere informatie geven over de feitelijke situatie per balansdatum en zijn derhalve niet in de jaarrekening over 2019 verwerkt.

Door de uitbraak van het coronavirus en de ontstane coronacrisis zijn de resultaten van de rechtspersoon gedurende 2020 tot op heden gedaald ten opzichte van hetgeen was begroot. Deze daling heeft zich met name voorgedaan vanaf 13 maart, de datum waarop de musea vanwege landelijke maatregelen moesten sluiten. De verwachting is dat de coronacrisis het resultaat van de SKD over de rest van 2020 verder sterk negatief zal beïnvloeden. Dit zal echter mede afhangen van de wijze waarop de uitbraak van het coronavirus kan worden beheerst. Door de grote onzekerheid omtrent de ontwikkeling van de bezoekersaantallen is het moeilijk om de verwachte impact van de uitbraak van het coronavirus op onze activiteiten in te schatten. Doorrekening van meerdere scenario's leiden tot de conclusie dat going concern gewaarborgd is omdat zowel de liquiditeit als ook de wendbaarheid van de organisatie voldoende kunnen worden behouden.

Bestemming exploitatieresultaat 2019

Het bestuur van de stichting stelt voor het exploitatieresultaat ad € 203.733 als volgt te bestemmen:

Toevoeging aan de bestemde reserve BGL	194.892
Toevoeging aan de bestemde reserve voor groot onderhoud buitencollectie	100.000
Toevoeging aan de bestemde reserve Geef 8	32.500
Toevoeging aan de egalisatiereserve	436.438
Onttrekking Egalisatie reserve	-/- 92.000
Onttrekking uit de BR CZSK	-/- 200.000
Onttrekking uit de algemene reserve	-/- 268.097

	203.733

Bovengenoemd voorstel is al in de jaarrekening verwerkt.

17. ONDERTEKENING VAN DE JAARREKENING

De jaarrekening 2019 van de Stichting Koninklijke Defensiemusea, zoals opgenomen in dit rapport is opgemaakt en ter goedkeuring aan de Raad van Toezicht voorgelegd op 24 juni 2020

Soesterberg, 24 juni 2020

Directie

P.M.L. van Vlijmen

Raad van Toezicht

J.S.J. Hillen

W.I.I. van Beek

L.J.A. Beulen

W. Bijleveld

H.H. Hulshof

M.G.H.A. Soeteman-Reijnen

R. Verkerk

Y. Shitrit

J.H. Wehren

OVERIGE GEGEVENS

18. Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Hiervoor wordt verwezen naar de hierna opgenomen verklaring.

BIJLAGEN

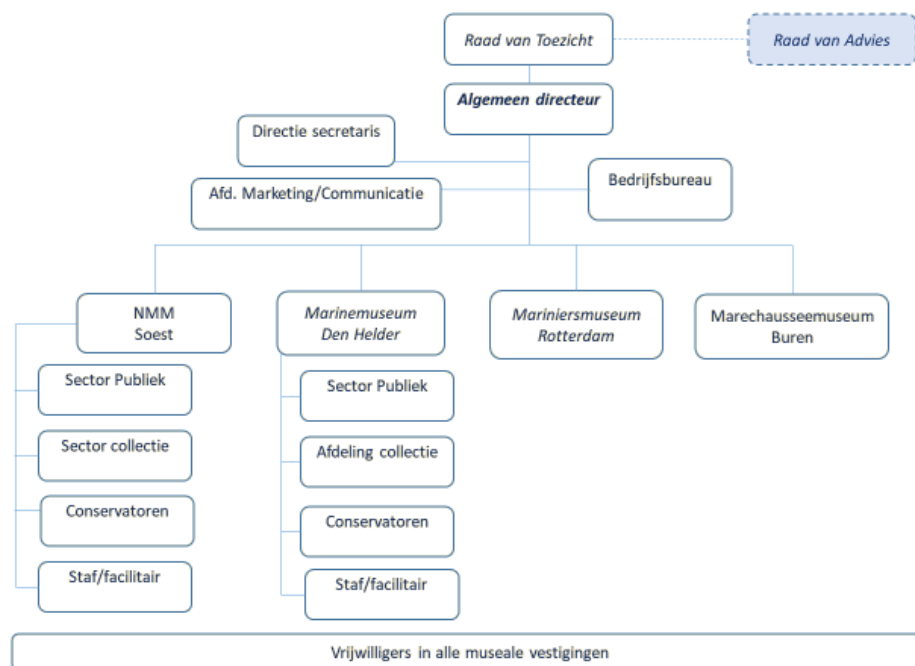
19. Nevenfuncties leden Raad van Toezicht en bestuur Stichting Koninklijke Defensiemusea

Naam: <i>Functie:</i> (Met <u>onderstreept gedrukt</u> functies in het dagelijks leven)	Nevenfunctie(-s)
J.S.J. Hillen <i>Voorzitter</i> <i>Lid remuneratiecommissie</i>	• Voorzitter NRTO, branche vereniging privaat onderwijs • Adviseur BTE, Betongroep • Lid Raad van bestuur IIF, startupfonds • Voorzitter NIDV, branchevereniging Defensie-industrie
W.I.I. van Beek <u>Waarnemend burgemeester</u> <u>gemeente Gennep</u> <i>Secretaris</i> <i>Lid auditcommissie</i> <i>Lid remuneratiecommissie</i>	• Voorzitter Raad van Toezicht 'De Stilte' Dansgezelschap te Breda (onbezoldigd) • Lid Raad van Commissarissen van de Brabant Hallen Den Bosch (bezoldigd) • Voorzitter Goede Doelen Platform • Voorzitter Stichting Musea en Herinneringscentra 1940/1945 • Voorzitter Raad van Toezicht Stichting beheer Huis Doorn
L.J.A. Beulen <i>Lid</i>	geen
W. Bijleveld <i>Lid</i>	• Voorzitter Veluwe Board en Veluwe alliantie • Voorzitter Stichting Helene Kröller Müllerfonds • Voorzitter Raad van Toezicht Omniversum • Lid Raad van Commissarissen Toerisme VAN • Lid Raad van Advies Geldersch Landschap en Kasteelen • Lid Raad van Advies Stichting Nationaal Bomenmuseum/ Von Gimborn Arboretum • Lid Raad van Advies Stichting Frans Hals Museum • Lid Raad van Toezicht van Rijksmuseum Boerhave
M.G.H.A. Soeteman-Reijnen <u>CMO AON inpoint & chairman AON Holdings</u> <i>Lid</i>	• Vice-Voorzitter Toezicht & Adviescommissie NautaDutilh • Voorzitter Sponsorcommissie Koninklijke Haagse Golf & Country Club • Voorzitter topvrouwen.nl • Secretaris-Generaal Studiegezelschap voor de Economische Politiek • Lid Board of Directors American Chamber of Commerce The Netherlands • Lid Comité van Aanbeveling St Bavo Klooster Haarlem "USA Thank You Tour 2020" • Lid Hosting Committee Enactus World Cup 2020 Utrecht • Lid Friendship Committee Netherlands American Foundation Gala 2020 Amsterdam • Lid Raad van Advies Rapenburg Race Leiden
H.H. Hulshof <i>Lid auditcommissie</i>	• Lid van de Raad van Toezicht van Hotel De Wereld.
Y. Shitrit <i>Lid</i>	• Voorzitter Raad van Toezicht ROC MBO Rijnland • Lid Raad van Toezicht Regionale ambulance service Haaglanden

R. Verkerk <i>Lid</i>	• Voorzitter Raad van Toezicht Maritime Research Institute Netherlands • Voorzitter Military Talent for Business Solutions (M4B) • Lid Adviesraad Allied Forces • Voorzitter Stichting Maritiem Land
J.H. Wehren	• Lid van de Raad van Advies van de Oorlogsgravenstichting • Conferentieleader van de Top Defensievorming
P.M.L. van Vlijmen <u>Bestuurder SKD</u>	• Lid van de Raad van Toezicht Utrecht Marketing

20. ORGANOGRAM STICHTING KONINKLIJKE DEFENSIEMUSEA

Governance

De SKD heeft zich gecommitteerd aan de Governancecode Cultuur. De stichting werkt met een Raad-van-toezicht-model. Algemeen directeur Paul van Vlijmen is eindverantwoordelijke.

Managementteam

Paul van Vlijmen (algemeen directeur, vestigingsdirecteur Nationaal Militair Museum)
 Kees Boelema Robertus (vestigingsdirecteur Marinemuseum)
 Marga van Berkel (Manager Bedrijfsvoering)
 Frédérique van Steekelenburg- van der Stelt (vestigingsdirecteur Mariniersmuseum)
 René Parijs (vestigingsdirecteur Marechausseemuseum)

Ondernemingsraad

Ruben Leentvaar, Marinemuseum, voorzitter Ondernemingsraad
 Tristan Broos, Nationaal Militair Museum
 Sjak Draak, Marechausseemuseum
 Jeffrey Kiers, Mariniersmuseum
 Yrthe van der Wolf, Bedrijfsbureau

21. OVERZICHT COLLECTIEAANWINSTEN NMM

In 2019 verwierf het NMM onderstaande aantal voorwerpen/documenten/objecten door aankoop en schenkingen.

Barette met 8 onderscheidingen, miniatuur idem met 7 onderscheidingen, zilveren erepenning van de Algemene Vereniging van Nederlandsche Reserve-officieren en een zilveren erepenning van dezelfde vereniging, Afdeling Den Haag, afkomstig van wijlen Lt.-Kol. Mr. P.Ch.L. Eschauzier (23-7-1902 / 19-6-1982).

Ereprijs van de KMA, in de vorm van een rijkversierde revolver in cassette, in 1877 uitgereikt aan A.E. von Brücken Fock bij het verlaten van de Academie.

Onderscheidingen van G.J. Schüssler (waaronder Ridder Militaire Willemsorde 4e klasse) en ridderdiploma MWO. Aangeboden door de zoon van de gedecoreerde.

Brochure van Harry Mulisch wenken voor de jongste dag en overheidsbrochure 'Wenken voor de bescherming van uw gezin en uzelf'.

Persoonsensemble van R.I.M. Meltzer bestaande uit persoonlijke documenten, waaronder een notitieboekje met zijn vluchten, foto's van hem en door hem en publicaties over hem, door hem of met foto's van hem en over luchtvaart fotografie.

Fotoalbum, vliegbrevet, baretembleem en register van processen-verbaal van Barend van de Kamp, geboren 07-11-1900 neergestort met zijn vliegtuig 15-03-1926.

Moderne PSU van een Estse militair.

Amerikaans uniform, zomertenuue, voor medewerkster O&O voor de Amerikaanse troepen op Camp New Amsterdam, jaren vijftig.

Affiches voor de expositie Als De Russen Komen.

Persoonsgebonden ensemble van jachtvlieger M.J. Klokman.

Divers materiaal, geluidsdragers, boeken foto's etc. betreffende Militaire Muziek.

Ensemble van vader en zoon L.A.L. en L.A. Benninghof o.a. betrekking hebbend op Luchtvaart-Afdeling en de Tweede Wereldoorlog (Bezetting).

Divers fotomateriaal alsmede documenten betreffende Nederlands-Indië, waaronder fotoalbum buitgemaakt tijdens arrestatie Soekarno. Tevens een exemplaar van de Nieuw-Guinea koerier.

Standmodellen voor vaandels

Wieg voor een Heckler en Koch automatische granaatwerper.

2 stafkaarten van de Topografische Dienst. Gebruikt door J.J.G. van Voorst tot Voorst, commandant veldleger in 1940 tijdens de Duitse inval en de verdediging van Nederland.

Twee persoonsgebonden ensembles van vader en zoon W.F.H. Giel en J.F. Giel, Luchtvaartafdeling.

Driekwartsharnas voor de zware cavalerie, de zogeheten kurassiers, binnen het Staatse leger.

Herinneringsmedailles Humanitaire Hulpverlening bij Rampen met diverse gespen.

Persoonsensembles bestaande uit foto's, documenten en een onderscheiding van C.M. van Wijngaarden en H.W.M. van Wijngaarden, betreffende Mobilisatie 1914-1918, bevrijding 1945, vliegshow Soesterberg en reis naar voormalig Nederlands-Indië.

Ensemble van de Nederlandse militair vlieger Hendrik Bosch, met name betrekking hebbend op diens deelname aan een expeditie naar IJsland i.s.m. het K.N.M.I.

Verzameling stafkaarten van Nederland en België.

Egomateriaal van drs R.D. Crommelin 1ste peloton verzamelcompagnie van het 11de geneeskundig bataljon, runde in 1962 een veldhospitaal in de rimboe van Kaimana te Nieuw-Guinea.

Foto's en boek betreffende vrouwelijke militairen oa uitzending naar Egypte 1945-1947.

Fotoalbum van dienstplichtig sergeant N. Hemelrijk betreffende diens uitzending naar voormalige Nederlands-Indië tijdens de zogeheten Politionele Acties.

Herdenkingspenning, uitgereikt door de Nederlandse regering, voor hen die zich ingezet hebben bij de nazorg van de ramp met het vliegtuig MH17.

Twee exemplaren van de "Rotation Forces Lithuania Medal", in cassette met miniatuur en baton.

Model van een zogeheten raderbaar brancard, ontworpen door Cornelis de Mooij (1834-1926).

Kogel gietmal met bijbehorende kogel, daterend uit de periode 1580-1600, gevonden te Rectum

Uniformjas Model 1962 van mevrouw H.J. Brombacher.

Foto's uit de beginperiode van de Luchtstrijdkrachten (LSK), op verschillende vliegvelden.

Uniform van een 322 spitfire vlieger uit Indie, alsmede een logboek, strijkijzer en barometer.

Diverse memorabilia, waaronder een zilveren schaal, onderscheidingen, penningen en boeken uit bezit van de familie Fabius.

Tenue Oudstrijderslegioen, parka lange afstand schutter, parka Luchtmacht en een standmodel van een broek en jas.

Raamluik, afkomstig uit remise 6 van fort Rijnauwen, aan voor- en achterzijde volgeschreven met handtekeningen en data van aldaar verblijvende dienstplichtige soldaten uit diverse decennia.

Foto van de Geniekapel in 1977.

Pools Tantal Wz.88 automatisch geweer.

Vuursteengeweer uit de periode 1740-1746, vervaardigd in Maastricht gebruikt door regiment Constant de Rebecque met naam van de regimentscommandant en de compagniescommandant.

Betonnen segmenten voor het bouwen van schuilplaatsen tijdens de mobilisatie WOI in en rond de forten van de waterlinie.

Uniformjas, emblemen, foto's, documenten en boeken waarvan het meeste betrekking heeft op het Royal Army Pay Corps.

Armpatch Forward Presence Battle Group (eFP) Battle Group.

12 Amerikaanse revolvers uit de periode 1860-1900, 1 Amerikaans militair vechtmes model 1880, 1 geweer systeem Evans, 1 buggy rifle, 1 Amerikaans geweer model 1884 met bajonet.

Pistool Sauer model 1930, kaliber 7,65 mm voorzien van handtekening van Ernst Röhm; "Ehrengabe 1933".

22. OVERZICHT COLLECTIEAANWINSTEN MARINEMUSEUM

In 2019 werden de volgende objecten verworven. Twee objecten werden afgestoten. In navolging van AVG-richtlijnen worden particuliere schenkers niet bij naam genoemd.

3 dozen dia's (ca. 200+ dia's; o.a. Nieuw-Guinea 1961-1962, diverse marinereizen 1963-1976) en diverse boeken t.b.v. bibliotheek. Herkomst: particuliere schenking.

10 zwart-wit foto's opleiding C.C.C.M. van den Ende te Hilversum, 1956. Nieuwjaarskaart Marine Opleidingskamp Hilversum. Herkomst: particuliere schenking.

Getuigschrift Hr.Ms. opleidingsschip Noord-Brabant van C. de Geus, 1937 (1918-1980)
Portretfoto matroos C. de Geus, 1934 (1918-1980). Herkomst: particuliere schenking.

1x dagboek Adelborst/Luitenant-ter-zee Adriaan Pieren (1864-1927), beschreven periode 1885-1895; 1x gezinsportret door fotograaf Koene & Co, Batavia, januari 1903; 1x fotografisch portret KTZ A. Pieren, maart 1915; 1x foto muziekparade bij Marinekazerne Willemsoord, ca. 1900.
Herkomst: particuliere schenking.

Foto Onderzeeboot K-klasse, ca. 1930 (vermoedelijk Nederlands-Indië). Herkomst: particuliere schenking.

10 Foto's Marvatijd Mick Limburg 1950-1952 (op drie fotobladen), Ontslagbrief Mw. W. Limburg, 1952, Referentiedocument Mw. W. Limburg, 1952, Foto Hr.Ms. ramschip Schorpioen, Knipsel tekening Parade commandant a/b Hr.Ms. Schorpioen, 5 Speldjes Marva en KM. Herkomst: particuliere schenking.

Serie van 4 kartonnen bouwplaten Lockheed P3C Orion; Paraplu 'Weten waar je mee bezig bent. De marine' (promotiemateriaal); Officieus wapenschild MTOA (Marine Toezicht Ontwikkeling; Aanschaf; marine delegatie bij Hollandse Signaal Apparaten); Diverse technische handleidingen marine vuurleidingssystemen jaren '60 en '70 20e eeuw. Herkomst: particuliere schenking.

2 Fotoalbums van Marva G.J. van Mondfrans, periode 1947-1949 (met diverse knipsels en documenten). Herkomst: particuliere schenking.

Wereldkaart (7 stalen platen); Noordzeekaart (3 stalen platen); Noordzeekaart met Nederland uitvergroet (3 stalen platen en 3 stalen richeltjes); Overdracht. Herkomst: Marine Hoofdkwartier en Kustwacht Centrum.

Scheepsbel duikvaartuig Hr.Ms. Triton; Herkomst: particuliere ruil.

Gasmasker type T1 K-53, compleet met toebehoren in foudraal genummerd KM 18683. Herkomst: particuliere schenking.

74 technische tekeningen tbv lesmateriaal Artillerieschool jaren '60, '70 en '80; 47x foto onderhoudsbedrijven (RW, BW, MLTB), ca. 1965; 4x lesdictaat BEMETEL; Boekje 'Één en ander over wapenkunde of heraldiek' door Ch. Kiès; Uit de nalatenschap van F. Hoelandt, Chef Tekenkamer BW. Herkomst: particuliere schenking.

Dagboek LTZ Joan Francois Obbes (1869-1963), 1890-1894; 15 Documenten m.b.t. de carrière van J.F. Obbes. Herkomst: aankoop van particulier.

Oorlogswimpel van het patrouillevaartuig Hr.Ms. RP 108 (Otter), gebruikt tijdens de Tweede Politionele Actie bij het eiland Bengkalis (Sumatra), 1949. Herkomst: particuliere schenking.

Screenbord van Hr.Ms. Rotterdam; Zeefdruk H. v.d. Vet, 1998. Amfibisch transportschip Hr.Ms. Rotterdam [inv.nr. RDAM/002]; Schilderij J.W. Teunissen, 1987. Fregat Hr.Ms. Evertsen (F803) [inv.nr. RDAM/013]. Herkomst: Overdracht, Zr.Ms. Rotterdam.

Identiteitsbutton van H. Haasdijk voor een Amerikaanse Marinewerf, WOII. Herkomst: particuliere schenking.

1x baret MBK; 1x pet officier MBK; 1x overjas MBK; 1x regenbroek MBK; 1 paar handschoenen, bruin leer; 1x kolbertjas ('jas Atjeh') daags tenue hoofdinspecteur MBK; 1x overjas (boord-kazerne-tenue) MBK; 1x koppel MBK; 1x trui, marineblauw met V-hals; 1x zwarte stropdas met klipbevestiging; 1x pistoolkoord; 1x scheidsrechtersfluit ACME Thunderer; 1x polshorloge MBK, wijzerplaat voorzien van naam M.N.J. Nummerdor; 1x boek Marinebeveiligingskorps 1950-2000; Diverse rang- en korpsonderscheidingstekens MBK; 1x brief, ongedateerd, regeling passagieren voor minderjarigen aan boord Hr.Ms. De Zeven Provinciën, ca. 1972; 2x document, instructie thuisfront inzake contact bemanning Hr.Ms. De Zeven Provinciën, 1972. Herkomst: particuliere schenking.

Foto matroos L. Kuil (1889); Foto matroos J. Kuil (1911); Foto G.N.A. Kuil (1946); Getuigschrift commandant; Hr.Ms. De Ruyter voor G.N.A. Kuil, 1963. Herkomst: particuliere schenking.

Menukaart Marineclub, ca. 1910. Herkomst: aankoop bij particulier.

14 Tekeningen Marineschepen, Jaap Ploos van Amstel (periode 1986-1999). Herkomst: particuliere schenking.

Serviesgoed KM met oranje logo met gekroond onklaar anker: 4 Kop en schotels; 4 Gebaksbordjes; 4 Stapelbare mokken; 4 Borden 24 cm; 4 Diepe borden; 4 Soepkommen; Overdracht. Herkomst: Commando Zeestrijdkrachten

Agenda Onze Vloot, 1947. Herkomst: particuliere schenking.

Patrijspoort van de kanonneerboot Hr.Ms. Soemba (1926-1985). Herkomst: particuliere schenking.

Opengewerkt pronkmodel van de onderzeeboot Hr.Ms. O 19; (1939-1945), schaal 1:50. Herkomst: aankoop bij particulier.

Zwart-wit foto Muziekkorps in Den Helder?, ca. 1905-1925. Herkomst: particuliere schenking.

Piet Hein kalender 1938. Herkomst: particuliere schenking.

Foto's vliegkampschip Hr.Ms. Karel Doorman (1948-1968); Kadopost - weekblad voor de bemanning van de Hr.Ms. Karel Doorman en smaldeel 5, 1959; Bundel 'Hr.Ms. Karel Doorman naar Oost Indië 1946/47', herinneringen van commandant KTZ A. de Booij. Herkomst: particuliere schenking.

Fotoalbum van J.H. Zijderveld, officier mariniers; 3 Fotomappen S-fregat Hr.Ms. Kortenaar tijdens de Fairwindreis 1988, van KLTZ H.J. Zijderveld; Documentatiemap thuisfront Fairwind 1988. Herkomst: particuliere schenking.

Orderboek Machinekamers Hr.Ms. Overijssel. Herkomst: particuliere schenking.

Overdracht diverse herinneringsvoorwerpen i.v.m. groot onderhoud van het schip. Tijdelijk opslag. Herkomst: overdracht van Zr.Ms. Luymes

Objecten afkomstig uit het detail van de stuurboordmotorsloep van de onderzeebootjager Friesland (1956-1979): 1x praaï; 1x oorlogswimpel; 1x onderscheidingsvlag Schout-bij-Nacht. Herkomst: particuliere schenking.

Vaandeldoek Korps Adelborsten. Herkomst: Overdracht Commissie Standaardisering Vaandels & Standaarden

Insigne Wereldreis onderzeeboot Hr.Ms. Dolfijn, 1962. Herkomst: particuliere schenking.

Aquarel van een rokende, onoplettende matroos en een dode duiker die uit het water wordt gehaald (herinneringsvoorwerp THET/001). Herkomst: Overdracht Defensie Duikschool.

Plaquette KNMI, 2008 (TRMP/010); Plaquette Duits koopvaardijship Taipan, 2010 (TRMP/011); Onderdeel Duits koopvaardijship Taipan, 2010 (TRMP/012). Herkomst: Overdracht Zr.Ms. Tromp.

1x model Seafox drone (unmanned underwater vehicle-UUV) ten behoeve van mijnenbestrijding, schaal 1:1. Herkomst: particuliere schenking.

Britse oorlogsvlag WOII; Nederlandse oorlogsvlag van Hr.Ms. MTB 229, 1944 (D-Day); Twee onderscheidingen van LTZ 2 (SD) KMR B. Vreede (1910-1997): Bronzen Kruis en Oorlogsherinneringskruis met 2 gespen; Twee batons BK en OHK; Documenten betreffende MTB

229 en D-Day; Fotoalbum 9th MTB Flotilla 1943-1944; Diverse foto's o.a. MTB 229. Herkomst: particuliere schenking.

Partituur Brahms, Sonate nr.1 - eigendom van LTZ vlieger G.J. Hoes in het krijgsgevangenenkamp Stanislau. Herkomst: particuliere schenking.

Portable propeller pitchometer, gepatenteerd door J. Chapman and J. Hunter in 1896, gebruikt voor het meten van de spoed van scheepsschroeven. Vervaardiger Walkers Brothers & Co. Herkomst: particuliere schenking.

Prototype Hoed vrouwelijke vlagofficier, 2017. Herkomst: Overdracht Commando Zeestrijdkrachten.

3x 8mm film op spoel, reizen van het vliegkampschip Karel Doorman in 1959 en 1967. Vervaardigd door dr. C.M. Grasveld (1918-1983). Herkomst: particuliere schenking.

Uit de nalatenschap van Kapitein-ter-zee Jacques Johan Marinus Baart (1873-1942): 4 documenten; 33 foto's (o.a. bezoeken aan de firma's Krupp en Bofors en diverse groeps- en scheepsportretten); 1 instrument t.b.v. het aangeven van peilingen op kaartmateriaal. Herkomst: particuliere schenking.

Fotoboekje sleepreis Hr.Ms. sleepboten Beatrix en Margriet, 1947 met kerstkaart. Herkomst: particuliere schenking.

1x fotoalbum Marine Hospitaal Soerabaja 1948-1949, uit nalatenschap van Willemina Gijsbertha Hommes (1926-1992). Herkomst: particuliere schenking.

1x werfplaat sleepboot Hr.Ms. Dintel (1957-1988); 15 foto's m.b.t. de kleine vaartuigendienst in het algemeen en sleepbootkapitein L.P.A. (Bertus) Heesakkers (1923-2002) in het bijzonder. Herkomst: particuliere schenking.

8x foto: portret adelborst A.C. van der Sande Lacoste; Hr.Ms. pantserdekschip Zeeland afgemeerd in het Schottegat, Curaçao; vertrek Hr.Ms. torpedobootjager Evertsen uit Den Helder naar Nederlands-Indië, 25 juli 1928 (5 foto's); indienststelling Hr.Ms. kruiser De Ruyter, 3 oktober 1936 (groot formaat foto); 1x bericht inlichtingendienst 29 oktober 1914 betreffende de samenstelling en locatie van de Duitse en Oostenrijkse vloeten; Het geheel uit de nalatenschap van Kapitein-ter-zee A.C. van der Sande Lacoste (1888-1972). Herkomst: particuliere schenking.

Houtsnede Heldengedicht 'Tranen toegeweid aan Van Speijk', J. Wendel en Zoon – 1831. Herkomst: Aankoop van Black Dog Rare Books.

4 Knopen Officier van Gezondheid. Herkomst: particuliere schenking.

23. OVERZICHT COLLECTIEAANWINSTEN MARINIERSMUSEUM

In 2019 verwierf het Mariniersmuseum 44 schenkingen.

Kavel diverse mariniersknopen. Aankoop. Herkomst: Heritage Auctions.

Boek 'In Memoriam'. Schenking. Herkomst: dhr. R.R. Brand.

Twee kentekenplaten (UNTAC en MINUHA). Schenking. Herkomst: mevr. M. Brouwer.

Vijf groepsfoto's korporaalsopleiding Korps Mariniers. Schenking. Herkomst: dhr. E. Fennis.

Ansichtkaart uit voormalig Nederlands Nieuw-Guinea. Schenking. Herkomst: dhr. L.F.J.R. Bracco Gartner.

Vier ansichtkaarten Korps Mariniers. Schenking. Herkomst: dhr. J.G.F. Draak.

Boek 'Louis van den Bossche'. Schenking. Herkomst: anoniem.

Vijf persoonsgebonden documenten marinier Sloot 1897-1905. Schenking. Herkomst: mevr. A. de Boer.

Negentien medailles, penningen en identiteitsbewijzen marinier Meerman. Schenking. Herkomst: dhr. A.H.J. Meerman.

Ensemble bestaande uit fotoalbum, medailles, documenten. Schenking. Herkomst: mevr. C. Joling.

Zelfgemaakte 'Welkom Thuis' schildering en autobiografie marinier De Bruin. Schenking. Herkomst: mevr. N. Aylward – de Bruin.

Ensemble twee oorkondes, vijf geluidsdragers en drie boekjes betreffende Korps Mariniers. Schenking. Herkomst: mevr. M. Houwelingen.

Bijbelboek Mattheus, van marinier Schuiling, gebruikt in kamp Neubrandenburg. Schenking. Herkomst: dhr. J. Westers.

Fotoalbum Rotterdam in de Tweede Wereldoorlog. Schenking. Herkomst: dhr. J.A. Veen.

Akte van aanstelling marinier Jager. Schenking. Herkomst: anoniem.

Single met "Groet van Overzee" (Kerstgroeten). Schenking. Herkomst: dhr. A. Rosema.

Verzameling objecten betreffende de Marinierskapel (boeken, foto's, documenten, films, medailles en herinneringsvoorwerpen). Schenking. Herkomst: dhr. A. Romers-Boer.

Model BvS10 Viking met Slat Armour. Aankoop. Herkomst: AllOnScale, Professional Scale Models.

Veertien objecten waaronder een portretschilderij, rangonderscheidingstekens, uniform, modellen e.a.. Schenking. Herkomst: dhr. D.G.J. Fabius.

Twee fotoalbums en 24 persoonsgebonden documenten marinier F.C. Dullemond. Schenking. Herkomst: dhr. M. Dullemond.

Verslag van Dirk Reiding m.b.t. de meidagen in Rotterdam. Schenking. Herkomst: dhr. E. Gietema.

Brief marinier F.C. Dullemond aan zijn ouders. Schenking. Herkomst: dhr. M. Dullemond.

Registratieboek kentekens KM 1965-2007, fotoarchief transport KM (4 mappen) en boek 'De Koninklijke Marine en haar voertuigen'. Schenking. Herkomst: dhr. A. Stegeman.

Boek 'De Nederlandse Stalen'. Schenking. Herkomst: dhr. K. de Joode.

Tijdschrift Leatherneck augustus 1945. Schenking. Herkomst: dhr. D.W. Panjer.

Boek 'Nederlandse Marineschepen 1939-1945, deel 1'. Aankoop. Herkomst: Bol.com.

Ansichtkaart Marinierskazerne Oostplein en foto marcherende mariniers. Schenking. Herkomst: dhr. H.J. van Tilburg.

Een dungaree veldtenue en een verzameling zwart-wit negatieven. Schenking. Herkomst: dhr. D. Doorduijn.

Ensemble persoonsgebonden documenten, medailles en herinneringsvoorwerpen. Schenking. Herkomst: dhr. P.C. de Jong.

Twee DVD's met opnamen Steelband en Marinierskapel der Koninklijke Marine. Schenking. Herkomst: dhr. J. Boer.

Ensemble battledress en dungaree tenue. Schenking. Herkomst: dhr. H.R. van Maris.

Herinneringsbord 10 december 1965 met opschrift. Schenking. Herkomst: mevr. N. Ruijgrok – Gillebaard.

Twee fotoalbums, zes mapjes met losse foto's, diploma Vierdaagse Soerabaja 1937, ticket terugreis Nederlands-Indië naar Nederland, herinneringsdoek vliegreCORD Uiver. Schenking. Herkomst: mevr. J.J. Groenendijk.

Een programmaboekje uitreiking dapperheidsonderscheidingen op 4 juli 2019. Overdracht. Herkomst: Nationaal Militair Museum.

Twaalf foto's, periode 1951-1953 Curaçao. Schenking. Herkomst: dhr. M. Lelsz.

Twaalf boeken historie Korps Mariniers. Schenking. Herkomst: dhr. M.G. Lutje Schipholt.

Rolkaart Karel Doorman. Schenking. Herkomst: dhr. P.J.M. van de Heuvel.

Fotoalbum, bajonet, twee baretten. Schenking. Herkomst: dhr. K. Nagtegaal.

Fotoalbum officier der mariniers J.H. Zijderveld, boek 'Whiskey Compagnie 1972-1990', sierbord met daarop een BvS10 Viking met slat armour. Schenking. Herkomst: mevr. R. Sarabèr.

Drie boeken Mariniersbrigade, ensemble foto's, fotoalbum en twee diploma's. Schenking. Herkomst: mevr. M. Nieuwenhuis.

Twaalf boeken historie Korps Mariniers, batikdoek met korpseembleem, zes kledingstukken tropenkleding. Schenking. Herkomst: dhr. C. Don.

Zakboekje marinier Van der Wilt, 1846 . Schenking. Herkomst: dhr. J. de Leeuw.

Ensemble documenten en foto's marinier Berger 1953-1954. Schenking. Herkomst: mevr. Edel – Berger.

Naaizakje en een paar veldschoenen. Schenking. Herkomst: dhr. G.K. de Graaf.

DVD 350-jarig bestaan Korps Mariniers. Schenking. Herkomst: dhr. J. Boer.

Boek 'Als g'in nood gezeten'. Schenking. Herkomst: dhr. J. Luyendijk.

Boek 'Oom Johan' (brievenboek van marinier J.A. Beckers), met 1 losse brief. Schenking.
Herkomst: mevr. H. van Diemen-Homan.

24. OVERZICHT COLLECTIEAANWINSTEN MARECHAUSSEEMUSEUM

In 2019 werden geen objecten verworven.

25. OVERZICHT UITGAANDE BRUIKLENEN NMM

In 2019 werden er objecten uitgeleend aan 14 instellingen in Nederland.

Gemeentemuseum Helmond	ijzeren, gezwarte rinkaag; ijzeren, gezwarte morion met rozetten
Historisch Museum Den Briel	brand in stellingmolen 't Vliegend Hert in 1810 te Brielle; Halfharnas, gezwart, 1550-1600; gezwarte, ijzeren ringkraag met twee schouderplaten, elk bestaande uit vijf stroken
Stadsmuseum Rhenen	Mesbajonet Duits model 184/98, 3 ^e variant voor het geweer systeem Mauser model 1898
B.C. Koekkoekhaus	Portret van een sergeant van het 7 ^e regiment infanterie
Bevrijdingsmuseum Zeeland	Pistoolmitrailleur Duits model MP38, kaliber 9 x 19; mitrailleur Duits model MG 42, kaliber 7.92 x 57; mitrailleur systeem Hotchkiss Frans model 1914 met mondingsvuurdemper, kaliber 8 x 50 R; mitrailleur systeem Browning model 1919A4, kaliber 7.62 x 63 (.30-06); mitrailleur Duits model MG 42, kaliber 7.92 x 57; mitrailleur systeem Lewis Nederlands model, samengesteld model, kaliber 7.9 x 57 R; Halfautomatisch centraalvuurgeweer systeem Garand Amerikaans model M1, kaliber 7.62 x 63 (.30-06), met draagriem; vizier ontbreekt; Halfautomatisch centraalvuurgeweer systeem Garand Amerikaans model M1, kaliber 7.62 x 63 (.30-06), met draagriem; vizier ontbreekt; Halfautomatisch centraalvuurgeweer systeem Garand Amerikaans model M1, kaliber 7.62 x 63 (.30-06), met draagriem; vizier ontbreekt; Pistoolmitrailleur Amerikaans model Thompson M1928, kaliber 11.43 x 23 (.45 ACP); Pistoolmitrailleur Amerikaans model Thompson M1928, kaliber 11.43 x 23 (.45 ACP); Centraalvuurgeweer systeem Lee Enfield model Nr.4 MkI* (T) voor scherpschutters, kaliber 7.7 x 56 R (.303); Geweermitrailleur Frans model Châtellerault Mle 24 M29, kaliber 7.5 x 54 met luchtdoelvizier; Geweermitrailleur systeem Bren Brits model MkII, kaliber 7.7 x 56 R (.303); mitrailleur Duits model MG 34, kaliber 7.92 x 57 op affuit, compleet met richtmiddelen; Automatisch luchtdoelkanon op affuit, Duits model Flak 38, kaliber 20 x 138 B; mitrailleur systeem Browning Amerikaans model M2 HB, kaliber 12.7 x 99 (.50 BMG) voor exercitie; Duitse raketwerper 'Panzerschreck', model 54, kaliber 88 mm; mitrailleur systeem Browning model 1919A4, kaliber 7.62 x 63 (.30-06); Mortier Duits model Gr.W. 36, kaliber 50 mm; Kardoeshuls voor 28 cm kanon, Gneisenau; Brisantgranaat voor 28 cm kanon, Gneisenau; Zoeklicht AEG M 1942
Stichting Vesting Bourtange	Hollandse pot (zischägge), 1620-1650; IJzeren kuras, bestaande uit rug- en borstplaat met schouder- en taillieriemen, tbv (ruiter)kuras; Rapier met ijzeren korf, vuist- en pareerbeugels; Mantelhelm met driedelig vizier, 1600-1650
Museum de Lakenhal	Zwarte leren patroontas met bandelier voor het vuursteengeweer t.b.v. manschappen Leidse Vrijwillige Jagers, Nederland 1830-1831; IJzeren wapenhandschoen (rechts), Duitsland; IJzeren wapenhandschoen (links), Duitsland

Goors Historisch Museum	Luchtdicht afsluitbare metalen container voor munitie (1944), Model 168 I, vermoedelijk tbv 5,5 kardoos; Oorlogsherinneringskruis, militair opgemaakt; Vooraanzicht Lancaster "City of Lincoln"; Avro Lancaster B.MK.3. Royal Air Force Scampton; Short Stirling. 40th Anniversary of the Last Operational Sortie made by the Stirling 8th September 1943; Model Lancaster bommenwerper. Geschenk aan Prins Bernhard; Jas DT/CT van vlieger Gerrit Jan ten Duis met RAF brevet, Kapitein, blauw-grijs; Donkerbruine leren vliegerkap zonder koptelefoon en microfoonaansluiting, type C, met vliegerbril type Mk.VIII voor (mogelijk Nederlandse vliegenier) Royal Air Force (Groot-Brittannië, 1940-1945)
Design Museum Den Bosch	Automatisch centraalvuurgeweer Duits model MP44, kaliber 7.92 x 33; mitrailleur Duits model MG 42, kaliber 7.92 x 57; Okerkleurig overhemd met rode band bestemd voor Sturmabteilung (SA) afdeling Nordsee; Okerkleurige wollen broek voor Duitse Sturmabteilung (SA) afdeling Nordsee; Okerkleurige stropdas, bestemd voor Duitse Sturmabteilung (SA) afdeling Nordsee; Cape (Zeltbahn) van geïmpregneerd katoen en aan weerszijden bedrukt tbv manschappen der Waffen-SS, 1943; Cape (Zeltbahn) van geïmpregneerd katoen en aan weerszijden bedrukt tbv manschappen der Waffen-SS, ca. 1943
Rijksmuseum Amsterdam	Groene snoer en twee kwasten met groenen en gouden draden behorend bij signaalhoorn tbv troepen te voet namelijk sergeant-tamboer KNIL, bestemd voor sergeant-tamboer
Stedelijk Museum Breda	Schuttersbivak bij maanlicht tijdens de Tiendaagse Veldtocht (2-12 augustus 1831)
Huis Doorn	Beeld, gietwerk Adelaar op een mitrailleur, van Fokker; Propeller van het vliegtuigtype Fokker D-VII met kogelgaten in de propellerbladen; mitrailleur systeem Parabellum Duits model 1913, kaliber 7.92 x 57, boordwapen voor vliegtuigen
Stichting Vrienden Traditie Kamer MLD Marine Vliegekamp De Kooij 298 Squadron Koninklijke Luchtmacht	Grafkruis Jan Maurits Uytenhoudt Floats landing gear Alouette 3 helikopter; Rotorblad Hiller helikopter beplakt met groepsfoto's bemanning en vliegers groep lichte vliegtuigen; Stermotor Pratt & Whitney R-1340-AN; Lijnmotor De Havilland Gipsy Major 130 hp
Estonian War museum (Eesti Sõjauuseum)	Pistoolmitrailleur Amerikaans model Thompson M1, kaliber 11.43 x 23 (.45 ACP); Centraalvuurgeweer systeem Mauser Duits model 1898, kaliber 7.92 x 57; Centraalvuurgeweer systeem Mosin Nagant, Russisch model 1891/30, kaliber 7.62 x 54 R; Pistoolmitrailleur Duits model Erma EMP, kaliber 9 x 19; Pistoolmitrailleur Duits model Bergmann MP 35, kaliber 9 x 19; Pistoolmitrailleur Duits model MP40, kaliber 9 x 19; centraalvuurkarabijn systeem

Mannlicher Hongaars model G98/40, kaliber 7.92 x 57;
 Centraalvuurkarabijn systeem Mannlicher Carcano Italiaans model 1891, kaliber 6.5 x 52; Centraalvuurkarabijn systeem Mauser Duits model K98 A, kaliber 7.92 x 57; Centraalvuurgeweer systeem Mannlicher Duits model 1888, kaliber 7.92 x 57; Automatisch centraalvuurgeweer Duits model MP43, kaliber 7.92 x 33; Pistoolmitrailleur Duits model Bergmann MP 35, kaliber 9 x 19; Centraalvuurkarabijn systeem Lebel Frans model 1886/93 R 35, kaliber 8 x 50 R; Centraalvuurgeweer systeem Mannlicher Carcano Italiaans model 1891/41, kaliber 6.5 x 52; halfautomatisch Centraalvuurgeweer systeem Tokarev, Russisch model SVT 1940, kaliber 7.62 x 54 R; Pistoolmitrailleur Italiaans model Beretta 1938/42, kaliber 9 x 19; mitrailleur Duits model MG 15, kaliber 7.92 x 57 voor inbouw in vlieg-/voertuigen; Pistoolmitrailleur Duits model MP40 met draagriem, kaliber 9 x 19; Centraalvuurgeweer systeem Mauser Duits model K98k, kaliber 7.92 x 57; Centraalvuurkarabijn systeem mauser Pools model 1929/40, kaliber 7.92 x 57; Geweermitsrailleur Tsjechisch model VZ 26 , kaliber 7.92 x 57; Geweermitsrailleur systeem Browning BAR Pools model WZ 1928, kaliber 7.92 x 57; Centraalvuurkarabijn systeem Berthier Frans model 1892 MD, kaliber 8 x 50 R; Centraalvuurgeweer systeem Berthier Frans model 1907/15, kaliber 8 x 50 R; Pistoolmitrailleur Brits model Sten MkII, kaliber 9 x 19; Mitrailleur systeem Hotchkiss Frans model 1914, kaliber 8 x 50 R; Mitrailleur systeem Schwarzlose Tsjechisch model 1924, kaliber 7.92 x 57; Enkelschots centraalvuurgeweer systeem Gras Frans model 1874, kaliber 11 x 59 R; Centraalvuurkarabijn Frans model MAS36, kaliber 7.5 x 54; Naalduurgeweer systeem Chassepot, Frans model 1866, kaliber 11 x 36 R; Mitrailleur systeem Dreyse Duits model Dreyse MG 13, kaliber 7.92 x 57; Mitrailleur systeem St. Etienne Frans model 1907 T, kaliber 8 x 50 R; Halfautomatisch centraalvuurpistool systeem Browning High Power, kaliber 9 x 19; Geweermitsrailleur systeem Breda Italiaans model 1930, kaliber 6.5 x 52.5; Mitrailleur Tsjechisch model ZB 37, kaliber 7.92 x 57; Centraalvuurkarabijn systeem Schmidt Rubin Zwitsers model 1911, kaliber 7.5 x 55.4; Pistoolmitrailleur Amerikaans model M3 Grease gun, kaliber 11.43 x 23 (.45 ACP); Centraalvuurgeweer systeem Springfield Amerikaans model 1903, kaliber 7.62 x 63 (.30-06); Mitrailleur systeem Browning model 1919A4, kaliber 7.62 x 63 (.30-06); Pistoolmitrailleur Amerikaans model Thompson M1A1, kaliber 11.43 x 23 (.45 ACP); Halfautomatisch centraalvuurgeweer systeem Garand M1, kaliber 7.62 x 63 (.30-06); Centraalvuurgeweer systeem Springfield Amerikaans model 1903A3, kaliber 7.62 x 63 (.30-06); Automatisch centraalvuurgeweer Duits model MP44, kaliber 7.92 x 33; Geweermitsrailleur systeem Bren Brits model MkII, kaliber 7.7 x 56 R (.303) opengewerkt; Centraalvuurkarabijn systeem Mauser Tsjechisch model 1924, kaliber 7.92 x 57; Naalduurgeweer systeem Dreyse, Pruisisch model 1862, kaliber 15.43 mm; Centraalvuurrevolver Webley Mk IV, kaliber 9 x 20 R (.38 S&W); Mitrailleur Frans model Reibel 1931 C1, kaliber 7.5 x 54; Halfautomatisch centraalvuurpistool Colt model 1911A1, kaliber 11.43 x 23 (.45 ACP); Halfautomatisch centraalvuurpistool Colt model 1911A1, kaliber 11.43 x 23 (.45 ACP); Halfautomatisch centraalvuurpistool Mauser C96, kaliber 7.63 x 25; Halfautomatisch centraalvuurpistool systeem Luger Parabellum model 1908, kaliber

9 x 19; 8-schots Halfautomatisch centraalvuurpistool Walther P38, kaliber 9 x 19; 7-schots Halfautomatisch centraalvuurpistool Sauer model 1913, kaliber 7.65 x 17 HR (.32 ACP); 10-schots Halfautomatisch centraalvuurpistool Mauser C96, kaliber 7.63 x 25; 6-schots Penvuur loopbundelrevolver, zgn. "pepperbox", kaliber 7 mm; Amerikaanse raketwerper 'Bazooka' model M20B1A1 kaliber 3.5 inch (89 mm); 8-schots halfautomatisch centraalvuurpistool Radom VIS 35, kaliber 9 x 19; 13-schots Halfautomatisch centraalvuurpistool systeem Browning High Power, kaliber 9 x 19; Duits mortier, model Gr.W. 36, kaliber 50 mm

26. OVERZICHT UITGAANDE BRUIKLENEN MARINEMUSEUM

Naast een groot aantal in het verleden opgestelde langdurige bruikleenovereenkomsten (zie hiervoor het jaarverslag 2018) werden in 2019 de volgende overeenkomsten opgesteld:

Stichting Project Triton	Scheepsbel duiksloep Hr.Ms.Triton (1964-1993) (Objectnummer N/001/096)
Diensten Centrum Personeel en Logistiek	Sleeptankmodel onderzeeboot Walrus (II)-klasse (1992-) (Objectnummer B/004/055)
Scheepvaartmuseum Amsterdam	Fotoalbum reis Hr.Ms. pantserdekschip Friesland in de Noordelijke IJszee 1906 (Objectnummer A/004/025)

27. OVERZICHT UITGAANDE BRUIKLENEN MARINIERSMUSEUM

In 2019 werden 140 objecten uitgeleend aan 14 instellingen in Nederland.

Joost Dourleinkazerne, Den Hoorn Staf NLMARFOR, Den Helder Stafadjutant Korps Mariniers Den Helder	Geborduurd embleem Korps Mariniers 49 ingelijste foto's Olieverfschilderij Plaats Rust; Olieverfschilderij De 1e Mortiercompagnie op Mount Igman, 1995; Sabel voor officieren der mariniers M1854.
Oorlogsmuseum, Overloon Van Braam Houckgeestkazerne Doorn	Ford GPW, 1/4 ton truck; Sherman-tank M4A3 (105) HVSS. Tekening Personen aan een tafel; gravure Wilhelm Iosephus Liber Baro de Gent; olievert Sneeuwlandschap met mariniers; olievert Drevja januari 1985; lithografie Rotterdam mei 1940; tekening Collage Mariniers in actie; armband Reflecterende armband; wervingsaffiche Te Land Ter Zee De Mariniers; wervingsaffiche Wordt Marinier! Opleiding in Amerika. Instructie in 50 technische vakken. Bevrijdt Indie!; bril Opvouwbare sneeuwbril; pet Winterpet; hoofddekseel Hat desert camouflage pattern; schoenen Desert gevechtsslaarzen M1992 (2e model); armband Desert armband; plastic Marinier op ski's; olievert Afghan voters gather at polling station 2005; olievert Hearts and minds through CIMIC project at school Mazar-e-Sharif 2005; olievert Clearing ammunition caches by NLD Explosive Ordnance Disposal 2005; olievert The Blue Mosque and Ahmed Shah Massud Mazar-e-Sharif 2005; olievert Dutch Main Operating Base Mazar-e-Sharif Airfield RNLMC Afghanistan 2005; olievert Strategic Deployment using IL- 76 and in theatre air movement by C-130 Mazar-e-Sharif Airfield 2005; olievert Vehicle Patrol Afghanistan 2005; olievert Het opleiden van het Iraqi Civil Defence Corps (ICDC).
Van Ghentkazerne, Rotterdam	Olievert Prins Bernhard als generaal der mariniers; ets Admiraal De Ruijter; olievert Bij de dokter; olievert Commando-overdracht Korps Mariniers 16 december 1995 Rotterdam; olievert Chatham; olievert Naarden; olievert Slag bij de Doggersbank 1781; olievert Landing Nieuw- Guinea; olievert Landing te Bali; olievert Luitenant-generaal der mariniers H.F.J.M.A. van Frijtag Drabbe; plastic Afdalende marinier; curiosa Bladlegger Ereboek Korps Mariniers; wandkleed Wandkleed embleem Korps Mariniers; tekening Generaal-majoor der mariniers E.C. Klop; olievert Generaal-majoor der mariniers Lieftinck; olievert Generaal-majoor der mariniers Van Gijn; olievert Generaal-majoor der mariniers Luijk; olievert Generaal- majoor der mariniers Romswinckel; olievert Senafe Patrol Eritrea; olievert Generaal-majoor W.A.J. Prins; olievert Generaal-majoor A.C. Lamers; olievert Generaal-majoor C.C. Schoenzetter; olievert Generaal-majoor J.J.A. den Haan; olievert Luitenant-generaal M.R. de Bruijne; olievert Generaal-majoor J.G.M. van Nass; Embleem Korps Mariniers; serviesgoed Korpsservies Korps Mariniers; olievert Portret van generaal-majoor A.J. Romijn; olievert Portret van generaal H.G.B. van den Breemen; afbeelding Glasraam met gedicht A soldier's conversion; tekening Waar

	helden woonden; grafiek Vierdaagsche zeeslag het gevecht op den eersten dag 11 juni 1666; grafiek Vierdaagsche zeeslag 12 13 14 juni 1666; grafiek Zeeslag van Kamperduin 11 October 1797; grafiek Zeegevecht tussen eenige Nederlandsche en Fransche oorlog schepen 22 Mei 1703; vaandel Tafelvaandel commandant Van Ghentkazerne; kanon Lantaka uit Nederlands-Indië op rolpaard; beeld Bispaal uit Nederlands Nieuw-Guinea; kanon Lantaka uit Nederlands-Indië op rolpaard; kanon Lantaka uit Nederlands-Indië op rolpaard; sabel Officierssabel United States Marine Corps; sabel Onderofficierssabel United States Marine Corps; dolk Kukri uit India of Nepal; dolk Dyambi dolk uit Jemen; speer Enterpiek; speer Lans uit Congo; Kris 2x; sabel Scheepssabel Nr. 1; sabel Scheepssabel; zwaard Vier inheemse zwaarden uit Nederlands-Indië; dolk Sykes-Fairbairn Commando Knife 3rd pattern; tegeltableau Korps Mariniers 1665-1965 10 dec.; kanon Lantaka uit Nederlands-Indië op rolpaard 2x; kanon Draaibas van vier pond op rolpaard; trom Dieptrom 3x; trom Grote trom; Jas behorende bij het galatene van de Tamboers en Pijpers van het Korps Mariniers; Jas behorende bij het galatene van het Korps Mariniers; constructie Zal de gemeenschap leven dan moet de mens zich geven; Buste van Mr. Johan de Witt raadpensionaris van Holland 1665; beeldhouwwerk De Zee; beeldhouwwerk Het Land; Sabel voor officieren der mariniers M1854 als John Gade-prijs uitgereikt aan A. t Hart in 1954; olieverf Generaal-majoor Van Breukelen; olieverf Generaal-majoor Spiekerman van Weezelenburg; olieverf Generaal-majoor Zuiderwijk; olieverf Brigade-generaal der mariniers R. Verkerk; digital video disc Task Force 55 rotatie 3 december 2009 - april 2010; olieverf Bombardement van Algiers 1816; ereboek Ereboek Korps Mariniers; olieverf Brigade-generaal der mariniers R. Oppelaar.
St. Collectie Militaire Tradities Driebergen	Helm M1896; Stormdolk M1917
Commandant der Strijdkrachten Den Haag	tekening Phum Nimit, 1993; tekening Alouette-helikopter in Cambodja, 1993; tekening Legering in Cambodja, 1993; tekening Brug bij Sisophon, 1993; tekening Svay Chek, 1993; tekening Bantey Meanrith, 1993.
Ministerie van Defensie, Den Haag	Olieverfschilderij Inspectie door prins Hendrik van het Korps Mariniers, tijdens de parade op het Schuttersveld te Rotterdam, 10 december 1925.
Haags Historisch Museum Wereldmuseum Rotterdam	Helm M1896 Fotoalbum marinier Radder betreffende zijn dienstdienst in Nederlands-Indië, 1946-1947; Fotoalbum marinier H. Gollin van het 5e Infanteriebataljon, 1947-1950; Fotoalbum korporaal der mariniers H. Gollin, 1946-1953; Zwart-witfoto Operatie Product, bij Djatiroto, 22 juli 1947; Zwart-witfoto Operatie Product, Pasir Poetih, 21 juli 1947; Zwart-witfoto Operatie Product, Inschepen voor landing Pasir Poetih, 20 juli 1947; Zwart-witfoto Operatie Product, Stafvergadering 1e Infanteriebataljon, 22 juli 1947; Zwart-witfoto Marinier deelt koekjes uit aan bevolking omgeving Soerabaja, 18

april 1946; Zwart-witfoto Generaal-majoor Soengkono aan tafel tijdens onderhandelingen demarcatielijn, november 1946; Zwart-witfoto Generaal-majoor M.R. de Bruyne tijdens onderhandelingen demarcatielijn, november 1946; Zwart-witfoto Vurende mariniers achter dijkje, omgeving Soerabaja, 11 mei 1946; Zwart-witfoto Korporaal der mariniers naast gesneuvelde kameraad omgeving Soerabaja, mei 1946; Zwart-witfoto Indonesische soldaten in gesprek met Nederlandse mariniers omgeving Soerabaja, 1946; Zwart-witfoto Groep TRI soldaten in omgeving Soerabaja, oktober 1946.

28. OVERZICHT UITGAANDE BRUIKLENEN MARECHAUSSEEMUSEUM

In 2019 werden er geen objecten vanuit het Marechausseemuseum uitgeleend.

29. OVERZICHT PUBLICATIES

Bij de tentoonstelling *Als de Russen Komen* is een boek verschenen met de gelijknamige titel, waarin zijn opgenomen artikelen van externe auteurs, onder redactie van het NMM.

Bij de tentoonstelling *200 jaar Militaire Muziek* heeft conservator Louis Sloos een uitgave verzorgd, getiteld: *Voorwaarts marsmuziek. 200 jaar militaire muziek in Nederland*.

Conservatoren hebben in diverse tijdschriften gepubliceerd. Het onderstaande is een greep uit de publicaties en bijdragen.

Paul van Brakel, (Bundel) Herzamelen en Herbestemmen; 'Project "herplaatsing" Nationaal Militair Museum' (Talen: Nederlands en Engels, gezamenlijk met Arco Seton, nav het natraject opheffing Museum Nusantara) onder redactie van de Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen.

Paul van Brakel, (Tijdschrift voor de artillerie) Sinte Barbara; 'Vestingaffuit in oude luister hersteld' (betreft de restauratie van het affuit van kanon 15 cm K uit de collectie NMM)

Paul van Brakel, (Proceedings ICOM-Costume, Kyoto conference, Engelstalig) 'The social impact of the military on fashion: Uniforms and Uniformity, (nb, deze wordt in 2020 ook uitgebracht in de Proceedings van ICOMAM).

Louis Sloos, Voorwaarts marsmuziek! 200 jaar militaire muziek in Nederland, en oudere klanken', in: *Mars et Historia* 1 (2019) 4-13.

Mathieu Willemsen, Co-auteurschap (samen met Dr. A.V.A.J. Bosman) van het rapport "Archeologie voor modern oorlogserfgoed 2, Waarderen en selecteren"

Mathieu Willemsen, Participatie in het overleg tussen de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en Veiligheid & Justitie over het thema "vuurwapens en cultureel erfgoed".

COLOFON

© Stichting Koninklijke Defensiemusea

Redactie en productie

Afdeling Marketing en Communicatie (eindredactie)

Afdeling Bedrijfsvoering

Afdeling Educatie

Afdeling Evenementen

Afdeling Collectie

Fotografie

Anne Reitsma, DigiDaan, Ruud van der Graaf, Druktemakers

Nationaal Militair Museum

Bezoekadres: Verlengde Paltzerweg 1, 3768 MX, Soesterberg

Marinemuseum

Bezoekadres: Hoofdgracht 3, 1781 AA, Den Helder

Mariniersmuseum

Bezoekadres: Wijnhaven 7-13, 3011 WH, Rotterdam

Marechausseemuseum

Bezoekadres: Weeshuiswal 9, 4116 BR, Buren

www.defensiemusea.nl

Postadres Stichting Koninklijke Defensiemusea: Postbus 6, 3760 AA, Soest

T. +31(0) 85 003 6000

